

בעזה"י

שירת התורה

פרשת בהעלותך

תשפ"ה

שנה ה' גליון 250

נדבת ידידי הרב אלעזר חיים ליבערמן שליט"א
לרגל אירוסי הבת שלי שתחי'
עם גיסו הבה"ח המופלג בתוי"ש ובכל מדה נכונה
שלמה נ"י בן הג"ר אליעזר אופנהיימר שליט"א
ויה"ר שיבנו בית נאמו בישראל לשם ולתפארת

תוכן העניינים

דין אמירת ג' דברים בפסח שני..... כא
 אם הקרבת פ"ש הוא אחר התמיד..... כא
 לפני המסע כבר נקבע מקום המנוחה..... כא
 הרמז במה שהענן הי' כקורה..... כא
 אריכות הפסוקים בענין המסעות..... כא
 הרגישו במעלת כל יום ויום..... כב
 הוצרכו לברר ניצוצי הקדושה..... כב
 כפילות ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו..... כב
 כל פרשה זו הוא הוראה לדורות לכל יחיד..... כג
 ה"ענן" שיש לכל יהודי בחייו..... כד
 מקומו של האדם הוא תמיד עם הקב"ה..... כד
 הנהגת ה' ע"י משה וגדולי הדור..... כה
 מקור מה שאומרים בהגבהת התורה וזאת
 התורה וגוי' ע"פ ה' ביד משה..... כו
 הנהגת הגר"ח מוואלוז'ין בזה..... כו
 מעיקרי האמונה שתורת משה הוא ע"פ ה'..... כז
 במקום דלא אפשר אין קפידא בכל פסוקי וכו' כח
 תפקידו של שופר הוא לקבץ ולאסף..... כט
 החצוצרות להנהגת הדור משתנים בכל דור.... כט
 התקיעה בחצוצרות בעת צרה בזמנינו..... ל
 אם יש חיוב שמחה בשבת..... ל
 יסוד החילוק בין שבת ליו"ט..... לא
 המנגינה המיוחדת ב"ועל צבא"..... לא
 צורת המסעות הוא שכל אחד יכיר את מקומו. לב
 הפצרת משה ביתרו..... לב
 ענין הבריחה מבית הספר..... לב
 המנוחה והנופש שהרגיש אא"ז זצ"ל בתורה
 הקדושה..... לג
 כח פ' ויהי בנסוע להבריח הקליפות..... לד
 החיזוק בפסוקים אלו אחרי חג השבועות..... לה
 צורת החיים במדבר..... לה
 מה שדוקא כאן בכו למשפחותיהם..... לה
 לזכות לשפע מהקב"ה צריך קדושה..... לה
 להיות מנהיג ישראל צריך להיות מוכן לההרג
 עבורם..... לו
 האריכות בענין הימים..... לו
 המתלונן פוגם במעלת כל יום..... לו
 בקברות התאוה קברו את התאוה עצמה..... לז
 משה לא לקח אשה מיוחדת..... לז
 טעם שהודגש עניויות משה רבינו..... לז
ענותנותו של הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל..... לח

פרשת בהעלותך..... ד
 מה שכל הפרשה נקרא ע"ש בהעלתך..... ה
 פסח שני נתחדש רק כאן..... ה
 מה שפי' בהעלתך הוא תמיד אחרי שבועות..... ו
 מקשה דמנורה מרמז על האחדות..... ו
 השגת התורה תלוי רק ביגיעה..... ו
 הדגשת חיבת בני ישראל בפסוקי הלויים..... ז
 בתפלת צור ישראל יש ג"כ ה"פ ישראל..... ז
 הענין שיהי' נגד ה' חומשי תורה..... ז
 עיקר כח לויים הוא מתוך התבטלות לבניי..... ח
 הלויים נשאו בעול עם כלל ישראל..... ח
 השתתפות בצרתן של ישראל..... ח
 הלויים לא תלו האשמה בישראל..... ט
 מעלת הלויים בענין השירה..... ט
 המבחן ללויים להיות שוערים ומשוררים..... ט
 השירה תליא בזמן..... ט
 השיר יש בו הרגש המיוחד של אותו יום..... י
 מקור דין שירה..... י
 ההבדל בין מצות חצוצרות ומצות שירה..... י
 הוכחות שהם קשורים זל"ז..... יא
 למה לא מפורש שירה בקרא..... יא
 הגנות בעשיית פסח במדבר..... יא
 טענת למה נגרע..... יב
 מה הי' דעת האנשים הטמאים..... יב
 שיטת הרמב"ם דלא מהני טבילה..... יג
 בביאור דברי הספרי..... יג
 מחלוקת הגר"ח ואבי עזרי בד' הרמב"ם..... יג
 הרגישו בנפשם שאין יכולים לעשות הפסח..... יד
 פרשת פסח שני הוא חומרא..... יד
 נתחדש דפסח הוא דין בגברא ולא ביום..... טו
 פסח שני בדרך העבודה..... טו
 כמה יסודות במה שאמר משה "עמדו"..... טו
 פרטי דיני פסח שני והחילוקים מפסח ראשון.. טז
 *הא דס"ד דבפסח שני יהי' חיוב תשביתו ובל
 יראה..... יז
 ד' הרמב"ם באיסור הוצאת פסח שני..... יז
 *בפסח שני נאמר הדין דבבית אחד יאכל..... יח
 דין ביקור בפסח שני..... יח
 *התחלפות קרא דפ' בא לקרא בפ' בהעלתך..... יט
 האם יש איסור לאכול חמץ יחד עם פסח שני... יט
 סיפור יצ"מ בפסח שני..... כ

תוכן העניינים

השלמות לפרשת נשא.....	מא.....	טעם שהמזיק היוצא בערב שבועות נקרא טבוח
תשלומין לתשלומין.....	מא.....	ולא טובח.....
		מג.....
		יום טבוח או יום טבוח.....
		מג.....

לתגובות להנצחות ולקבלת הגליון במייל

שמעון יצחק ראקאו

0527614717

syrakow79@gmail.com

שיעור שבועי (עברית) בביהמ"ד משובב נתיבות אור ליום חמישי משעה 11:30 - 11

אפשר לשמוע בקול הלשון: 03-6171111-7-916717 בענגלאנד: 02 08-1917000-7-916717

או בקו משובב נתיבות 7-0733718341

פרשת בהעלותך

שתאירו לי וכו' לעלות אתכם לפני האומות, ע"ש המשל לפקח וסומא שהפקח רצה שהסומא ירגיש טוב שכאילו משלם לו על שעזר לו בדרך לכן אומר לו בכניסה לבית שהוא ידליק לו את הנר.

וביאר השפ"א כי באמת הכל של הקב"ה, וגם כח המצוה הוא רק לעורר שורש המצוה למעלה ע"י הכנה של מצוה למטה, וזה בפרט כל המצוה הנקראת נר כמ"ש נר מצוה, והאור הוא מהשי"ת וע"ז נאמר תאיר נרי, שהוא הפנימיות של המצוה, וכן בכלל ישראל בהיותם אחת שורה עליהם ברכת השי"ת, וזה ענין השבת שכל ימי המעשה יש לבטלם ולהעלותם ע"י השבת שהוא דמיון בטילת ששה הנרות לאמצעי והשבת הוא הנר האמצעי, אעפ"כ עיקר ההארה ע"י שבו מתאחדין ברזא דאחד יש להם עלי' אל השורש שהוא אור שבעת הימים שהוא למעלה מכל השבעה וזה נקרא מול פני המנורה, ועל ב' המדרגות נאמר תאיר נרי על יום השבת יגי' חשכי על ימי המעשה, שהקב"ה מסייע גם בזה להטות ימי המעשה אל השבת שהוא השורש שנאמר עליו בונה בשמים.

והנה מדרגת משה רבינו הי' למעלה מן הטבע, רק שבנ"י נפלו ממדרגתם הוצרכו לבחינה זו ואגודתו על ארץ, לכן נאמר אספה לי שבעים איש ובאמת נראה שהמסעות גרמו זאת, כי בוודאי הלכו בני"י של אותו הדור בכל המקומות המסוכנים, שהכינו דרך עבור דורות השפלים כדורות שלנו, וצריכים אנחנו לשוב על כל החטאים שנזכרו בתורה על אבותינו, שהכל הי' עבורינו, ולכן כשהיו באים למקומות החשכים היו צריכים עצות כמבואר במדרש המשל הבנין ע"ג הספינות המקושרים, היינו כשאין המקום יכול לקבל הקדושה צריכין להעשות אגודה אחת, וע"י מתרוממין בני"י ויכולין לקבל השראת השכינה, וזה ג"כ ענין בהעלתך את הנרות שהיא התרוממות נפשות בני"י ולכן כתוב לשון עלי' כי הדלקה זו הוא רק לעורר השורש להיות עלי' לאלה הנרות בנרות שלמעלה. [תר"מ]

עוד כתב לפרש הא דשלך לעולם קיימת דקרבנות היו בחינת חיי שעה וכן תפלה במקום תמידין, וי"ב שבטים הם לי"ב גבולין, וזה ענין זמן ומקום שהוא בחי' גבול וצימצום, אבל המנורה רומז לתורה אור והוא חיי עולם שהוא מאור הגנוז שמאיר מסוף העולם עד סופו, א"כ הוא חיי עולם "בהעלתך את הנרות" כי משה רבינו הוא עצם התורה אור, ואהרן המדליק את הנרות מחבר תורה אור לנר מצוה שזה הדלקת הנרת וכתוב להעלות נר תמיד א"כ הוא בחי' חיי עולם. [תרס"ג]

המבואר בדברי שפ"א, דמשה רבינו הוא בחי' אור תורה שהוא מהקב"ה בעצמו, אבל כלל ישראל נפלו

הנה פרשה זו נקראת פרשת בהעלתך ע"ש העלאת הנרות דאהרן הכהן, ויל"ע דעיקר הפרשה לא מיירי מענין זה כלל, גם יל"ע למה הוזכר עבודת אהרן כאן בתחלת הפרשה ולא בסוף פרשת נשא הרי עבודתו הי' השלמת קרבנות הנשיאים כמבואר ברש"י, וא"כ הול"ל בסוף נשא, ונר' מזה שזה פתיחה לפרשה דידן. גם יל"ע איך כ"ז משתייך לענין החטאים והמכשולות שהיו לכלל ישראל בפ' זו בויסעו מהר ה' ומתאוננים והתאווה לבשר והבכ"י למשפחותיו וענין מינוי שבעים זקנים ודיבור לשה"ר על משה רבינו.

ונקדים בעז"ה כמה הערות על פסוק ב':

דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרות אל מול פני המנרה יאירו שבעת הנרות: [ח' ב']

א: בהעלתך צ"ע למה כתיב לשון העלאה ולא לשון הדלקה.

ב: את הנרות נרות הוא הכלי שמחזיק בתוכו השמן והפתילה והאור, וא"כ למה כ' בהעלתך את הנרות הול"ל בהדלקתך את האור.

ג: אל מול פני המנרה יאירו שבעת הנרות משמע מקרא דאין כאן ציווי על עיקר ההדלקה, רק ציווי שבשעה שידליק את הנרות יראה שיהי' מודלק אל מול פני המנורה. וצ"ב מה כ"כ חשוב ענין זה שבעבורו צריך כאן פרשה מיוחדת, ועוד הרי מבואר ברש"י דחלשה דעתו של אהרן דלא הי' בחנוכת הנשיאים לא הוא ולא שבטו א"ל הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות, והרי בקרא מבואר דעיקר הציווי הוא אל מול פני המנורה וגו' וא"כ ע"ז קאי עיקר הפיוס, הרי לכאורה עיקר הפיוס הוא בזה שהוא מדליק הנרות, ולא בפרט צדדי שיראה להדליקו אל מול פני המנורה, ובכלל צ"ב מה זה ענין זה שיהי' אל מול פני המנורה, וע"ז כתוב אח"כ "ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותי" ולא קאי כלל על עיקר ההדלקה ומה הגדלות בזה.

ד: יאירו שבעת הנרות צ"ע הרי פני המנורה הוא האמצע ששם יש כבר נר אחד מהשבעה נרות, וא"כ רק ששה נרות פונים אל מול פני המנורה ולא ששה. ע"י רש"י.

והנראה בעז"ה ע"פ דברי השפ"א בהקדם דברי המדרש "כי אתה תאיר נרי אמרו ישראל לפני הקב"ה לנו אתה אומר שנאיר לפניך אתה הוא אורו של עולם והאורה דרה אצלך, ואתה אומר אל מול פני המנורה, הוי כי אתה תאיר נרי. אמר להם הקב"ה לא שאני צריך לכם אלא

מה שכל הפרשה נקרא ע"ש בהעלתך

ובזה מובן דכל הפרשה נקרא בהעלתך, דעיקר הפרשה קאי בעניני המסעות במדבר והחטאים שנכשלו ומינוי השבעים איש ובסוף מדרגת הנבואה דמשה רבינו, והמסעות הם עצמם שגרמו שלא יוכלו להמשך אחר מדרגת משה רבינו, ולכן הי' צריך השבעים איש, וענין הלה"ר על משה מורה ג"כ על חוסר התמשכות אחר מדרגתו של משה, ולזה הפתיחה של הפרשה הוא שאהרן יראה ע"י עבודתו לרומם ולהעלות נפשות בני"ל למדרגת אור תורה דמשה רבינו, לזה כתבו דבאמת עשה כן אהרן ולא שינה, ויל"פ שלא הי' משנה מה הי' מדרגת בני"ל גם אם היו ממש בשפל המצב מ"מ עשה מלאכתו בנאמנות לרוממם ולהעלותם, ופשיטא דלא הי' שייך שיעשה כן רק אם הרגיש בנפשו אהבה ואחוה לכל אחד מבני ישראל וראה בם רק טוב, אז הי' בכוחו ע"י הדלקת המנורה להעלותם, ולכן ניתן עבודה זו דוקא לאהרן שהוא זה שאוהב שלום ורודף שלם אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.²

ויש לצרף כאן מה שאמר הבית ישראל לתרץ קו' המפרשים הרי עצם ההדלקה כשרה בזר, ורק ההטבה צריך כהן ופשטות בהעלתך קאי על ההדלקה,³ ות"י דאחר שאהרן הדליק נתפשטה הקדושה לכל ישראל וגם זר יכול להדליק, וא"כ כוחו של זר להדליק תמיד נמשך מכוחו של אהרן, וי"ל דזה הי' רק מכח זה שאהרן הרגיש בנפשו אהבה ואחוה לכל ישראל בכל מצב שהוא לכן הי' בכוחו להאיר הקדו' לכל ישראל.

פסח שני נתחדש רק כאן

ויש להוסיף דגם כל פרשת פסח שני שייכא רק לכאן, ועפ"י המשך חכמה [לקמן ט' י' ד"ה איש איש], דכתב הא דדין פסח שני נתחדש רק כאן ולא נאמר בסיני, דלולא

² בספה"ק בת עין כתב ש"בחינת מנורה מרמז על אהבה עילאה ושייך רק לאהרן ולא לזולתו מחמת שהוא אוהב את הבריות. [עיי"ש באריכות בקטע הקודם שמסביר את זה] ולכ"כ ויעש כן אהרן היינו שאהרן עשה כן תמיד לאחוז בבחינת אהבת ישראל אפילו למי שהוא כלא חשוב כדי שיוכל להיות מיוחד ומקושר לבחינת אהבה עילאה בתמידות בלי הפסק, וזהו שפירש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה ושמעתי בשם גדול אחד היינו ששינה ועשה מתיבת ל"א צירוף א"ל היינו אפילו למי שהוא בבחינת לא שהוא כלא חשוב מחמת תאוות החומריות שלו אעפ"כ גם אותו אהב אהבה אמיתית מחמת שבוודאי יש בו בחינת א"ל בחי' ניצוצות קדושות שהוא חסד א"ל. וזהו שסיים הכתוב אל מול פני המנורה העלה נרותיה היינו אפילו לאותם שמעשיהם הם מול פני המנורה היינו היפוך מעשה המנורה שמרמז על בחינת חסד אעפ"כ גם שם היה מחפש והעלה נרותיה שהם ניצוצות קדושות אור אין סוף ב"ה שמאיר בהם. וזהו זה מעשה המנורה היינו שהפסוק מפרש לנו מהו בחינת המנורה. מקשה זהב היינו שכל דבר הוא היקש ושוה אצלו. עד ירכה עד פרחו מקשה הוא היינו ששוה אצלו בבחינת אהבה אמיתית כל אדם בעולם מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין שזוכה לבחינה זו אמן כן יהי רצון".

³ ובפרדס יוסף הביא מאמרי אמת דזה גופא שבחו של אהרן שלא שינה שבעצם כשר בור. אולם זה לא מיישב הציווי בהעלתך.

ממדרגתם ע"י המסעות גופא, ע"י שעברו במקומות המסוכנים מאד ברוחניות, ולכן לא הי' שייך שיהיו נמשכים אחר מדרגת משה רבינו, ולזה נכשלו וחטאו במש"כ כאן בפרשה, וזה הי' הכל עבורינו, ולכן הי' צריכין לכת האגודה והאחדות וזה ע"י התאספות השבעים איש, אבל עיקר החיבור וההעלאה אל שורש אור התורה דמשה רבינו נעשה ע"י אהרן הכהן, דעליו הי' מוטל להעלות ולרומם נפשות בני"ל אל שורש אור התורה, וזה מתבטא בהעלאת הנרות, דנר הוא רק כלי וצריך להעלות הכלי אל השורש, וזה כח ענין מעשה מצוות תמיד, שכל ענינם הוא להתבטל לשורש המצוה למעלה שהוא אור תורה ושורש אור המנורה הוא אור שבעת הימים, וע"י ביטול ששה הנרות למול נר האמצעי שהכוונה לשורש האור למעלה ממי יאירו למטה כל שבעת הנרות.

ולפי"ז יתיישבו כל השאלות בעז"ה:

א: לכ"כ לשון העלאה, דעיקר מה שהי' מוטל עליו הוא ההעלאה אל השורש, אבל ההדלקה כבר נעשית מאלי' ע"י ההשפעה שמגיע מלמעלה.

ב: את הנרות לכן עיקר ההדגשה הוא על הכלי, דעיקר מה שהי' צריך לרומם הוא הכלי, וכן נשמות בני"ל שהם כלים לקבל ההארה מלמעלה.

ג: אל מול פני המנורה, עיקר הציווי הי' זה שיטה כל הנרות וכל הכלי קיבול למול שורש ההשפעה והאור תורה למעלה, ושמיילא עי"ז יאירו כל הנרות ויומשך להם ההשפעה.

ד: יאירו שבעת הנרות דכל הנרות מתחברין לחד, וההארה מגיע לכל השבעת הנרות, כיון שעיקר מול פני המנורה לא קאי על הנר האמצעי דכאן, רק על המנורה של אור תורה דלמעלה.¹

עפי"ז מובן הא ד"שלך גדולה משלהם" דלנשיאים נתן עניני חיי שעה ככל קרבנות ותפלה, אבל לאהרן ניתן כח נצחי לדורות שעבודתו הוא לרומם נפשות בני"ל בכל המצבים גם אם הם לא נמשכים למדרגת משה רבינו.

¹ בליקוטי יהודה הביא דבתקופה הראשונה של הנהגת האמרי אמת נפקד מקומו של חותנו רבי נח שחור מביאלה ששלח אמנם צעירים לגור אבל הוא עצמו לא השתתף, יום א' כשחזר תלמיד אחד מגור שאלו מה אמר הרבי? סיפר שהרבי דיבר על פסוק זה והק' למה כתוב יאירו שבעת הנרות ולא שש הנרות, ות"י ד"אם כל הששה נרות מבטלים עצמם אל הנר האחד, מתחבר גם הוא עליהם ומקבלים דין מן דין וממילא יאירו שבעת הנרות" שמע חותנו ואמר "מסתמא הדברים מכוונים אלי" ונסע לגור ונעשה כחסיד לכל דבר.

מקשה דמנורה מרמז על האחדות

וזה מעשה המנורה מקשה זהב וגו' [שם ד']

צ"ע למה לי' להדגיש כאן צורת עשיית המנורה שכבר ידענו מפ' תרומה ויקהל, עי' בזה באור החיים הק', והנראה ע"פ דברי שפ"א לעיל דיסוד עבודת אהרן הי' להעלות נשמות ישראל לסוד האחדות, ומשה הוא סוד האחדות, א"כ עשיית עצם המנורה הי' ע"י משה בסוד האחדות, וזהו מקשה אחת בלי שום פירוד כלל, ועבודת אהרן הוא להעלות הנשמות לסוד האחדות.

השגת התורה תלוי רק ביגיעה

ובליקוטי יהודה תי' בשם חיי' הרי"ם דמקשה מרמז על מה שנתקשה משה במעשה המנורה, ובא לרמז דמזה עצמו שנתקשה משה נעשה אור יותר, וזה סיוע לאור המנורה. והנה אור המנורה מרמז לאור תורה שבע"פ להורות דעיקר ההשגה בתורה שבע"פ הוא רק לפי היגיעה וכמ"ש במגילה ו: יגעתי ומצאתי תאמין. וחידוש גדול⁶ כ' בבית הלוי פ' יתרו דלעצם ההבנה וההשגה תלוי רק ביגיעה ולא בתפלה כלל, וגם אם ילמד שלא לשמה ולא יהי' הגון, דאל"כ ל"ש לומר יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, ובזה ביאר מש"כ "עלית למרום שבית שבי" דישנה מציאות שהתורה נלקחת ח"ו בשבי, דבשבי עיקר הזכי' הוא מצד התופס שנוטל החפץ בכוחו ובעל החפץ אינו מקנה לו, ומש"כ בגמ' נדה ע: דהא בלא הא לא סגי' ויבקש רחמים למי שהחכמה שלו, הוא רק לאוקמא גירסא שלא ישתכח תלמודו דלזה צריך סייעתא דשמיא כמבואר במגילה שם. [ובזה פי' הגרמ"צ ברגמן שליט"א דברי רש"י ע"ז ת. ד"ה מעין בהא דאיתא בגמ' שם "דאם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר" ופירש"י דאם הי' משכח תלמודו מאריך בחונן הדעת דהי' ק"ל לרש"י דהרי ההבנה תלוי ביגיעה] וכן מבואר בשו"ת כת"ס או"ח סי' י"ח, דל"ש לזכות לתורה בלי יגיעה ועמל ואם יתייגע בוודאי ימצא וכגמ' הנ"ל, ועיקר מש"כ הרבה עשו כן ולא עלתה בידם היינו שלא התקיים בידם ששכחו מה שלמדו, וגם לא כוונו האמת לאמיתו, ולא ידעו דין ברור שהוא תכלית הלימוד וע"ז הוא שיבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, ובזה יל"פ תיעשה היינו מאילי' דעצם היגיעה גורם שיזכה בה.

אלא שיש להדגיש דאין הכוונה דרק לזכירת הלימוד צריך סייעתא דשמיא רק גם לעצם הלימוד שיעלה בידו דבר ברור ואמיתי להלכה צריך סייעתא דשמיא וכמבואר בלשון הכת"ס, וזה הכוונה בברכת אהבה רבה שמבקשים ותן בלבינו בינה וכו' ללמוד וללמד לשמור

חטא העגל לא היו צריכים מקום מיוחד להשראת השכינה, ששמה יתאחדו ויתכללו כל האומה הישראלית, רק בכ"מ אשר אזכיר את שמי וגו' והי' כל יחיד ויחיד כציבור וכמ"ש הספורנו [נשמות כ"ה ט'] רק אחרי שחטאו וירדו במדרגה היו תמיד בסכנה, לכן הוצרכו לכח של ציבור, ועל ציבור ליכא סכנת כרת, אבל על כל יחיד ויחיד נשאר סכנת כרת וכליון, ולכן לפני חטא העגל הי' הדין דגם יחיד עושה פסח בטומאה דדינו כציבור, אבל אחרי חטא העגל נתחדש דין יחיד ודין כרת, ולכן נתחדש דין פסח שני. ולפ"ז א"ש דפתיחת הפרשה בכוחו של אהרן דהוא זה שאחרי חטא העגל הוצרך להעלות ולהכליל כלל ישראל לכלל האחדות, אחרי שכבר לא נמשכו מעצמם למדרגת משה.

ולפ"ז א"ש דכל הפרשה נקרא בהעלתך דעצם מציאותו של פרשת בהעלתך הוא דמצד כלל ישראל הם נופלים ונכשלים ולא נמשכים אחר משה, ואהרן בא ומעלה את כלל ישראל, והכל תלוי באהרן.⁴

מה שפ' בהעלתך הוא תמיד אחרי שבועות

ובזה אפשר' ל מה שתמיד פ' בהעלתך הוא אחרי שבועות, [גם אם נשא יתכן לפני שבועות⁵ אבל בהעלתך הוא תמיד אחרי שבועות וכמבואר בס' אמרי אמת לר"ל איגר ז"ע דפ' בהעלתך הוא ג"כ בבחינת שבת אחרי שבועות] כיון דידוע דכ"א מקבל חלקו בתורה בחג השבועות, וכמו בשעת מתן תורה במדבר, מיד אחרי שבועות כבר התחיל השטן לעבוד קשה להכשילם כדי שיאבדו מה שקיבלו, ומ' יום הצליחו להתגבר עד שנכשלו בי"ז תמוז, כן הוא בכל שנה מיד אחרי שבועות היצה"ר עובד קשה שלא יתמשך כ"א מישראל אחרי החלק התורה שקיבל, ויש סכנה גדולה בזה שנהי' ח"ו במצב של כלל ישראל בפ' בהעלתך ובכלל זה "ויסעו מהר ה' כתינוק הבורח" ולזה בעינן כוחו של אהרן הכהן שבכוחו לרומם נפשות בני' בכל המצבים, אל מול פני המנורה שיזכה כ"א לקבל חלקו בתורה.

⁴ ובה י"ל למה הוצרך להיות מעלה אצל המנורה שעלי' אהרן עולה ומדליק את הנרות. וכבר הקשו דלמה הי' צריך מעלה הלא גובהה של מנורה הוא רק י"ח טפחים, וי"א דאסור לו להרים ידו למעלה מהציץ, ולדברינו י"ל דזה הי' ביטוי לזה שע"י ההדלקה הוא מעלה נשמות ישראל משפלותם, שגם אהרן הי' נכשל קצת בעגל כדי שיוכל להעלות את כולן וכדכ' שפ"א, וכשהוא עולה מעלה כולם אתו. אלא דיש להעיר בזה מגמ' מנחות כט. דפריך למ"ד גובהה של מנורה ט' טפחים ל"ל מעלה, וי"ל בנוס"א דהמעלה הי' כדי שיצטרך להתכופף למנורה לרמז על העלאת הנשמות השפלות, ובמנורה גבוה י"ח טפחים א"צ כפיפה לולא המעלה, אבל אם גבוה רק ט' טפחים בלא"ה צריך להתכופף.

⁵ כאן המקום להעיר מה שראיתי שגדולים וטובים טעו לחשוב שבחול"ל לא יתכן נשא לפני שבועות וכבר אמרו אפי' הסברים ע"ז ע"פ פנימיות, אולם זה אינו, כמבואר בביאור הלכה תכ"ח דכל פעם שהוא שנה מעוברת ור"ה חל ביום ה' - שזה פעמיים מתוך י"ד סוגי שנים - גם בחול"ל נשא לפני שבועות, ורק בתקופה זו הוא נדיר דבפעם שעברה הי' זה בשנת תשע"ד ובפעם הבא כמדומני שנת תשצ"ה.

⁶ העירוני בזה ידידי הג"ר גבריאל מנחם אפללו שליט"א מח"ס במי הדעת.

מש"כ בויקרא רבה ב' ד' ומש"כ בבראשית רבה ג' ה' עי"ש וצ"ע בלשון קדשו של רש"י "זו ראיתי בבראשית רבה".

בתפלת צור ישראל יש ג"כ ה"פ ישראל

ויש לציין דעיקר ענין זה להזכיר חמש פעמים ישראל להורות על חביבות ישראל מרומז גם בתפלת צור ישראל קומה בעזרת ישראל וכו' שכ' שם חמשה פעמים ישראל, דהנה בכל סידורי אשכנז הקדמונים וברוב כ"י לא הופיע החלק "גואלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל" ויש מהם שהי' כתוב בסוגריים, וכ"ה בסידור הגר"א ע"פ נסתר, ובמהרי"ל וכ"ה במנהגי ר"י טירנא בשם רי"צ גאות ור"א מוירמש, ובפירוש על תפלה מקדמון אחד [הנדפס בסידור עבודת השם בעלזא] דמספר התיבות והאותיות מדוקדקים בלי קטע זה, דיש בו י"ד תיבות לרמז דבי"ד ניסן התחיל הגאולה, וס' אותיות כנגד ס' אותיות בא"ב במילוי אל"ף בי"ת גימ"ל וכו' וס' מסכתות וכו' וס' ריבוא ישראל, ולפ"ז לא גרסינן גואלינו ה' וכו' אבל הביאו דרבי מאיר ש"ץ בעל האקדמות הוא זה שהוסיף חלק זה כדי שיהי' חמשה פעמים ישראל, להורות על חביבות ישראל כמבואר בקרא זה פ' בהעלתך, ובשם רבי יהודה החסיד מובא שכעס ע"ז, וכתב דגם בזה שגו הצרפתיים הרבה מאד וסומכים על ר"מ שץ, חלילה לומר שעלה על לבו אותו צדיק לעשות כן, כי בקי הי' ר"מ שץ בסודות ובמדרשים ובטעמים שיש בצור ישראל שזה י"ד תיבות וס' אותיות וכו' והובא כ"ז בסידור ווילנא.

אגב - כתב הקדמון בפ"י על תפלה בסידור עבודת השם בנוגע לפסוק זה שמרומז בו חמשה פעמים ישראל "ומי יתן שומע לי, בעידן ריתחא לומר ולא יהי' בהם נגף (היינו פסוק שלנו) כל שלשים, וינצלו מאבלות שלשים כי בפסוק זה יש שלשים תיבות."

וע"ע ברבינו בחיי דמנה כאן ישראל ה' פעמים "כי הזכירם כמ"פ במקום אחד דרך חבה ומעלה וכבוד, כאדם המזכיר בנו תמיד על כל דיבור ודיבור, ורז"ל משלו בזה משל לתינוק שהלך לבית הספר [לקמן בפרשה יש משל לתינוק הבורח מביה"ס וכאן אנו לומדים על תינוק שהולך לביה"ס] ובא אביו לשאול עליו, האם אכל בני, האם שתה בני, האם ישן בני, האם הלך בני לבית ספר, האם בא בני מבית ספר, מזכירו על כל דיבור ודיבור דרך חבה, וכן נזכר המשכן בתורה חמשה פעמים והכל דרך חבה וכבוד וכנגד חמשה חמשי תורה וכו'.

הענין שיהי' נגד ה' חומשי תורה

ויל"פ הא דהודגש דוקא נגד חמשה חומשי תורה, עפ"י דברי הבעש"ט הקדוש [הובא בספר תורת חסד לנכד תלמיד

ולעשות ולקיים דתורה בלי סייעתא דשמיא אינו מביא לבהירות לדעת מהו רצון ה' באמת, וכן מבואר מכמה סיפורים על גדולי עולם שנתקשו בהבנת דבר מן התורה ונעמדו לבכות ולהתפלל ונענו, ויש להוסיף מש"כ בארצות יושר למרן הגר"ק זצ"ל סוף ענין יראת שמים ובטעמא דקרא פ' בלק בביאור מאמר חז"ל [במדבר רבה כ"ב ז] ב' חכמים עמדו בעולם א' מישראל וא' בגוים אחיתופל ובלעם, ושניהם נאבדו מן העולם למה שלא היתה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותו להם וק' איך אפשר לחטוף חכמה, הא כתיב כי ה' יתן חכמה, וביאר דהרי אחז"ל יגעתי ולא מצאתי אל תאמין ולכן בהכרח מי שמתייגע יחכם, אבל הלומד בלי יראת שמים נקרא שחטף החכמה לעצמו ולא בא מהקב"ה, וחכמה כזו לא תצלה ויהפך לו כסם המות, ובטעמא דקרא הביא דוגמאות לזה שלומד בזמנים שאין הקב"ה רוצה, כגון בט' באב ובימי אבלות או ליל שבת לאור הנר או לאור שנעשה באיסור ע"י ישראל, או שלומד במקום שאסור ללמוד או באמצע התפלה וחזרת הש"ץ זה נקרא שחטף החכמה, ולע"ע יבין וידע מה שלמד אבל לא יהי' לו הצלחה מזה וגם לא יכוון לאמת לידע הדין הברור וכדכ' בכת"ס שם, ויתכן דזה נכלל בלאוקמי גירסא סייעתא דשמיא, דכדי שאכן יתחבר עם התורה ועם נותן התורה צריך סייעתא דשמיא. ולזה אנו מתפללין באהבה רבה ותן בלבינו שהקב"ה יהי' זה דיתן בנו ההבנה אחרי שנתייגע בכל היכולת.

הדגשת חיבת בני ישראל בפסוקי הלויים

ואתנה את הלויים וגו' מתוך בני ישראל וגו'. [שם י"ט]

וברש"י חמש פעמים נאמר ישראל במקרא זה להודיע חיבתן, שנכפלו אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה⁷ זו ראיתי בבראשית רבה.

הנה עצם דברי רש"י לא מופיעים במדרש רק בפסיקתא דרב כהנא, אולם במדרשים אינו, רק זה הרכבה בין

⁷ מה שהוזכר כאן דוקא חמשה חומשי תורה י"ל דס"ד דהתורה נמסרה ללויים דוקא כמבואר בסו"פ וילך שמשו מסרו לשבט לוי ובאו כלל ישראל בטענות ע"ז כמבואר ברש"י שם, קמ"ל כאן דהגם דעיקר תפקיד מסירת התורה ניתן על שבט לוי שנא' יורו משפטין ליעקב מ"מ כתר תורה מונח וכל מי שרוצה יבוא וליטול וכמ"ש הרמב"ם סוה"ל שמיטה ויובל ולא שבט לוי בלבד וגו'. ויש להוסיף דיש כאן רמז לחמשה חומשי תורה דמ"ש ואתנה את הלויים מתוך בני ישראל על ספר בראשית ששם הי' עיקר יצירת בני ישראל ועיקר שבט לוי, ומש"כ לעבוד את עבודת בני באהל מועד קאי על ספר שמות ששם נוצר אהל מועד, ומש"כ ולכפר על בני קאי על ספר ויקרא שכ' שם סדר הקרבנות המכפרות, ומש"כ ולא יהי' לבני נגף קאי על ספר במדבר שכתוב שם כמה מגפות וכן כמה מנינים שהי' צריך לעשות בצורה שלא יהי' בהם נגף, ומש"כ בגשת בני אל הקדש קאי על ס' דברים שכ' שם הרבה מצוות שמכינים את בני לגשת לא"י שהוא מקום הקודש. - הג"ר אליהו דיסקין שליט"א.

עליהם, בא ללמד על הכלל כולו כל שבט לוי שהשתתפו בצערן של ישראל והיו מתפללין על אחיהם המשועבדין, וכן מצינו בדברי השל"ה הק' בפ' וארא דלכן נתן לוי לבניו שמות גרשון קהת ומררי כדי להשתתף בצערן של ישראל, גרשום על שהם בארץ לא להם, קהת על ששיניהם כהות, מררי ע"ש וימררו את חייהם, הרי דהלויים נשאו בעול עם כלל ישראל, ולכן זכו להיות הנציגים לכלל ישראל במשכן.

וראה במשך חכמה כאן שמנה דבכל הפרשה כתוב בני ישראל "בדברי הקב"ה" (דיש יותר) י"ג פעמים, להורות שבאמת היו ראויים לכלי' עבור העגל, רק הלויים קנאו לשמו ית' ונתכפר להם ב"ג מדות רחמים שהזכיר משה, וזהו ולכפר על בני'. הרי דהוזכר כאן ענין מה שכיפרו על ישראל.

וראה לקמן בפרשה בענין בחירת שבעים זקנים, שהרחבנו ע"פ דברי אור החיים הק', דבחירת מנהיג על ישראל תלוי במדת השתתפות בצערן של ישראל, ולא זכו השבעים איש לתפקידם, וכן נשיאי ישראל, אלא לפי שהיו מוכנים להיות מוכים עבור כלל ישראל, וכדפירש"י שם ובפ' נשא לענין הנשיאים שהם היו שוטרי בני ישראל במצרים, והם אלו שעמדו על יד משה במנין ישראל כיון שהם הם שדאגו לכלל ישראל, וכמ"ש "הם נשיאי המטות הם העומדים על הפקודים" [לעיל ד' ב'ן וכדכ' רש"י שם דהם הם שהוכו עבור ישראל במצרים, וכיון שענין המנין הי' שיהי' להם לזכות להתברך ממה רבינו וכד' הרמב"ן בפ' במדבר, ה"נ הנשיאים נתנו כוחם לזה כיון שכל מעינם ודאגתם לכלל ישראל. וא"כ ה"נ הלויים כיון שכל דאגתם הי' עבור ישראל, ומה שקינאו במעשה העגל הי' כדי לכפר על ישראל ולעורר עליהם י"ג מדות של רחמים, ממילא ניתן בהם הכח של כלל ישראל. וא"ש דבסוף הפרשה הודגש העניויות של משה רבינו דזה גופא הכשירו להיות מנהיג ישראל בזה שביטל עצמו לכלל ישראל.¹⁰

השתתפות בצרתן של ישראל

[קטעים אלו כתבנו בשנת תשפ"א אחרי אסון מירון וקרלין אבל הרעיון נוגע בכל עת כששומעים אסונות רח"ל]

¹⁰ וכיון שבט"ו סיון הוא יארצייט ראש ישיבת לוצרן הג"ר יצחק דוב קופלמן זצ"ל הדגיש תלמידו הגרי"ד שליזנגר שליט"א דהוא הי' יחיד בדורו בהשתתפות בצערן של ישראל, דכל אסון בישראל הקרוב והרחוק הי' בוכה בדמעות שלישי ומשתתף בצערם, ובתקופה האחרונה לחייו הי' לו פעם כאב ראש ולא רצה לקחת תרופה, שאמר כיון שהכאב ראש שיש לו הוא מחמת צרת ישראל אין לקחת תרופות ע"ז. גם ידידי תלמידו הרב ישראל וורשנר שליט"א העיד ע"ז, וסיפר שפעם הוצרך הגרי"ד לבשר לא' מבני הישיבה שאחותו הקטנה בת חדשיים נפטרה, והי' רועד מבכי מרוב צער, וכן ראהו פעם יוצא מחדרו כדי להודיע להג"ר בנימין פרויז זצ"ל על פטירתו של גיסו רבי וואלף וורשנר זצ"ל שנפטר קצת צעיר, ואף שלא הכירו כלל, היו עיניו אדומים מרוב בכי, וכן יש סיפורים למאות.

הבעש"ט⁸ [דמשל לאב שלקח מלמד לבנו והי' מלמד טוב, ולכן אהבו מאד והי' משתעשע בו, אבל רק כיון שמלמד לבנו, כן עיקר מה שהתורה הוא שעשועים של הקב"ה הוא עבור שהוא הרבי שלנו ומלמד אותנו תורה.

והנה בפשוטו צ"ב, למה דוקא בפרשה זו הוצרך להדגיש חביבות ישראל, הרי לכאורה הפרשה זו הוא ההיפוך מזה, דבא להדגיש שבכורי ישראל חטאו ולכן סילקום מעבודה ונתנוהו ללוויים, הרי נראה לכאורה דהקב"ה מאס בכלל ישראל, ובחר את הלויים כיון שהם לא חטאו בעגל.

ובצרו המור פי' דזה גופא בא לומר דלא נימא דהקב"ה מאס בישראל קמ"ל דאעפ"כ חביבין לפניו. ובמהר"ל בגור ארי' כתב דבא להזהיר את הלויים שיהזרו מאוד בשמירת המקדש שלא יכנסו ישראל כיון שהם חביבים לפניו כ"כ ואינו רוצה שימותו.

עיקר כח לויים הוא מתוך התבטלות לבני'

אולם מתוך דברי השפת אמת תרל"ו נראה באופן אחר שהקדים דברי חי' הרי"ם דלכן הוזכר דוקא כאן חביבות בני' דלפי שנבחרו הלויים לא יחלש דעתן של בני' בעבור זה צ"ל כי חביבין הן וזה כצרו המור, אולם הוסיף שפ"א דהאמת דלכן כתיב בתוך בני ישראל כמה פעמים כיון שבחירת הלויים הוא בכח כללות בני ישראל, וזה שנבדלו הלויים אינו מטעם שנפרשים מן הציבור, רק אדרבה מה שאדם בטל אל הציבור הקב"ה בוחר בו, ולפי שהלויים הן היותר מתבטלין לכלל ישראל לכן נבחרו, והוא פרט הצריך לכלל, ולכן וסמכו בני' ידיהם על הלויים שמסרו כל כוחם ללויים.⁹

הלויים נשאו בעול עם כלל ישראל

והביאור בהאי התבטלות, שמעתי מפי הג"ר ישראל דוד שליזנגר שליט"א עפ"י דברי השפ"א בליקוטים במדבר עה"פ "מוציא אסירים בכושרות" [תהילים ס"ח ז'] בכושרות היינו "בכי ושירות" היינו דישראל נגאלו בזכות הבכי שבכו להקב"ה במצרים והשירה ששרו להקב"ה בים סוף, וכ' שם דכמו שמה רבינו יצא אל אחיו וירא בסבלותם, ונתן עיניו ולבו להיות מיצר

⁸ שמעתי ממור"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א. ⁹ ויש להוסיף מש"כ בליקוטי יהודה בשם אמרי אמת דהלויים הם הפנימיות של כלל ישראל שלעולם לא מתקלקל, וזה הכוונה מתוך בני' ומשמים שומרים על הנקודה הפנימית שלא יתקלקל, ולכן לויים לא נפסלים במומים שזה ביטוי לחיצוניות, ובלויים הי' הסמל שהגם שלא כולו נקי מ"מ הפנימיות הוא טוב אבל כהנים צריכים להיות בשלימות גם בחיצוניות, ובשפ"א תרמ"ז ועו"מ דלכן כח הלויים בפה דה' מוצאת הפה הם ביטוי פנימיות האדם. ויש להוסיף מה שרמז הגרי"ח זוננפלד זצ"ל במש"כ "בתוך בני" הם האותיות האמצעיות של המלה ישראל במילוי, יו"ד שי"ן רי"ש אל"ף למ"ד האותיות האמצעיות הוא "לויים" להורות שבני לוי הם באים מתוך פנימיות הקדושה של כלל ישראל.

על המצב של אלו הזקוקים לרחמי שמים, ואם שומעים על יותר פרטים כבר קל יותר להרגיש בצרתן ולהתפלל עליהן.

מעלת הלויים בענין השירה

מה שדרשתי בעז"ה לרגל בר מצוה של בן לגיסי הרב שלמה מאיר הלוי דינר שליט"א במעמד משפחת דינר הלויים.

בחשבי איך אפשר לקשר פרשת השבוע לבר מצוה היום, נתעוררתי דהרי כל תחלת הפרשה הוא בענין לויים וכל משפחת דינר לויים הם.

המבחן ללויים להיות שוערים ומשוררים

הנה בלויים יש שתי חלקים, יש השוערים ויש המשוררים¹¹ ושוער ששר וכן להיפך במיתה, ויל"ע איך נקבע מי הי' שוער ומי הי' משורר וצ"ל דהיה תלוי בתכונת הנפש דכדי להיות שומר צריך שיהי' לו לב אמיץ, וכדי להיות משורר צריך שיהי' לו חמימות ורגש.

הנה במדרש כתוב "ה' צדיק יבחן" [תהילים י"א ה'] כשהקב"ה רוצה ליתן מעלה למישהוא הוא מנסה אותו, וא"כ איזה מבחן הי' לשבט לוי כדי שיזכו בתפקידם, וכתב הגאון רבי שלמה קלוגר וצ"ל דשבט לוי נתנסו בזה שבשעת חטא העגל לא הי' איכפ"ל להרוג קרוביהם, וזה מבחן לשומר שלא יתן לקרוביו ליכנס, וכיון שהצליחו בזה ממילא הם יכולים להיות שומרים טובים בביהמ"ק.

אלא דצ"ע דזה מבחן טוב להיות שוער דלזה צריך שיהי' לו לב אמיץ אבל מה הי' המבחן להיות משורר. ותי' בזה הגאון הנ"ל, שהרי הי' לו לשבט לוי להתלונן על שלא הי' להם חלק בקרבנות הנשיאים והם לא התלוננו אלא שתקו ולא הגיבו. ולכן זכו להיות משוררים עכ"ד. ועדיין צ"ע מה השייכות בין לא להתלונן ושירה וי"ל דשירה יכול רק מי שמרוצה ממצבו כל הזמן, ואין לו שום טענות על המצב שלו, ממילא יכול לשיר כל יום ויום, ואין הבדל בין יום ליום ומצב למצב.

השירה תליא בזמן

והנה בשפ"א פ' זו שנת תרנ"ג כ' דברים נפלאים על המדרש "קח את הלויים כמה נימין הי' בכינור שבע ולימות המשיח ח' ולעתידי עשרה בנבל עשור" כו' כי השירה תליא בזמן, ולכן בכל יום יש שיר אחר כי ההתחדשות שיש בכל יום נותן השירה כמ"ש ז"ל כי השמש אומרת שירה וזורחת ע"ש הפסוק שמש בגבעון דום כי בכל יום יש הארה אחרת כדאיתא בשם האר"י

ומה שצריך ללמוד מזה למעשה, הוא השתתפות בצערן של ישראל גם כשאנו נוגע לו, ובאסונות הגדולות שקרו במירון וקרלין היו הרבה מישראל שלא היו שייכים לעצם האסון, ומ"מ הי' מוטל על כאו"א להשתתף בצרתן של ישראל, וכפי שהרחיב בזה מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א עפ"י דברי הבעש"ט שפעם הוכיח את תלמידיו על שדיברו בשבחן של ישראל, ועוררו בזה קיטרוג כיון דצורת השבח הי' כמו מי שנשא זיווג שני ואשתו השני' משבחת ילדיו מזווג הראשון רק כדי לעשות לו נח"ר, אבל בפנימיות לבה היא שונאם כיון שמרגישה שהבעל אוהב אותם יותר מילדי', ה"נ אתם משבחים את ישראל בהרגשה כאילו הם מזיווג אחר רק שסו"ס יש אב אחד, כן אצלינו יש שמספרים בשבחן של ישראל ומ"מ מורגש כי אני וביתי ומשפחתי משתייכים למפלגה וחצר זו שהיא מיוחדת מאד, אבל לא כולם זכו להשתייך לאותה מפלגה מיוחדת, וזה לא יתכן אלא כולנו בני אב ואם אחד נחנו, אחים מאב ואם.

ואם קרה אסון בקרלין, אסור שיהי' כתוב בעיתון "קרה אסון בקרלין סטולין" דאפשר לספר על המקום "גבעת זאב" ששם קרה אסון גדול לכלל ישראל, ובמירון הי' ג"כ נוסחאות שהקב"ה לקח מכל הקהלות, ודיברו על קהלה פלוני ופלוני שנסעו שם לפני הזמן או לא באו לכתחלה, כאילו האסון קרה להם ולא לנו, זה דבר נורא, זה נותן הרגשה כאילו הקשר שלך עם הקב"ה הוא שאתה מזיווג אחד והם מזיווג שני, ולא כן הוא כי יש להקב"ה כנסת ישראל אחד. ועוד האריך בזה טובא ע"פ תורת הבעש"ט.

ובאמת ראינו גדלות כלל ישראל שאחרי האסונות, השתתפו בצרתן מכל חלקי כלל ישראל הקרובים והרחוקים, והי' בזה אחדות גדול והפלת הרבה מחיצות בין עדה לעדה, וזה וודאי עושה רושם גדול בשמים.

הלויים לא תלו האשמה בישראל

וכן יש ללמוד מלויים שלא לתלות האשמה באחרים, דהרי בקל היו יכולים לומר שכלל ישראל אשמים בזה שנשתעברו במצרים ששמעו לפרעה, וכן הם אשמים בחטא העגל, ומ"מ לא עשו כן אלא התבטלו לישראל ודאגו והתפללו עבורם, כן יש לנו ללמוד לא להאשים אף אחד כגון לומר דלא הי' להם לבטל תורה וליסע למירון, ועד"ז בקרלין, או שאר טענות, דכ"ז היפך ממדת ישראל וממדת הלויים, אלא יש לדאוג ולהתפלל עבור כל אלו שסבלו ועדיין סובלים מאסונות אלו, וגם מי שאין בידו לעזור להם בגוף ובממון אבל בתפלה ובמחשבה ובהשתתפות בצער בלב כל אחד יכול, ואף שאין אנו יודעים חשבונות שמים באסונות אלו וכפי שכבר הרחבנו בגליונות הקודמים, אבל זה ברור שהקב"ה רוצה ג"כ להגדיל בזה מעלת ישראל על הגוים, שהקב"ה מראה על כלל ישראל, תראו איך בניי דואגים אחד על השני גם בלי שידעו ויכירו זה את זה, וגם אם הי' ביניהם איזה פירוד וחילוקי דעות מ"מ בזמן צרה כזה אתם רואים שבעצם הם כולם גוף אחד, וזה וודאי מקרב הגאולה.

ועצה טובה להתחזק בזה, שיקח לעצמו לפחות שם אחד או שתיים מאלו שצריכים רחמי שמים, ולקבוע עצמו להגיד עליו פרק תהילים לפחות פעם ביום, וכבר הבאנו כאן סיפור על אחד שהחלים מקורונה והי' כבר למעלה בשמים, וירד שוב בזכות איזה אנשים שאמרו עבורו פרקי תהילים גם שלא הכירו אותו, ובשמים ידע מי הם וזימנם לסעודת הודי', הרי לן גודל התועלת בפרקי תהילים גם למי שלא מכירו, עוד עצה טובה הוא תמיד לברר קצת

¹¹ העירו לי דשומרים לחוד ושוערים לחוד שהשוערים רק סגרו ופתחו הדלתות ולא שמרו. והעירו בקובץ עיון הפרשה דאיך שייך שוערים במשכן שלא הי' שם דלתות, ואין לומר שגללו המסך דא"כ למה לא כ' בזבחים נה: שלמים ששחטן קודם שגללו המסך, וכ' רק שלמים ששחטן שהעמידו הלויים את המשכן.

וברש"י נתונים למשא נתונים לשיר. ולעיל נד' מ"ן במש"כ שם "עבדת עבדה" פירש"י "הוא השיר במצלתים וכנורות שהיא עבודה לעבודה אחרת".

הנה שירת הלויים אין לו מקור מפורש בתורה, כדאי בערכין יא. מנין לעיקר שירה מה"ת, ומביא עשרה מקורות לזה, ומפוי בקרא בדה"י נב' כ"ט כ"ה] דהוא מצוה שנא' ביד נביאיו וכדפירש"י שם "דלשורר הלויים בכלי שיר לא כתוב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלא מצות ה' ביד נביאיו לשורר על הקרבן" ועי' או"ש נפ"ג מכלי המקדש ה"ב] דבהכרח דקיבלו כן מסיני.

ההבדל בין מצות חצוצרות ומצות שירה

ואמנם מצות חצוצרות נתפרשה בתורה, בהאי פרשה [לקמן י"י] "וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו' ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם" וגו' אבל השירה היא מצוה נפרדת, דחצוצרות בכהנים דוקא כמפוי בקרא, וגם אינו כלי שיר כלל כמפוי רש"י סוכה נא. ד"ה למחצצרים, וכן הוכיח הג"ר יעקב לב זצ"ל בספרו הנפלא השג יד סי' ל"ט מלשונות הראשונים ע"ז מז. "דתקיעות אלו אינם לבסם את הקול אלא חובת עצמן הן" עי"ש לשון רמב"ן ומאירי, אבל מצות השירה מוטלת דוקא על הלויים, ובזה הנדון בגמ' אם עיקר שירה בכלי או בפה והכי קי"ל.

וכן בעצם מטרת התקיעות והשירה חלוקים הם לכאו', דהחינוך מצוה שפ"ד משווה ענין תקיעות על הקרבן לתקיעות במלחמה שמטרתו לעוררו לכוונה ולהסיר ממנו המחשבות הפוסלות עי"ש, ועיין באבן עזרא וחזקוני ובשל"ה הקדוש, דבא לעוררו לתשובה עי"ש. וזה ל"ש לשירה ושמחה, משא"כ שירת הלויים כל מטרתו להביא לידי שמחה, כמפוי בגמ', וא' ממקורות דשירה הוא תחת אשר לא עבדת וגו'.¹²

¹² וכדאי לצטט כאן דברי החינוך שם וז"ל "משרשי המצוה, לפי שבשעת הקרבן היו צריכין לכוון דעתם יפה בענינו כמו שידוע שהוא נפסל במחשבות ידועות, וגם כן צריך הקרבן כוונה שלמה לפני אדון הכל שציונו עליו, וגם כן בעת הצרה צריך האדם כיוון גדול בהתחננו לפי בוראו שירחם עליו ויצילהו מצרתו, ולכן נצטוו בתקיעת החצוצרות בעתים אלה. לפי שהאדם מהיותו בעל חומר צריך התעוררות גדול אל הדברים. כי הטבע מבלי מעיר יעמוד כישן, ואין דבר יעוררוהו כמו קולות הנגון, ידוע הדבר, וכל שכן קול החצוצרות שהוא הקול הגדול שבכל כלי ניגון. ועוד יש תועלת נמצא בקול החצוצרות לפי הדומה, מלבד ההתעוררות אל הכוונה, כי בכח הקולות יסיר האדם מלבו מחשבת שאר עסקי העולם ולא יתן לב באותה שעה כי אם בדבר הקרבן, ומה ארריך וידוע זה לכל אשר הטה אוזן לשמוע חצוצרות וקול שופר בכוונה."

וידעי הרב מרדכי יעקב שליט"א הראני מש"כ במור וקציעה סימן רטז וז"ל "ויש לדעת שכל זה שאמרתי כאן מענין הקול שאין בו ממש וכמ"ש בגמ' אין כוונתי אלא על קול חומרי המתילד מהקשה ופגישת גשם הדוק בחברו הקשה. כקול כנור ועוגב וצלצלים ושאר כלי זמר משמיעי קול נעים, מופשט מכל כח נפשי. אך קול דבורו של אדם לטוב ולהפכו עושה רושם גדול עצום מאד, ופועל גם בעליונים בלי ספק, כמו שהארכנו בזה בסולם בית אל כמה גדול כח התפלה וקולה עצום נורא

ז"ל, כי אין כל יום דומה לחבירו מבריאת העולם, ונראה דהלויים מיוחדים לבחי' הזמן דיש ג' בחי' עולם שנה נפש, דצריך כל אדם בפרט ומכש"כ כלל ישראל לתקן המקום והזמן שמייוחד לו לתיקון נפשו, ובנ"י תיקנו המקום בכח א"י ולכן נתחלק להם א"י, ולשבט לוי לא הי' חלק והלויים מוכנים לתקן בחי' שנה לכן הלויים נפסלים בשנים, ולא במומין כמ"ש במשנה כשר בכהנים פסול בלויים, והכהן מיוחד לבחי' נפש לכן צריך שלא יהי' בו מום ואין נפסל בשנים ולכן תליא השיר בבחי' הזמן ולימות המשיח וכן לעתיד יהי' שינוי בזמן וישתנה השיר, וכמו כן שבת מעין עוה"ב לכן מזמור שיר ליום השבת כתיב ב"י עלי עשור, ושבת הוא בחי' שיר השירים שכולל כל השירים של ימי המעשה עכ"ל השפ"א.

השיר יש בו הרגש המיוחד של אותו יום

המבואר מדבריו שהלויים הם אלו שמתקנים את הזמן ע"י השירה, וכל שינוי זמן מחייב שיר אחר, לכן כל יום יש שיר אחר שהוא שיר של יום זה וכן בכל רגל יש שיר אחר, ויש להסביר זה יותר דשיר נושא בתוכו הרגש של יום מיוחד זה כמו שיש שינוי בניגוני ימים נוראים ועי"ז מתחברים לזמן המיוחד ואיך הי' נראה תפלות ימים נוראים ותפלות שבתות וימים טובים בלי המנגינות המיוחדות שיש לכאו"א, וכן יש להיעקעס "שיר המעלות" מיוחד לכל רגל וכדו' וזהו תפקיד הלויים לעורר ולהביא הייחוד של כל יום ויום ע"י השיר.

ולהנ"ל שמעלת הלויים הי' שמקבלים כל מצב ושמחים בזה א"ש היטב שכל יום ויום שמחו עם ההארה החדשה של אותו יום, וראו רק מעלת היום, ולכן יכלו להתחבר למעלה המיוחדת של אותו יום וביטאו זאת ע"י השירה.

ויש להוסיף בענין הלויים דידוע דכהן מושרש בחסד שמשפיע חסדים ע"י הקרבנות, ולוי מושרש בגבורות והשיר תלוי בגבורות ע"י הצימצומים בשירה, וי"ל עוד בדרך צחות שהם עושים המתקת הדינים ע"י שלוקחים העליות והירידות של החיים, ועושים מזה צורת שיר, דשיר לא יתכן להיות רק ע"י עליות וירידות.

וכמובן דכ"ז נוגע לכל אחד ואחד מאתנו כיון דכ' הרמב"ם דלא שבט לוי בלבד וכו'.

[המשך הדרשה לענין יתרו ומסעות ומתאוננים הבאנו לקמן כ"א במקומו]

מקור דין שירה

כי נתנים נתנים המה לי וגו' [ח' ט"ז]

למה לא מפורש שירה בקרא

הוכחות שהם קשורים זל"ז

ועצם הענין צ"ב דעיקר חלק השירה לא נתפרש בקרא, וביותר ק' דתו' ערכין יא. נד"ה אלן הק' דיש הרבה קראי בדה"י לשירה ות"י דמחפשיין מקור מה"ת, ולפי"ז מה שהובאו שם פסוקים כגון "שאו" זמרה ותנו תוף וכדו' בא לגלות על ל' עבודת "משא" בתורה דכלול בזה מצות שירה, ותמוה השייכות בין עבודת שירה לעבודת משא. ויל"פ ע"ד דרוש דשירה מוגדרת כ"עבודת עבודה" כל מהותו לסיוע לעבודת אחרים, ואין לו מעלה בעצמותו אילולא דבא לרומם העבודה שנטפלת לו היינו הקרבן, וכן כל עבודת ה', תחת אשר לא עבדת וגו' וזה נכלל בעבודת "משא" שכל כולו לסייע דבר אחר, ויש להביא ד' הגר' ישראל משקלאו בשם הגר"א דסודות התורה אפשר להבין ע"י השירה, נמצא השירה בכוחה להביא למעלות נשגבות כשנטפל לעבודה, אבל בעצמותה אין לו תועלת, ומביא גם לנבואה כמבו' באלישע ולכן התורה מקפיד ע"ז מאוד, כמבו' מהרש"א ערכין שם ד"ה תחת ובזה כיון דכל כולה טפילה לא נזכרת, ומאידך כיון דמעלתה כ"כ גבוה עד לסודות התורה ג"כ לא נזכרת.

הגנות בעשיית פסח במדבר

וידבר ה' אל משה במדבר סיני וגו' [ט' א']

וברש"י דלמה לא פתח ספר במדבר בזו מפני שהוא גנותן של ישראל שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד. ופי' רמב"ן כאן ובתוס' קידושין ל"ז: ד"ה הואיל בב' אופנים, או דלא נתחייבו רק בכניסה לא"י וכאן הי' ע"פ הדיבור והגנות הי' עצם זה שנשתהו במדבר בחטאם. עוד פי' דבעצם היו חייבים במדבר רק שלא יכלו לעשות מפני שלא מלו בניהם שלא נשבה רוח צפונית כיון שהי' ניזופים מחמת חטא המרגלים.

והנה הגנות נרמז במה שכן עשו את הפסח, והק' הגר"א ברזל זצ"ל [בספרו עיוני רש"י] דבשלמא לפי' א' נמצא דעצם עשיית הפסח במדבר הי' גנאי דלולא חטא המרגלים לא היו עושין פסח במדבר כלל דעיקר עשייתו בא"י, אבל לפי' ב' דהיו מצוים גם במדבר אלא שהגנאי שהי' מה שלא עשו עוד פסחים א"כ הגנות לא מתייחס לעשיית הפסח הזה, ולמה זה נרמז כאן בעת עשייתם את הפסח, ונדחק דעצם זה שהי' צריך לצוות על פסח זה גנאי, דוכי הי' צריך לצוות על ציצית או ק"ש והרי מובן דכשמגיע זמן פסח צריך לעשות פסח, ובהכרח דהי' בזה זירוז מסויים כיון שלא יעשו פסח אחר.

אולם מאידך גיסא, נתבאר להדיא בגמ' דשתי מצוות אלו קשורות זל"ז ע"י ערכין יא: דהוכיחו הא דעולת נדבה א"צ שירה מהאי קרא דותקעתם וגו' מזה שהוקש "עולתיכם" ו"זבחי שלמיכם" ע"ש בגמ' וכן מוכח ממה דנתבאר במשנה תמיד, והביאו רש"י סוכה נג: [ד"ה תשע] דהתקיעות והשירה היו ביחד בשעת ניסוך היין דהמזמור של היום הי' מחולק לשלשה, ועל כל פרק ופרק היו הכהנים תוקעים תר"ת הרי דפשי"ל דשירה ותקיעה משתלבים יחד, וכן הוכיח מרן רי"ז הלוי בספרו ה' קרבן פסח, ד"חד דינא להו לחצוצרים עם אמירת השיר של הלויים" וכן מוכח בסוכה נד: ע"ש, וצ"ב מנ"ל להרכיבם ביחד דלכ' תרי דיני נינהו וכנ"ל. (העירני לזה ידידי הר"ר אהרן הכהן ארנטרוי שליט"א).

שו"ר שהעיר כן בקרית ספר על הרמב"ם פ"ג מכלי המקדש ות"י דאיתקשו יחד בקרא דדברי הימים, גם בליקוטי הלכות סוף מס' תמיד ת"י דצ"ל דכך קיבלו דתקיעת כהנים בחצוצרות הי' באמצע שיר הלויים ומדהוי בזמן אחד ילפי' זה מזה. אבל מצד זה אכתי אפש"ל דרק חלק הלויים הוא השירה, אבל תקיעת הכהנים אינו מעשה שירה כלל וכדהוכחנו לעיל מלשונות הראשונים רק הגזה"כ לעשותם ביחד. אולם כבר הוכיח הגר"י לב זצ"ל מלשון רש"י ערכין יא: דגם התקיעה נכלל בשירה, דבד"ה "עולתיכם" פי' "ותקעתם בחצוצרות על עולתיכם היינו שירה" מ' דזה חלק מן השירה ממש, ובהכרח צ"ל כדכ' שם, דבוודאי לולא המקורות לשירה מה"ת היינו מפרשים מצות תקיעה כמעשה תקיעה בעלמא, אבל אחרי שידענו וקיבלו שזה ביחד עם השירה אז הבינו דזהו חלק מצורת השירה, ע"ש שביאר ד"ז היטב.

ויש להוסיף דא"ש יותר עם ד' הרמב"ן בהשגותיו לסה"מ שורש א' דלמד המקור למצות הלל ביו"ט מפסוק זה דהוא בכלל מצות השמחה, ולדרכו אולי גם התקיעות הם מדין שמחה ודלא כש' החינוך הנ"ל.

מאד. וכן הלומד וקורא בתורה ובדברי קדושה, בוקעים רקיעים ועולים. וכמה רע עושה הפכו ר"ל. לפיכך עונש הקללה חמור, וכן כל השיחות הבטלות והרעות, שהרי בעליהן אינם מקבלים פני שכניה. ומה טובו מה יפיו של הדבור ההגון, אין קץ לשכרו, שגם העליונים נהנים ושמחים בו.

וגם הקול הערב שנעשה בכלי שיר ע"י נפחת האדם שמכניס הבלו בהם, גם הוא יש בו ממש, וכחו רב ועצום לפעול בגבהי מרומים (ומשם ישוב ויושג התכלית לתחתונים, כנודע מפעולת החצוצרות וקול שופר לפני ה', ובר' ובמלחמה כנגד הצר, הנשגבה ונוראה, ויש עליו ברכת המצוה. לכן יזהר אדם שלא ישתמש בו שלא במקום מצוה חלילה. והכלל, כל קול אשר כח נפש אדם מעורב בו (כ"ש אם תצורף אליו הכוונה) נמשכות ממנו פעולות נפלאות גדולות ונוראות לטוב ולהפכו בלי ספק. ועל זה אמר הסבא [זוהר] משפטים ק ע"ב) ולא אתאביד כלום, ואפילו הבל דפומא אתר ודוכתא אית ליה כו'. ואפילו קלא לא הוה בריקניא. ואתר ודוכתא אית לכולא. ועיין ספר הזהר שלח (קסה) [קסח], ב וקסט, א. משא"כ בקול הנולד מהקשת שני עצמים מקשיים בלבד. "עכ"ל.

ולהבנת הדברים יש להקדים כמה יסודות:

א: יש לחקור בשאר קרבנות [חוץ מקרבן פסח] האם יכול טמא מת לשלוח קרבנותיו, הנה נחלקו בזה הראשונים, דפשטות הגמ' פסחים סב. דערל וטמא משלחין קרבנותיהן ומשמע כל טומאה, וכ"ה דעת רוב הראשונים, אולם ד' הרמב"ם [פ"ב מהלכות ביאת מקדש הי"א] ע"פ הגמ' מו"ק טו: דטמא מת שאני מכל הטומאות ואינו יכול לשלוח קרבנותיו. וכבר האריכו האחרונים בביאור ד' הרמב"ם.

ב: בק"פ דנתחדש דכל הטמאים אינם מביאים פסח, האם זה דוקא כשגם בערב לא יהי' ראוי לאכילה או גם אם בערב יהי' ראוי לאכילה, כגון בטמא שרץ שטהור בערב אחר טבילה, או גם בטמא מת בשביעי שלו דמחוסר רק טבילה והזאה. הנה נחלקו בזה אמוראי פסחים צ: דדעת רב דאין שוחטין וזורקין על טמא שרץ ועל טמא מת בשביעי שלו, והכי קי"ל, ודעת עולא דשוחטין וזורקין על טמא שרץ ועל טמא מת בשביעי שלו. ומבואר שם בגמ' דמקורו של רב הוא כיון דקאמר רבי יצחק דהאנשים שהיו טמאים לנפש אדם הי' בשביעי שלהם ואעפ"כ לא יכלו לעשות הפסח, מבואר דלא מהני זה דראויים לאכול בערב. ובדעת עולא לא נתפרש אי ס"ל דהי' בשישי שלהן, ובסוכה כ"ה: לפני שהובא שי' רבי יצחק הובא שי' רבי ישמעאל ורע"ק, והי' אפש"ל דחולקים על רבי יצחק וס"ל דלא הי' ביום השביעי, ולכן נדחו לפסח שני, אבל אילו הי' ביום השביעי לא היו נדחין, אולם ריטב"א שם נקט דאין בזה מח' כלל דכו"ע מודי לר' יצחק מדיקדוק הלשון ביום ההוא.

מה הי' דעת האנשים הטמאים

השתא נבוא לבאר מה הי' דעת אותם האנשים שרצו להקריב הפסח, ובאמת שכבר הק' קו' זו הריטב"א סוכה כה: דמה עלה בדעתם להקריב הפסח, ולכ"כ דכל התנאים שם מסכימים לדברי ר' יצחק דאותן אנשים היו טמאי מת שחל שביעי שלהן בע"פ והיו יכולים להטהר היום ולאכול הפסח בערב וכמדוייק בקרא "ביום ההוא", ולכן א"ש דהי' להם טענה גדולה וחכמה, דהם חשבו דאם ראויין לאכול בערב שפיר אפשר לשחוט עליהן דסברי דשו"ז על טמא שרץ כיון שמחוסרין רק טבילה, ולכן שאלו למה הם לא יכולים להקריב, וע"ז באה

עי"ל¹³ ע"פ מש"כ בשפתי צדיק בשם חי' הרי"ם וכ"כ באזנים לתורה] לפרש ענין הגנות אף שהיו אנוסים מחמת רוח צפונית, אלא דמצינו לקמן דע"י שהטמאים צעקו למה נגרע הורידו פרשה חדשה דפסח שני, כיון שהי' צר להם מאד שיחסרו המצוה קדושה הזו, וע"י גודל התלהבותם ותשוקתם למצוה נפתח פתח חדש להמשיך אור קדושת הפסח אחרי ל' יום, וכמו שהי' בבנות צלפחד, וא"כ הגנות כאן הי' למה לא כאב לבם לזעוק למה נגרע מלקיים מצוה זו, ואז הי' הקב"ה אולי מביא רוח צפונית לרפאותם וכדו'.

ולפ"ז י"ל דזה שלא הי' להם כ"כ חשק למצוה זו נגרם להם ע"י שלא עשו פסח זה בהתעוררות ובחשק כדבעי וזה ע"י שלא הכינו עצמם לכך כראוי, דאילו היו מקיימים מצות פסח זה כמו שצריך היו מרגישים כזה עריבות דקדושה עד שהיו צועקים בשנה הבאה למה נגרע, ולכן נרמז הגנות בקיום מצות פסח שכן עשו.

טענת למה נגרע

בהלכה ובדרך העבודה

ויהי אנשים¹⁴ אשר היו טמאים לנפש אדם וגו' למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו וגו': [שם ו']

לשון הפסוק מורה דזה הי' ברור ופשוט שכיון שהם טמאי מתים אין הם יכולים לעשות הפסח, ומ"מ באו בטענה למשה רבינו למה נגרע. וצ"ע טובא דעד כמה דידעו דא"א להם לעשות מה רצו ממשה רבינו וכן הקשה אור החיים הק' וז"ל "הלא טעמם בפייהם יענו אנחנו טמאים, ומה מבקשים ליתן להם תורה חדשה?"

ובפשוטו מפרשים דבאו רק בטענה דאיך יתכן דיפסידו הרי קיימו ציווי ה' בזה שהתעסקו במת, וא"כ רצו שיהי' איזה אופן שיוכלו לקיים ק"פ וע"י השאיפה וההשתוקקות שלהם באמת נתחדש להם תורה חדשה, אולם מתוך עיון בדברי חז"ל וראשונים נראה להדיא דהי' להם טענה חזקה ע"פ הלכה למה באמת יוכלו להביא ק"פ. והשתא נצטרך לבאר מה הי' בדיוק טענתם ומה סבר משה רבינו שהי' מסופק בטענתם, ומה הי' תשובת הקב"ה ע"ז.¹⁵

¹³ נתעוררתי לזה ע"י ידידי הרב יצחק קונינסקי שליט"א.

¹⁴ מו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל רמז במלת "אנשים" מי היו אנשים אלו דאנשים ר"ת נושאי ארונו של יוסף וכן מישאל אלצפן ומ"ם סופית שהוא כפולה לרמז מת מצוה ובזה מרומזים כל השיטות בגמ'. זכר זאת ליעקב עמ' ק"ו.

¹⁵ הק' ידידי הג"ר שלמה זלמן כהן שליט"א קו' עצומה דלמאי דקי"ל דנשים בראשון חובה [רמב"ם פ"א דק"פ ה"א] ונשים שטמאות נדה לא יכולות להביא ק"פ וה"ה בזמן וסתן למ"ד וסתות דאורייתא, א"כ יתכן

דיהי' אשה שלא תזכה לעולם להביא ק"פ עד שתהי' זקנה מסולקת דמים, וא"כ למה לא יגידו הנשים למה נגרע?? וכנר' צ"ל דזה חלק מברכת הנשים שעשני כרצונו, דהרי מעיקר מציאותם נגרעו מאנשים בהרבה מצוות וכל יום הם מתבטלים לרצון ה', ולא אומרים למה נגרע, ובנות צלפחד שאני שדאגו לגרעון אביהם ולא אמרו למה נגרע רק למה יגרע שם אבינו.

ק"ק דזרק על הטומאה ונאכל לטהורים כש"כ פסח
 שהוא קק"ל". עוד נוסח אמרו לו ד"אם קדשים שיש להם
 אחריות [היינו שאין זמנו קבוע] קרבים בטומאה א"כ כש"כ
 קדשים שאין להם אחריות" ומבואר בעמק הנצי"ב
 דספרי זה אתיא כהשיטות דהי' בשישי שלהם וא"כ גם
 לערב לא הי' יכולים לאכול ולכן אמרו רק שיאכל
 לטהורים אחרים ובחי' מרן רי"ז הלוי עה"ת הוסיף דצ"ל
 דהטהורים האלה ג"כ יהיו מנויין עלי' דאל"כ אסור להם
 לאכול. עכ"פ מבואר דסברו שפסח יוקרב עליהם כמו
 חטאת שקרב גם על טמא ונאכל הבשר לטהורים.

והנה כאן הדבר תלוי במח' שהבאנו בריש דברינו דלשי'
 רוב ראשונים דבעלמא ערל וטמא משלחין קרבנותיהן,
 א"כ א"ש דחשבו דדין הפסח כשאר קרבנות יחיד דיכול
 לשלוח גם בטומאה, ולזה אמרו דאם קרבנות שיש להם
 אחריות היינו שאין זמנו עובר יכול לשלוח הקרבן
 בטומאה א"כ כש"כ ק"פ, אולם לד' הרמב"ם דגם
 בעלמא אין טמא מת משלח קרבנותיו א"א לפרש כן,
 ולזה ביאר בחי' מרן רי"ז הלוי דכוונתם הי' לכל קרבן
 ציבור הבא בטומאה דדינו לד' הרמב"ם דנאכל
 לטהורים, ולכן סברו דפסח כיון דזמנו קבוע דינו כקרבן
 ציבור דדוחה טומאה ויהי' נאכל לטהורים אחרים, וא"כ
 צריך לגרוס כהגר"א דאם קדשים שיש להם אחריות אין
 קרבים, היינו דדוקא באין זמנו קבוע אין קרבים כיון
 דטמא מת אינו משלח קרבנותיו, אבל קדשים שאין להם
 אחריות היינו דזמנו קבוע ידחה טומאה ויאכל לטהורים
 אחרים.

ולפ"ז י"ל דשורש הספק של משה רבינו הי', דזה פשיטא
 לי' שלא יוכלו לאכול הפסח בערב והי' ספיקו האם
 האכילה הוא כ"כ עיקרי בפסח שכבר א"א להקריב עליו
 את הפסח, וכן מפורש שם בספרי "אמר רבי חידקא
 השקמוני הי' לי חבר מתלמידי רע"ק ואמר שיודע הי'
 משה שאין טמא אוכל את הפסח על מה שנחלקו אם
 יזרק הדם עליהם אם לאו", ויתכן דרע"ק לשיטתו סוכה
 כ"ה דמשמע דלא ס"ל כרבי יצחק דיום שביעי שלהן הי'
 אלא הי' ביום שישי שלהן וא"כ גם לערב לא יכלו
 לאכול.

מחלוקת הגר"ח ואבי עזרי בד' הרמב"ם

עוד י"ל לד' הרמב"ם דהנה בחי' הגר"ח הלוי פ"ו מהלי'
 ק"פ ביאר ע"פ מה דחילק הרמב"ם בעצמו בין טומאה
 שהנזיר מגלח דאז נדחה מק"פ גם אחרי שטבל, אבל
 בטומאה שאין הנזיר מגלח נדחה מק"פ רק לפני טבילה,
 והשיג הראב"ד מנ"ל הא וביאר הגר"ח בד' הרמב"ם
 דכל טמא מת שנדחה מק"פ יש תרי דיני:

התשובה מהקב"ה, דכיון דסו"ס מחוסרין טבילה אין
 שו"ז עליהן וכמ"ד דאין שו"ז על ט"ש. עכ"ד.

אלא דקשה ע"ז דאם החסרון הוא רק לפי שלא טבלו
 למה לא טבלו מיד ויהיו טבו"י והרי בוודאי שו"ז על
 טבו"י כמבוי' במשנה צ., וצ"ל דהגיעו מאוחר מאוד לפני
 הערב שמש ולא הי' מספיק זמן. ועד"ז הוא שי' התוס'
 צ: ד"ה שחל דלמ"ד אין שו"ז על טמא שרץ ומיירי
 בט"מ בשביעי שלהן היו יכולים לטבול ובאמת טבלו,
 והתשובה הי' באופן שלא יטבלו. ועד"ז הוא שי'
 הראב"ד [פ"ו מק"פ ה"ב], ולפ"ז א"ש השאלה דהי' להם
 חשבון ע"פ הלכה שיכולים לעשות הפסח, והתשובה הי'
 שהם לא יכולים, אבל לא כתוב הביאור למה באמת הם
 לא יכולים, הרי יכולים לאכול הפסח בערב. וזה באמת
 טעמא דמ"ד דשו"ז על ט"ש]

שיטת הרמב"ם דלא מהני טבילה

והנה שי' הרמב"ם [פ"ו מק"פ ה"ב] דאין שו"ז על טמא מת
 בשביעי שלהן גם אחרי הטבילה, והוכיח כן מפרשה זו
 דמ' דלא יכולים כלל לעשות הפסח ביום ההוא גם ע"י
 טבילה, ולפ"ז בוודאי א"ש השאלה שלהם דלא ידעו
 חידוש כזה גדול דהגם דשו"ז על טבו"י מ"מ טבו"י
 דמת שאני וזה הי' טענתם, וי"ל דשורש הספק של משה
 רבינו היה דאף דבערב יכולים לאכול אולם יתכן דבעי'
 שיהי' בר אכילה בשעת הקרבה וע"ז באה התשובה
 דכ"ה באמת דבעי' שיהי' בר אכילה בשעת הקרבה.

אולם כ"ז רק למ"ד אין שו"ז על ט"ש, אבל לעולא דס"ל
 שו"ז על ט"ש א"כ בהכרח דהי' עדיין בשישי שלהם
 וכדמשמע דכן ס"ל לרבי ישמעאל ורע"ק סוכה כ"ה וכן
 משמע פשוט המפרשים א"כ מה עלה בדעתם להקריב
 ק"פ הרי גם בערב לא יכלו לאכול. וכן הקשה דו"ז הג"ר
 יו"ט ליפמאן הכהן זצ"ל אב"ד מיר¹⁶ בספרו מלבושי
 יו"ט חיו"ד סי' ח' וחידש שם דלכו"ע טמא מת נדחה
 לפ"ש אף בראוי לערב עי"ש ואכמ"ל.

בביאור דברי הספרי

אולם בספרי כאן, הובא ברש"י כאן בקיצור הובא הדו"ד
 שהי' להם עם משה רבינו "אמר להם משה אין קדשים
 קרבים בטומאה, אמרו לו א"כ יזרק הדם עלינו ככהנים
 טהורים ויאכל הבשר לטהורים, ונילף מחטאת דהוא

¹⁶ גיסו של הג"ר יהודה ראקאו זצ"ל אביו של הג"ר בצלאל זצ"ל אביו
 של א"ז הג"ר יו"ט ליפמן זצ"ל שכתב פעם במכתב לבנו דו"ז הג"ר
 בצלאל זצ"ל אב"ד דגייטסהעד, ששמח מאד על שבנו מו"ז הג"ר בנצי"ן
 זצ"ל קנה התמונה של המלבושי יו"ט "שהוא נהדר מאד ההדרת פנים
 אין לשער, והתמונה עלה במחיר גבוה, אבל זה כדאי, היא הרהיט הכי
 נאה בין רהיטי הבית." עוד כתב "כשהנני נזכר בדבר טוב שמביא דו"ז
 המלבושי יו"ט אני חושב על נכדיי כשהם יתעסקו עם הקושיות של
 זקנים וימצאו דרך ליישבה מה גדולה הי' השמחה." [ס' ארחות ישרים
 לאאמו"ר שליט"א פרק י"]

הספרים לבאר הא ד"וישלה אברהם את ידו ליקח את המאכלת" [בראשית כ"ב י'] מה שהי' צריך לשלוח ידו, כיון דבעצם אבריו של אברהם התקדשו כ"כ שהיו עושים מאליהם רצון ה', אבל כאן הוצרך לשלוח את ידו כיון דלא הי' ע"ז ציווי ה' באמת, וא"כ י"ל דהאנשים האלו היו צדיקים ולכן נקראו לשון "אנשים" ממילא הרגישו בנפשותם שאין הם מסוגלים לעשות הפסח ולא הבינו למה, הרי ע"פ חשבונם להלכה יכלו לעשות, ולכן באו לשאול למשה רבינו למה נגרע כדי שיבאר להם הדין.¹⁸

וידידי הרב אלעזר חיים ליבערמן שליט"א הציע לפרש דיש לדקדק שכתוב ולא יכלו לעשות ובטענתם נקטו לשון לבלתי הקריב, וי"ל דהנה זה ידעו דלמצוה יש דין דהבעלים יעשה הפסח בעצמו כמבואר רש"י פסחים ז: [ד"ה פסח] וגם יש מצוה באכילה וא"כ ידעו דלא יכולים לעשות הפסח, אבל שאלתם דעכ"פ יהי' להם הדין הכללי של כל הקרבנות דעכ"פ יהי' אפשר להקריב עבורם וזה כצד דטמא מת משלחין קרבנותיהם, לזה הי' התשובה דבק"פ עצם ההקרבה תליא באכילה ול"ש גם דין הכללי, ולצד דטמא בעלמא אינו שולח קרבנותיהם סברו כיון דפסח תליא באכילה א"כ עדיף משאר קרבנות ולזה התחדש להם דעיקר הקרבה דפסח לא שאני משא"ק או עכ"פ מצד אכילה.

פרשת פסח שני הוא חומרא

עכ"פ היוצא לפ"ז דבעצם תשובת הקב"ה הוא חומרא דלהם הי' חשבון ע"פ הלכה לעשות פסח ראשון, והתשובה הי' שהן נדחין, וכ"מ בכמה מקומות בפסחים, "איש נדחה" ואין ציבור נדחין (סו: עי' רש"י פ: [ד"ה אין הציץ] "דבשעת זריקה לאו בר מייעבד פסח הוא, דרחמנא דחיי"י" ולהו"א בגמ' סו: דוקא איש נדחה לפ"ש אבל ציבור לית להו תקנתא כלל, דהם נדחין לגמרי, וגם לדינא יש ציור כן לד' רב כהנא עט: דמחצה טמאין מחצה טהורין, ומשמע דבפרשה זו כתוב חומרא חדשה בקרבן פסח דליתא בשאר קרבנות בזה דא"א להקריב ק"פ עבור בעלים טמאין גם באפשר לאכול בערב. (וצ"ע דברי רש"י סב. ד"ה ערל).

וצ"ע איפה מונח זה בפסוק בפירושו, דלכאורה כל מה שכתוב בפסוק הוא קולא לעשות פסח שני, וכן איפה כתוב הסבר בפסוק על חומרא זו, והרי זה הי' טענתם למה נגרע דרצו להבין למה, ולא קיבלו תשובה ע"ז?

א: מצד דין הכללי שנאמר בכל הקרבנות דאין טמא מת משלח קרבנותיו דנלמד מוביום בואו וגו' מו"ק טז: ודין הכללי נאמר רק בטמא מת ורק בטומאה שהנזיר מגלח עלי' וגם אם טבל.¹⁷

ב: דין שנתחדש בפסח דכל הטמאים גם טמא שרץ נדחה מפסח. ודינא שנתחדש בפסח הוא בכל הטמאים ורק לפני שטבל. נמצא דבפרשת איש איש כי יהי' טמא לנפש התחדש דכל הטמאים כ"ז שלא טבלו אינם בני הבאה דפסח.

וכבר הקשו עליו באבן האזל ואבי עזרי שם דהרי הרמב"ם הביא מקור לדינו דבטומאה שהנזיר מגלח ל"מ גם אחר טבילה, ממש"כ ולא יכלו לעשות הפסח ומ' גם אחרי טבילה, ולרמב"ם זה ל"ש ללמוד מפסח דזה דין כללי בכל הקרבנות.

וצ"ל להגר"ח דהאנשים ההם היו טמאי מת שהנזיר מגלח עלי', ובאמת לא ידעו גם הדין הכללי דאין טמא מת משלח קרבנותיו, או שחשבו דעכ"פ מהני טבילה ולזה נתחדש להם דכל טמא נדחה לפ"ש ובעצם בשבילם לא הי' צורך לחדש כ"כ דסגי באמת מצד דין הכללי, וגם דמצד פרשת פסח לא היו נדחין דהא כבר טבלו אלא דצ"ע דא"כ מנ"ל הדין הכללי, ואי זה ממקור אחר א"כ למה לא ידעו זה.

ובאבי עזרי פי' להיפך, דהגם דבשאר קרבנות פשיטא דאין טמא מת משלח קרבנותיו בכל גווני גם באין הנזיר מגלח עליהן, וכסתימת הרמב"ם בהל' בימ"ק אבל בפסח מצינו דיש שיטות דשו"ז על ט"ש וגם על טמא מת בשביעי שלהן, והביאור בזה צ"ל ע"פ תוס' זבחים צט: [ד"ה אמר] לענין אונן, כן י"ל לענין טומאה, דפסח קילא כיון דעיקרו לאכילה ובלילה יהי' ראוי לאכילה א"כ לא איכפ"ל שהוא טמא עכשיו, וא"כ שאלתם הי' אחרי שכבר ידעו הדין דאין טמא מת משלח קרבנותיו, מ"מ יתכן דפסח קילא טפי, לזה הי' התשובה דמ"מ הם נדחים לפ"ש כיון דבעי' דיהי' בר אכילה בשעת הקרבה.

הרגישו בנפשם שאין יכולים לעשות הפסח

וגם אחרי כל הנ"ל צ"ב מש"כ "ולא יכלו לעשות הפסח" הרי דכבר הי' פשוט שא"א לעשות הפסח ומנא להם זה וכי מישהו הגיד להם שהם לא יכולים, וראיתי יישוב נאה לזה בשם ספר דברי שאול [ועד"ז כ' בליקוטי יהודה בשם חיי הרי"ם] וזה ממילא מיישב כל הקושיות, עפ"י מש"כ

¹⁸ וחיי הרי"ם הוסיף דהי' להם טענה דאדרבה הפסח שלהם יהי' יותר חשוב כיון דעתה עסקו במצוה גדולה של מת מצוה ומצוה גוררת מצוה והו"ל להרגיש קדו' גדולה וזה"פ בפסוק אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע, אשר בפשוטו צ"ב דזה סבה שלא לעשות אולם להנ"ל זה גופא שטימאו עצמם למת מצוה יהי' סבה שיעשו הפסח ביתר קדו'.

¹⁷ כך הביין באבן האזל ד' הגר"ח, אולם למתבונן היטב בד' הגר"ח יר' דבאמת דין הכללי דט"מ אי"מ קרבנותיו הוא גם בטומאה שאין הנזיר מגלח עלי' וכסתימת הרמב"ם בהל' ביאת מקדש רק דנאמר הלל"מ בנזיר דף נ"ג דדין כללי זה לא נוגע בק"פ רק בטומאה שהנזיר מגלח עלי'. אבל אכתי ק' קושית האחרונים דמ' מרמב"ם דעצם דין הטומאה נלמד מפסח ולא מדין הכללי.

נתחדש דפסח הוא דין בגברא ולא ביום

ונר' בעז"ה ע"פ מה ששמעתי מידידי הרב אברהם אהרן קויפמן שליט"א שאמר עפ"י דברי הגר"ח [פ"ד ביאמ"ק ה"ו] שהוכיח מרמב"ם דלבד מזה דנאמר בדין הכשר הקרבה דפסח דאינו נעשה בטומאה נאמר גם חלות דין הבעלים שטומאתן דוחה אותן לפ"ש. [והסביר לפי"ז מה שחילק הרמב"ם דין טמא ואונס עי"ש] והוכיח כן מדינא דדרך רחוקה שאין בו שום צד פסלות בהכשר הקרבתו וכל יסוד דינו הוא רק דחיית בעלים למיחשבינהו לאי"ר לפסח עי"ש עוד.

ולפ"ז י"ל דזה גופא הדו"ד כאן דהאנשים לא ידעו חלק זה וחשבו שזה רק דין ביום ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא ולכן לא עלה בדעתם שק"פ שאני משא"ק לענין טומאת בעלים וכן לא עלה בדעתם אפשרות תיקון לפ"ש, ועי"ז באה תשובת הקב"ה דהנה יש אפשרות תיקון לטמא ודרך רחוקה וזה גופא מכריח שזה דין בגברא, דדין של הגברא שפיר שייך לקיים בזמן אחר, וגם עצם זה דנאמר לדרך רחוקה מוכיח כן וכדברי הגר"ח, ובזה ממילא יבינו שפסח שאני משא"ק ולא יכולים להקריבו בזמנו, כיון דבעלים בפסח הוא יותר גדר מקריב משא"ק, ונאמר דין בבעלים גופא.

ולפ"ז א"ש דלא חסר כלום בפרשה, דהם שאלו מצד היום וקיבלו תשובה של התייחסות לגברא וכאן מונח הקולא והחומרא. ולפ"ז גם יתיישב הערת הספרי דדרך רחוקה לא שאלו כלל ולמה קיבלו תשובה עי"ז, ולהנ"ל א"ש דזהו חלק מן התשובה, גם יתיישב לפ"ז מש"כ בסוף הפרשה "וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה" וגו' וברש"י יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד וכו' דכיון דזה דין בגברא ממילא הי' שייך לכל גר המתגייר גם בלי זמן דפסח, ועי' משך חכמה שם.

[ולמ"ד דאין שו"ז על ט"ש בהכרח דהיו בשישי שלהן וסיבת הפסול כיון דאי"ר לאכילה בערב א"כ טענתם הי' כדלעיל דלא ידעו דיש קפידא באכילה או דסברו דמדין טומאה הותרה מהני ולא ידעו לחלק בין ציבור ליחיד ולפ"ז נתחדש בפרשה דביחיד נדחה, וכן מבואר בתוס' סט. וצג. דלפ"ז חידוש דכ" דפ"ש הוא רק לענין ציבור או דחייבים בפ"ש, וראה בתחלת הפרשה מה שהבאנו מדברי המשך חכמה דדין פסח שני לא נתחדש רק אחרי חטא העגל כיון דאברו מעלת היחיד ולפ"ז א"ש דזה גופא לא ידעו דכיון דהיו אנשים צדיקים חשבו שאין להם שייכות לחטא העגל וממילא דין היחיד כציבור ואינם נדחים לפ"ש]

פסח שני בדרך העבודה

וכי"ז בדרך הלכה, אבל בדרך העבודה יתבאר כל הפרשה באופ"א, דבאמת לא ראו כאן שום אפשרות ע"פ הלכה להקריב ק"פ וידעו זה, [גם לספורנו ופי' אחד באור החיים הק' לא ראו אפשרות ע"פ הלכה רק דאמרו דכיון דנטמאו מחמת

מצוה אינו הגון שיפסידו עבור זה] אלא כל צעקתם הי' מתוך שאיפה והשתוקקות לזכות למצות הקב"ה,¹⁹ וכבר הרחיבו בזה בספה"ק טובא, ועפ"י"ד הזוה"ק כאן דכאן נתחדש תשובה ותיקון למי שפגם ח"ו וקלקל, או נמצא רחוק מאוד מן הקדושה ולא זכה לאור העליון דפסח ראשון, וזה נתחדש כאן דע"י כח התשובה והרצון שפיר שייך להוריד פרשה חדשה מהקב"ה ואפשרות חדשה, עי' ספר פרי צדיק שהאריך בזה, ומו"ר הגרצ"מ זילברברג שליט"א מרחיב בזה הרבה לכל עניני עבודת ה', שגר' לאדם שהוא רחוק מאוד מלהיות שלם בענין זה, צריך הוא לצעוק למה נגרע מלהיות ת"ח למה נגרע מלהיות יר"ש למה נגרע מלהיות בעל חסד ועי"ז יוכל לזכות לדרגות גבוהות בעבודת ה' [ואצל החסידים יש ניגון מיוחד על המילים למה נגרע]

ונוסח זה מצינו אצל בנות צלפחד שאמרו ג"כ למה יגרע שם אבינו בתוך משפחתו [לקמן כ"ז ה'] וגם הם היו בעצם מופקעים מנחלה, אבל ע"י גודל השאיפה והשתוקקות שלהם זכו והורידו פרשה חדשה בתורה, ורואים מזה גודל כח הרצון וההשתוקקות, וראה עוד תמורה ט"ז. אצל עתניאל בן קנז שביקש על הצלחה בתורה וריבוי גבולות בתלמידים ועוד הרבה ענינים ברוחניות וסיים "אם אתה עושה כן מוטב ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול" מיד "ויבא אלקים את אשר שאל" הרי לן גודל כח הרצון דאם הוא באמת רוצה אז הקב"ה ימלא בקשתו. ומזה ילמד אדם לכל עניני עבודת ה' למשל כשעובר ארון הספרים ורואה שם ש"ס בבלי וירושלמי, שו"ע, רמב"ם, ספרי ראשונים ואחרונים, יעצור ויתחנן להקב"ה למה אגרע מלדעת כל הספרים האלה, וכן כשרואה ת"ח מופלגים ובעלי מדות טובות ומתקנא בהם יגיד ג"כ כנ"ל למה אגרע מלהיות כמוהם. [ראה המשך בקטע הבא]

כמה יסודות במה שאמר משה "עמדו"

ויאמר עליהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם: [שם ח']

צ"ע למה לי' להדגיש מה שאמר להם עמדו ואשמעה וגו' הרי להלן בבנות צלפחד כתוב רק ויקרב משה את משפטן לפני ה'. ומשך חכמה כ' דבכל דברות שנדבר עמו, היה באהל מועד, כמ"ש "ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו" [לעיל ז פט], וכל היום היה יושב במחנה לוייה סמוך למשכן כמו שנאמר [לעיל ג לח] "והחוננים לפני המשכן מזרחה, משה", לכן בכל מקום לא היה חושש אם השואלים מאתו ילכו לפניו מן הקלעים,

¹⁹ אולם יתכן דגם לפי המהלך שידעו היתר ע"פ הלכה, אולם זה בא מכח השתוקקות, ולכן הצליחו למצוא פתרון הלכתי שיהיו מותרין אבל סתם לצעוק לא יתכן.

ויש בגמ', ויש בראשונים ואחרונים, ומכל מה שלא מפורש בקרא יש שתלוי במח' תנאים או אמוראים או ראשונים או אחרונים.

הנה בקרא מצד אחד כ' ככל חקת הפסח יעשו אותו, מצד שני מפורש בקרא ג' דינים א': על מצות ומרורים יאכלוהו ב: לא ישאירו ממנו עד בוקר ג: ועצם לא ישברו בו. והנה בגמ' מנו ג' סוגי דינים בפסח א': מצוה שבגופו כגון סדר עבודותיו ואכילת צלי ואיסור שבירת עצם. ב: מצוות שעל גופו כגון מצה ומרור שהם דברים אחרים ובאין חובה לו. ג: מצוות שלא על גופו כגון השבתת שאור. ומבואר בגמ' דמה שהוצרך לפרש דין מצה ומרור הוא לומר דלא נימא דוקא מצוות שבגופו, ומאידיך כ' דין שבירת עצם לאפוקי מצוה שלא על גופו, ובנוס"א יליף זה ממש"כ רק מצה ומרור מ' דוקא בכה"ג ולא מצוות שלא על גופו. ונלאיסי בן יהודה א"צ לפרטים אלו דמזה לבד שכ' "יעשו אותו" כבר ילפי' לאפוקי מצוה שלא על גופו ושבירת עצם הוצרך לרבות גם עצם שיש בו מוח וקרא שלא ישאירו נתק' כבר בתוד"ה ואיסי²¹ עוד מבואר בגמ' דמדפרט כל הני פרטי דיש בו מצות עשה [מצה ומרור] ולא הניתק לעשה [איסור נותר] ולא גמור [שבירת עצם], ואח"כ כתוב כללא ככל חקת הפסח, דרשי' לרבות דומיא דהני פרטי וכן למעוטי דומיא דהני פרטי, א: מצה ומרור הוי מצות עשה ומרבינן דין צלי אש דהוי מצוה שבגופו וממעטי' מ"ע דהשבתת שאור דהוי מצוה שלא על גופו. ב: לא ישאירו ממנו עד בוקר הוי לאו הנל"ע ומרבינן דומיא דהכי לאו דהוצאת הפסח דהוי לאו הנל"ע להחזירו לבית, וממעטי' לאו דב"י וב"י דהוי נל"ע דתשביתו והוי מצוה שלא על גופו. ג: שבירת עצם הוי לאו גמור ומרבינן דומיא דהכי אל תאכלו ממנו נא דהוי מצוה שבגופו וממעטי' איסור שחיטת פסח על החמץ דהוי מצוה שלא על גופו.

עוד מבואר במשנה דבפסח שני יש דין הלל רק בעשיי' ולא באכילה, שנא' השיר יהי' לכם כליל התקדש חג דדוקא לילה המקודש לחג טעון הלל באכילתו, ודוחה שבת לכו"ע שנא' במועדו, אולם דחיית טומאה נחלקן תנאי דלת"ק אינו דוחה דמפני טומאה דחיתו יחזור ויעשה בטומאה? ולר' יהודה דוחה, ות"ק בעי' לינה ולר' יהודה אין טעון לינה דדוקא הנאכל לששה טעון לינה, ובתוספתא פ"ח ה"ג מבואר בהמשך לדברי ר' יהודה דכיצד הוא עושה נכנס ושוחט את פסחו בעזרה

מקום עזרת ישראל. אבל כאן שהיו טמאים או טבולי יום, והיה חושש שמא ילכו אחריו לפנים מן הקלעים, ויתחייבו כרת, לכן אמר "עמדו" - אצל הקלעים, ואני אכנס לפנים למשכן לשאול דבר ה'. ולזה כיוון הראב"ע שכתב "עמדו" - פתח אהל מועד.

עוד י"ל עפ"י מה שביאר מו"ר הגרצ"מ זילברברג שליט"א פסוק זה בהמשך למה שהבאנו לעיל, בגודל ענין מדת ההשתוקקות דכאן גילה להם משה דיש בזה כמה תנאי עבודה הנכללים במלת "עמדו":

א. לעמוד ולהתבונן ולשמוע בקול ה' מתהלך בגן שאומר לו איכה, בכל הכשרונות והכוחות שנתתי לך, ויראה שיש לו אפשרויות גדולות. ב. אין עמידה אלא תפילה לפרש שיחתו לפני הקב"ה ולבקש מהקב"ה בנוסח זה של למה נגרע וכסדר יתפלל ע"ז. ג. ע"פ מה שכתב בעל תפארת שלמה כאן דיזוהרו לבל יתקרר השאיפה וההשתוקקות תמיד ולא יתרפה מזה, וכסדר ישריש בעצמו הרגשות האלו דלמה נגרע וידע להעמיד כך את סדר החיים שלו שלא יהי' דיבורים בעלמא. וא"כ א"ש דאי"ז מיותר רק זה המשך לענין עבודת ההשתוקקות דרק ע"י שימשיכו בזה יוכלו להמשיך עוד מדרגות.

והנה עפ"י הנ"ל בענין מדת הרצון א"ש מה שפסח שני יוצא תמיד בימי הספירה, דהרי ימי הספירה הוא ביטוי ושאיפה לקבלת התורה וכד' החינוך, ובפרטות לשבוע דהוד ומדת הרשבי"ע ע"ה שענינו לתקן כל יהודי ולהביאו לשלימותו ע"י הפנימיות שלו דר"ש לכל אפי' לפחותים (בית אהרן) ובפרט לדור שלנו שהוא דור חלש וקטן מאוד, צריכים אנו לכוחו של פסח שני וע"י כח התשובה נזכה בעזה"י לשמוע "מה יצוה ה' לכם".

פרטי דיני פסח שני והחילוקים מפסח ראשון²⁰

בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו: לא ישאירו ממנו עד בוקר ועצם לא ישברו בו ככל חקת הפסח יעשו אותו: [שם י"א - י"ב]

הנה מפשטי' דקרא נראה שאין שום הבדל בין פסח ראשון לפסח שני, אולם המעיין בסוגיית הש"ס פסחים צה. ובדברי רבותינו הראשונים ואחרונים יראה הרבה הבדלים ביניהם. ולפני שננסכם בעז"ה באיזה דברים הם שווים ובאיזה דברים הם שונים, יש להקדים דיש דברים המפורשים בקרא, ויש שמפורש במשניות ובתוספתא,

²¹ והג"ר דוד וועסעלי זצ"ל [חמיו של מו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל בזו"ר] ראש ב"ד פרשבורג בספר שמן וורד עמוד ע"ז [י"ל ע"י אממו"ר שליט"א] תי' דס"ל לאיסי דלוקין על לאו דנותר דל"ה לאו הניתק לעשה דלא אתי עשה ועקר תרי לאוי כאן ופ' בא, וגם ס"ל דלוקין על לאו שאי"ב מעשה. ואף דכ' התוס' בכ"מ דבעי' שיהיו תרי הלאוין סמוכין אהדדי, מ"מ כאן נחשב כסמיכי אהדדי כיון דכתיב ככל חקת הפסח יעשו אותו.

²⁰ ידידי הג"ר שלמה זלמן כהן שליט"א עשה רשימה נפלאה של חמישים וחמש חילוקים בין פ"ר לפ"ש עם הרבה דו"ד ומ"מ. 18 מתוך הסוגיא דפסחים צה. והשאר שלא במקומו. גם עשה רשימה מכל המקומות בש"ס שמופיע ענייני פסח שני. ובמסגרת זו א"א להביא כל דבריו.

ביומא שם "ברגלים" ובפסחים עו: דאיירי בחגיגה הרחיב יותר וכתב "דאתיא בכנופיא באסיפת חברים ברגל". והבין מו"ר דסברא זו קאי גם על פסח [אולם כאמת בשיח יצחק על רש"י יומא שכ' ברגלים כ' דזה דמשום קרבן חגיגה הוצרך רש"י לפרש כן, אבל קרבן פסח בלאו הכי חשיב קרב בכנופיא כדתנן הפסח נשחט בשלש כתות וכו'. ולפ"ז גם דברי רש"י בפסחים הוא רק לענין חגיגה]. וצ"ע דהרי פסח לאו ברגל הוא רק בערב הרגל, ובהכרח דגם ערב פסח יש עלה שם רגל, ונפק"מ לדינא דהנה לשון זה דרש"י דאסיפת חברים ברגל הוא מגמ' חגיגה כו. דבא לבאר המקור דע"ה נאמנין על הטהרות ברגל, ממש"כ "ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים - הכתוב עשאן כולן חברים" ולפ"ז יש לחדש דגם בערב פסח בזמן שחיטת הפסח כבר יש דין רגל להיות ע"ה נאמן על הטהרות.

עוד העיר מו"ר שליט"א בהא דס"ד דיהי' בל יראה גם אחרי שנתמעט מחובת תשביתו ואמרינן דנתמעט בהיותו לאו הניתק לעשה דומיא דנותר, וצ"ע הרי אחרי דכבר נתמעט מתשביתו כבר לא נחשב לאו הניתק לעשה, והוכיח מזה כדברי חמיו הג"ר נחום פרצוביץ זצ"ל דמה שנחשב ב"י לאו הנל"ע אינו מחמת מצות תשביתו רק בעצם הלאו דבל יראה כתוב חובת השבתה, דהרי בשלמא אם אין לו חמץ כלל שפיר מקיים ב"י בשוא"ת אבל אם יש לו חמץ איך יקיים ב"י בהכרח דמונח בזה חובת השבתה, וכן הוא לשון הגמ' פסחים ה. ד"איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ, דכתיב שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה" וכן בירושלמי איתא דיש עשה ול"ת על השבתת חמץ כל שבעה, ואיזה עשה יש כל ז' הרי תשביתו הוא רק ביום הראשון ובהכרח דבב"י גופא כתוב עשה דהשבתה. [ועד"ז פי' מה שלא יוכל לשלחה כל ימיו נחשב ניתק לעשה דאינו מצד העשה דלו תהי' לאשה רק בעצם הלאו דלא יהי' יוכל לשלחו כתוב שאם שלחה יש להחזירה וכה"ל רש"י גיטין צ. ד"ה לא יוכל לשלחה עי"ש]

ד' הרמב"ם באיסור הוצאת פסח שני

ברמב"ם פ"י מק"פ הט"ו פסק דרק בפסח ראשון אסור להוציאו חוץ לחבורה אבל פ"ש מותר והק' כס"מ דסותר לגמ' הנ"ל, ותי' דיסוד הילפותא בגמ' כיון דאיסור הוצאה נחשב לאו הנל"ע דומיא דנותר, וכיון דכבר העיר רש"י דהתנא לעיל פה. לא ס"ל כן דס"ל דהאוכלו עובר בלאו דובשר בשדה טריפה וכ"פ הרמב"ם פ"ט מק"פ ה"ב דהרי פסק דחייב, ממילא אין לדמות יוצא לנותר דנותר ניתק לעשה ויוצא לא ניתק לעשה. והק' הח"ח בזבח תודה דסו"ס הו"ל מצוה שבגופו וכל מצוה שבגופו ילפי' מפ"ר ותי' דדוקא מה שמפורש בפ"ר ילפי'. והג"ר דוד וועסעלי זצ"ל ראש ב"ד

ויצא ומספיד את אביו בבית פאג"י. עוד מבואר בתוספתא שם דפסח שני אינו נשחט בשלש כתות, וגם אינו טעון חגיגה, ושהשני נוהג רק יום אחד. ושווה לראשון שיש בו דין שה תמים זכר בן שנה.

עוד יש בגמ' צו. דממש"כ והי' לכם למשמרת עד יום י"ד לחודש הזה ילפי' דזה טעון ביקור אבל פסח שני א"צ ביקור. ע"כ ממה דמבואר להדיא במשנה וגמ' ותוספתא.

לסיכום: מפורש בקרא מצה ומרור, איסור נותר ואיסור שבירת עצם. מפורש במשנה: יש דין הלל בעשיי' ונאכל צלי ודוחה שבת מאידך ליכא איסור בל יראה ואין דין הלל באכילה, מפורש בתוספתא דיש דין שה תמים בן שנה, וא"צ ג' כתות וא"צ חגיגה, ומפורש בגמ' דאיכא לאו דלא תוציא הבשר מן הבית חוצה, ושנחלקו אי איכא דין לינה, גם נחלקו אי דוחה טומאה, וליכא איסור שחיטה על החמץ, ודליכא דין ביקור.

*הא דס"ד דבפסח שני יהי' חיוב תשביתו

ובל יראה

והנה בהא דבעי' קרא למעט פסח שני מתשביתו ובל יראה שמעתי להקשות מפי מו"ר הג"ר אשר אריאלי שליט"א מהיכי תיתי יהי' איסור חמץ הרי עיקר פסח שני בא להשלים קרבן פסח שנעשה ב"ד ניסן ומה זה שייך לדין תשביתו ובל יראה דשייכא לז' ימי חג המצות, ובשלמא מש"כ שם בגמ' דבעי' מיעוט ללא תשחט על חמץ דם זבחי א"ש דזה דין בגוף שחיטת הפסח אבל תשביתו וב"י ל"ש לזה.

ותי' ע"פ לשון הגמ' פסחים צג. במח' אי פסח שני תשלומין דראשון או לא דהחולק ס"ל "פסח שני רגל בפני עצמו" וצ"ע הלא חיוב קרבן פסח הוא בערב החג שעדיין חול גמור הוא, וכן בפסח שני הוא יום חול גמור ואיזה רגל יש בזה, וצ"ל דחיובו של קרבן פסח מהווה שם רגל גם ל"ד ניסן, ולכן גם פסח שני מקבל חלות שם רגל, וסמך לזה מביאור הגר"א הלי' אבלות ניו"ד סי' שצ"ט ס"ג] במש"כ הרמ"א דבערב פסח מותר לאבל לעשות הכל אחר חצות, דהיינו מזמן שחיטת הפסח ואילך, פי' הגר"א ס"ק ט הטעם דחשיב כמו מועד דחזינן דקרא חשבו בתוך המועדים וכן מדמי בגמרא פ"ד דפסחים נ"ה: ובפ"ב דמ"ק. ולפ"ז י"ל דאיסור חמץ הנלמד גם בע"פ אחר חצות נובע מחלות שם רגל שבו, ולכס"ד דגם בפסח שני כיון דיש לו שם רגל אולי יהי' לו גם חובת תשביתו וב"י התלוי בשם רגל דפסח. והראה בזה מו"ר שליט"א לדברי רש"י פסחים עו: ד"ה כיון דקרבן ציבור, דהנה ביומא נא. מבואר דחגיגה וקרבן פסח נקראים קרבן ציבור כיון דאתיא בכנופיא ופירש"י

מעבד בדיעבד א"כ י"ל דפ"ש נתמעט רק מדין דייעבד אבל לכתחלה יש דין ביקור גם בפ"ש ודוחק.

ויש בזה תי' מהגה"ק ר' יהושע בוקסבוים מגאלאנטא זי"ע הי"ד ונדפס בספרו אור פני יהושע על הש"ס [קוני] ליקוטי מאמרות אות ט' עמוד קי"ח], אולם נעתיקו כאן כפי אשר רשמו תלמידו הג"ר אברהם שישא זצ"ל נכד החת"ס במחברת מיוחד ששם רשם הרבה ד"ת ממנו ²³ משום דברים שנתחדשו בו. ראה הערה. ²⁴

"ידוע הקו' על מרן החת"ס שהזכיר דין ביקור בפ"ש, וזה נגד גמרא מפורשת פסחים צו. דממעטינן שם מגז"ש דדוקא תמיד ופסח ראשון שהם קרבנות ציבור טעון ביקור אבל פסח שני אינו באה בציבור ²⁵ ולכן אינו טעון ביקור?

הנה לפרש זה נקדים מעשה שהיה אצל הרבי מבעלז זצוקל"ה דפעם בעת אפיית המצה ערב פסח אחר הצהרים, בא איש אחד ואמר לו "רבי לשנה הבאה נחוג בארץ הקודש בירושלים תובכ"א" והקפיד עליו הרבי מאוד ואמר "איך אתה אומר כן הרי אנחנו רוצים עוד השנה להקריב קרבן פסח שני". וכשבא מעשה זה לפני הגאון ר' יוסף שאול נאטנזאהן זצ"ל אבדק"ק לבוב יע"א שהיה ידוע כמתנגד לדרך החסידות, תמה איך נתעלם מן הצדיק הלכה מפורשת שנפסק ברמב"ם [פ"ז מקרבן פסח ה"א] דאין פסח שני בא בציבור?

וכששוב הגיע הדבר לאזני הרבי מבעלז אמר איך נשתכח מהגאון מה דמפורש בירושלמי [פסחים פ"ט ה"א]

²³ כבר יצא לאור ברפוס בשם זכור לאברהם עטרת יהושע ע"י בנו הג"ר יוסף הלוי שישא שליט"א מו"ץ בלונדון.

²⁴ בספרו אור פני יהושע כתב הקושיא בשם ספר שו"ת יד יצחק (להגאון מוה"ר אברהם יצחק גליק האב"ד דק"ק טאלטשווא זצ"ל) בסי' רמ"ה, והוא יישוב זה בשמו ע"י הרבה אחרונים, וכאן נתחדש פרט נוסף שרבינו הוכיח מתאריך שכתב מרן החת"ס תשובה זו שהי' בין פסח לפסח שני ולכן הי' מצפה לעשות פסח שני עפ"י ד' הירושלמי. גם שם כתב רק הפי' של האדמו"ר מבעלזא בלי הסיפור וכאן האריך בסיפור.

²⁵ צ"ע דזה לא כ' שם, רק דממעטינן מ"הזה" למעוטי פסח שני" ולא מצד שאינו קרבן ציבור". ובהמשך כאן מבואר דנקט כן באמת דכן הסיק דכיון דפסח שני שלעתידי יהי' בציבור ממילא דדינו בביקור ככל קרבן ציבור וזה צ"ע דאין זה הכלל דרק קרבן תמיד ופסח טעון ביקור והזה ממעט פסח שני. ובכתביו כתב בנוסח אחר דמסתבר דהטעם דנתמעט מביקור כיון דהוא קרבן יחיד וכיון דבאה בציבור דינו כפסח ראשון. גם דכיון דיבואו כל ישראל להקריב ק"פ לא יהי' זמן לחכות עד יום האחרון ויצטרכו ביקור כבר לפני ד' ימים. ובליקוטי הערות להגרי"ד גולדשטיין זצ"ל על התשובה הנ"ל הביא דברי שו"ת יד יצחק ח"ב סי' רמ"ה שהציע מדנפשי' דהא דרק פ"ר טעון ביקור כיון דהוא קרבן ציבור וכ"ז בעבודה של מטה אבל כוונת חת"ס לעבודה רוחנית למעלה ושם ל"ש הא דבא רק בקצת אנשים, לכן דינו כביקור, עוד שם מקובץ תלפיות דאם כל הקהל עושה פסח שני דינו כפסח ראשון דמה שנתמעט מביקור הוא רק במעט קרבנות ויש זמן לבקר ביומו, והק' ע"ז הגרי"ד גולדשטיין דהא דאין פ"ש טעון ביקור הוא גז"כ ולא מצד טעמים הנ"ל. עו"ש בקובץ תל תלפיות בשם הג"ר שמעון סופר זצ"ל אב"ד ערלוי ועוד דהתי' הכי מתקבל על הדעת דבוודאי כל אחד הי' נזהר לבדוק כמה ימים קודם ולא מצד עיקר הדין רק מצד הידור וההירות.

פרשבורג ²² הוסיף דלמה שהעירו בתוד"ה לא דבעצם הוי לאו שקדמו עשה דלא חשיב לאו הנל"ע, א"כ י"ל דס"ל לרמב"ם דסוגיין אתיא כמ"ד דגם לאו שקדמו עשה נחשב לאו הנל"ע, אבל רמב"ם ס"ל להלכה דלאו שקדמו עשה אין דינו כלאו הנל"ע. ולפ"ז יש להוכיח כמש"כ שעה"מ [פ"א מחו"מ ה"ג] בד' הרמב"ם דלאו שקדמו עשה לוקין עליו ולא כשי' הכ"מ בד' הרמב"ם [פ"א מנערה בתולה ה"ן] דס"ל בד' הרמב"ם דאין לוקין עליו.

* בפסח שני נאמר הדין דבבית אחד יאכל

אולם עדיין יל"ע בד' הרמב"ם שבהמשך דבריו כתב "ונאכלין צלי בבית אחד על מצה ומרור", דלכאורה הוא נגד מש"כ מתחלה דמוציאין אותו חוץ לחבורתו. וכ' מהר"י קורקוס דצ"ל דזה טעות סופר וכ"מ עצם הלשון דלא הי' לו להכניס "בבית אחד" בין צלי לעל מצות ומרורים דהול"ל ונאכלין צלי על מצות ומרורים בבית אחד, אלא שבדק בספר מוגה וכ' כן, וצ"ל דבפסח ראשון כשיוצא נפסל ונאסר אבל בפסח שני בעמוד והחזר קאי ויש לו תקנה להחזירו. ושמעתי מפי מו"ר הג"ר אשר אריאלי שליט"א לבאר דהנה בלאו דלא תוציא נתחדש מחיצה חדשה לקרבן פסח על דרך מחיצת ירושלים לקדשים קלים, ומה"ט נפסל ביוצא ונכלל בקרא דבשר בשדה טריפה דכין דיצא חוץ למחיצתו נאסר ונפסל, אולם הא דבבית אחד יאכל אינו מדין מחיצה רק דזה דין בעצם סדר האכילה דכמו שצריך לאכלו עם מצה ומרור וצלי ה"נ יש לאכלו בבית אחד, ולהכי לא נחשב לא תוציא לאו הניתק לעשה גם לולא הא דכבר נאסר ונפסל ול"ש להחזירו, וא"כ בפסח שני שנתמעט מלאו דלא תוציא אין לו כלל מחיצה חדשה דעיקר מחיצתו הוא כמו כל קדשים קלים שהוא חומת ירושלים ולכן אין שום איסור להוציאו חוץ למקומו וחבורתו, אבל עדיין מוטל עליו להחזירו מצד הדין דבבית אחד יאכל שהוא מצוה שבגופו בסדר אכילתו גופו דל"ש למחיצה, ולכן הכניס הרמב"ם תנאי זה בין מלת צלי למלת מצות ומרורים להורות דזה דין בגוף מעשה אכילה כמו דין צלי.

דין ביקור בפסח שני

נתבאר לעיל דמפו' בגמ' צ"ו. דליכא דין ביקור בפ"ש. ידוע הקושיא על מרן החת"ס סופר בתשובותיו יו"ד סי' רל"ג ד"ה אמנם ידעתי שכתב "ויום כ"ה למב"י יו"ד אייר יום ביקור פסח שני" והקשו עליו הלא מפורש בגמ' דליכא דין ביקור בפ"ש. ובליקוט הגרשוני [ח"ב מעדני פסח אות י'] תי' לשי' התוס' סוכה מב. [ד"ה שאינן דביקור

דאם יבנה ביהמ"ק בימים שבין פסח ראשון לפסח שני נקריב פסח שני בציבור? ²⁶ ע"כ המעשה.

ועל פי זה, בטוב יש לקיים דברי מרן כק"ז החת"ס דהלא אתה רואה דיש לך עת דאף פסח שני באה בציבור, ואם הוא באה בציבור בוודאי יצטרך ביקור, שכל עיקר לא ממעטינן ל"י אלא דלא באה בציבור, ²⁷ אבל אם באה בציבור בוודאי טעון ביקור, וא"כ י"ל דרבינו התכוון לביקור פ"ש בזה האופן.

וראי' לזה ²⁸ דהחת"ס לא כתב על תשובה זו תאריך (דאטום) מזה נראה דכבר הי' אחר הפסח ועוד לא היה פסח שני ועוד היה מקווה להקריב פסח שני בירושלים. ²⁹ ע"כ מרשימות הג"ר אברהם שישא זצ"ל.

והנה בהגדת קול יהודה הביא שהרה"ק ר' יהושע מבעלזא זי"ע השיב ענין הנ"ל לאביו השר שלום מבעלזא זי"ע כששאלו למה בכורך אומרים זכר למקדש כהלל וכו' לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו שהוא הפסוק של פ' בהעלתך דפסח שני ולא הפסוק דפ' בא שמות [י"ב ח'] ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו, והשיב משום שאנו מבקשים בעת אכילת כורך בליל הסדר שנזכה שבעוד השנה יבנה ביהמ"ק בין פ"ר לפ"ש ונזכה להקריב פ"ש. וזה"פ בנוסח "לקיים מה שנאמר" שאנו מבקשים שה' יקיים בקשתינו. והובא שם טענת השואל ומשיב ומה שענה מהר"י מבעלזא.

*התחלפות קרא דפ' בא לקרא בפ' בהעלתך

והנה לענין הא דנתחלף קרא דפסח ראשון בפ' בא לקרא דפסח שני בפ' בהעלתך העיר בפרדס יוסף [החדש] דכן מצינו בכמה דוכתי ונצינים בקצרה: גמ' פסחים ז., קכ. [עיי"ש בהג' מהרש"ם באריכות], גמ' קידושין לז.; רש"י פסחים לו. ד"ה מצה ומרור וכו' [עיי' משמר הלוי פנינים ואגרות ח"ב עמ' נ"ז] ה: רבינו חננאל לט., רמב"ם פ"ח דק"פ ה"א.

²⁶ במועדים וזמנים ח"ג סי' ר"ג העיר ע"ז דהרי רבנן חלקו על ר' יהודה בזה ואיך נקט להלכה בפשיטות כר"י. ויש שתי' דבתוספתא מבואר דדין זה תלוי במח' רבי ור' נתן בגר שנתגייר בין שני פסחים אם יעשה פ"ש והרמב"ם פ"ה מק"פ הי"ז פסק שחייב וא"כ ה"ה חייבין הציבור להביא פ"ש וכ"כ במנחת חינוך מצוה שי"פ אות י"ג בפשיטות דעושים פ"ש בציבור וכתב שם "ואני כותב זה בין שני פסחים יה"ר שיבנה במהרה קודם פסח שני ונזכה ונעשה הפסח השני אמן ואמן" וכ' דאחר זמן רב מצא שזה מח' בירושלמי.

²⁷ ראה מש"כ לעיל על תחלת דבריו.

²⁸ לכ' אינו הוכחה, רק דכיון דלא כ' תאריך יתכן דהי' זה בין פ"ר לפ"ש.

²⁹ והאדמו"ר מטאלנא שליט"א הראה סמך לחת"ס בדברי המאירי זו. שכי' יופסח שני אף הוא כראשון לענין ביקור". ולד' האדמו"ר מבעלזא הכוונה לאופן שיבנה ביהמ"ק בין פ"ר לפ"ש.

והנה מצינו כן פעמיים בס' בשאגת ארי' ובא' מהם י"ל דלאו בדוקא נקט. א: בסי' צ"ו לפני ד"ה ובאמת וכו' שכתב: אבל מצה לא נאמרה אלא במצרים קודם הדיבור לחוד, דהני קראי דבערב תאכלו מצות ודעל מצות ומרורים יאכלוהו, לא היו אלא במצרים אבל לא נשנית לאחר הדיבור כלל הילכך גרע טפי וכדברי הירושלמי ואע"ג דחובת מצה נאמר נמי לאחר הדיבור גבי פסח שני בחומש הפקודים ההוא אפסח שני קאי וכו' עכ"ד. ובהכרח דט"ס ולא בדוקא נקט פסוק זה דעיקר כוונתו על מש"כ בפ' בא ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו" כדמוכח מדבריו מיני' ובי'. אולם מה שיותר קשה הוא מש"כ בסי' ק' דהביא שי' הרא"ש דמרור מצד עצמו א"צ כזית לולא נוסח הברכה וכ' שאג"א דלדבריו צ"ל דמש"כ על מצו"מ יאכלוהו האי יאכלוהו לא קאי אלא אפסח לחוד ולא אמצה ומרור שעמו, דא"כ בהכרח הא דבעי מצה כזית נלמד רק ממש"כ בערב תאכלו מצות בנפרד, וא"כ מנ"ל לרבא בפסחים קכ. להוכיח מהא דאהר"י קרא לחובת מצה בפסוק זה דמצה בזמנה"ז דאורייתא אולי צריך פסוק זה להורות שיהי' חיוב לאכול כזית, ובהכרח דגם לולא בערב תאכלו מצות ידענו דלשון יאכלוהו קאי על מצה בנפרד וא"כ ה"ה על מרור. וכתב בשו"ת אבני נזר או"ח סי' שפ"ג וז"ל "והנה השאגת ארי' דנהירין ל"י שבילי דש"ס כאן במחילת כבוד תורתו הרמה שכתב מקרא כתוב בתורה דקרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו דלא כתיב אכילה במצה הוא בפסח שני בפרשת בהעלותך. אך בפסח ראשון בפרשת בא כתיב ואכלו את הבשר צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו הנה כתיב ואכלו וגו' ומצות הרי דכתיב אכילה במצה ועל כרחין קרא דבערב תאכלו מצות דבט"ו בניסן קאי הא כתיב אכילה בקרא דואכלו ובערב למה לי על כרחין לבזמן הזה. רק במרור כתבו הרא"ש ופסקי מהרא"י שפיר דלא כתיב בי' לשון אכילה לא בפסח ראשון ולא בפסח שני" הרי דלד' האבני נזר ע"י שהתחלף לו לשאג"א בין פ' בא לפ' בהעלתך הק' על הרא"ש.

[ולעיקר קו' השאג"א ידוע תי' הגר"ח [סטנסיל פסחים קכ.]. דרמב"ם לא מנה מרור למצוה בפנ"ע ומוכח דהא דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו אין זו מצוה בפנ"ע אלא דעיקר המצוה היא אכילת הפסח, ומצה ומרור הוא תנאי באכילת הפסח [חוץ ממצוה נוספת דבערב תאכלו מצות] ונפק"מ דא"צ לאכול מהם כזית בפנ"ע רק כזית פסח וכזית מצה ומרור ביחד, [רק שצריך כזית מצה בשביל המצוה הנוסף] וא"כ דברי הרא"ש קיימים גם לענין מצה ואין הבדל בין מצה ומרור בענין זה, רק דיש קרא נוסף לאכילת מצה כזית דל"ש לפסוק זה.]

האם יש איסור לאכול חמץ יחד עם פסח שני

הנה לשון רש"י כאן "פסח שני מצה וחמץ עמו בבית ואין שם יו"ט ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו".

בפנ"ע וכן מבואר בשו"ת אבני נזר או"ח סי' שפ"ג. [אבל במנ"ח מצוה שפ"א נקט בפשיטות דבעי' כזית בפנ"ע ופלא על מגייה מנ"ח החדש שלא העירו בזה] ולפ"ז אמר מו"ר שליט"א דכיון דקיום דין מצה שבו הוא בפחות מכזית א"כ גם האיסור עשה שבו שלא לאכול מה שאינו מצה הוא ג"כ אפי' בפחות מכזית.

ומו"ר הגרא"י ברזל זצ"ל [בספרו עיוני רש"י כאן] פי' בד' המשך חכמה, דאין כוונתו דמבטל מצות מצה אלא דיש איסור עשה באכילת חמץ עם הפסח, דהתורה אמרה דרק על מצה מותר לאכול הפסח ולא עם חמץ, וחקר לד' האבי עזרי האם זה חידוש דמותר לאכול חמץ שהוצרך רש"י לחדשו, ואם זה באמת חידוש מנ"ל לרש"י להתיירו ואם זה פשוט כ"כ א"צ לפרשו, ועוד העיר בלי' רש"י לפ"ז דהול"ל מיד שאומר מצה וחמץ עמו בבית "ואפי' עמו באכילתו" ואח"כ לכתוב "ואין שם יו"ט". והוסיף הגרא"י ברזל בסו"ד "וזכרתי ימים מקדם שהייתי בחוה"מ פסח בבית מו"ח זצ"ל [הג"ר אליעזר בהגה"צ ר' אלי' לאפיאן זצ"ל] ולפתע הגיע מרן האבי עזרי זצ"ל לבקר את מו"ח והי' שם מעמד נשגב של צדקות וגאונות של מרן זצ"ל, ובאותו מעמד אמר החידוש הנ"ל בפשט ברש"י הנ"ל, ומו"ח סבר כהמשך חכמה ואשרי עין ראתה שיח ת"ח באהבה עכ"ל.³⁰

סיפור יצ"מ בפסח שני

יל"ע האם הי' דין סיפור יצ"מ בפ"ש. הנה בשפ"א צה. ד"ה הראשון כתב דבפשטות סיפור יצ"מ דינו כהלל שלא נאמר בו באכילתו, ועוד דשייכא רק לט"ו ניסן דמקור חובת הגדה ממש"כ זכור את היום הזה וגו' אולם כ' דלמהר"ל גבורות ה' פ"ב דמקור מצות סיפור הוא ממש"כ "מה העדות והחוקים" יתכן דשייך גם בפ"ש. ויל"ע אי זה נקרא מצוה שעל גופו דומיא דמצה ומרור, או דל"ש לפסח כלל והוי דומיא דהלל דנתמעט, מאידך יל"ע הרי הלל לא נתמעט רק מקרא מיוחד דלילה המקודש לחג, מ' דבלא"ה הי' דין הלל והי' נקרא מצוה שעל גופו, עוד יל"ע הרי מצה נקרא לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה וא"כ יל"ע אי יש דין במצה של פ"ש שיגידו עליו דברים הרבה די"ל דזה רק במצה שהוא דין בפנ"ע ולא במצה שהוא רק קיום דין בפסח, ויתכן דבמצה דפ"ש ליכא דין עוני וצ"ע.

ובביאור דברי רש"י נחלקו האחרונים, דד' המנ"ח שפ"א ג' ומשך חכמה כאן, דכוונתו דאין איסור חמץ בבית מלבד עמו באכילתו שאז יש איסור חמץ. ותמה המנ"ח מנ"ל לרש"י חידוש זה, ובמשך חכמה למד זה ממש"כ על מצות ומרורים יאכלוהו והוי לאו הבא מכלל עשה.

אולם באבי עזרי [פ"י מק"פ הט"ן] השיג על המשך חכמה דהלא א"צ לאכול פסח מצה ומרור ביחד, דלא קי"ל כהלל, וא"כ כשאוכל חמץ עם הפסח לא מבטל מצות מצה, ולכן פי' בכוונת רש"י להיפך דבפסח שני אין איסור חמץ אלא אפי' עמו באכילתו יכול לאכול.

ומפי מו"ר הג"ר אשר אריאלי שליט"א שמעתי לפרש דברי רש"י ע"פ דברי רש"י בעצמו סוכה כז. ד"ה גמרא. מכאן וכו' בגדר דין אכילת מצה כל שבעה וז"ל "שאכילת מצות האמור בו אינו חובה - אלא אם באת לאכול - תהא אכילתך מצה ולא חמץ" היינו דבו' ימי החג נאמר דין מיוחד דכל שאוכל מה' מיני דגן צריך להיות מצה ולא חמץ, ונפק"מ בהגדרה זו דגם אי ל"ה חמץ אבל כ"ז שאינו בכלל מצה עבר על איסור עשה, ויסוד לדבריו מצא בד' רעק"א [בדו"ח פסחים מג.] בתוד"ה מאן תנא ע"פ גמ' מנחות לג. דיש מציאות של שאור לשי' ר' יהודה דאינו לוקה משום חמץ ומ"מ מצה ל"ה, ובתוס' פסחים מג. יש הו"א דבכה"ג יהי' אסור מדאורייתא לאוכלו בפסח וצ"ב למה, ותי' רעק"א דממש"כ שבעת ימים תאכל מצות ילפי' דאה"נ דליכא חובה לאכול מצה רק בליל ראשון, מ"מ יש איסור לאכול עיסה א"כ הוא מצה אבל בהחמץ ויצא מכלל מצה גם אם אין בו משום איסור חמץ כגון שיאור לר"י או נוקשה, מ"מ עובר משום לאו הבא מכלל עשה ע"ש עוד. וא"כ ה"ה י"ל דבמש"כ על מצות ומרורים יאכלוהו כתוב איסור לאכול דבר שאינו מצה עם הפסח, ולא מלתא דאיסור חמץ רק מדין מה שאינו בכלל מצה.

ויצא מו"ר לחדש לדינא דאיסור זה יעבור גם באם יאכל פחות מכזית דנוקשה, דהנה בעיקר חיוב לאכול מצה ומרור בהדי פסח שני יל"ע האם בעי' כזית של מצה ומרור בפנ"ע, ולכ' הדבר תלוי בד' הרא"ש לענין מרור דס"ל דכל עיקר חיוב כזית הוא רק מחמת הברכה אבל מצד החיוב א"צ כזית כיון שעיקר דין אכילתו הוא עם הפסח, והבאנו לעיל מה שהק' השאג"א סי' ק' דהרי הוקשו מצה ומרור ביחד וכיון שבמצה יש מצות אכילה נפרדת בלילה הראשון ה"נ במרור, ותי' הגר"ח סטנסיל פסחים קכ' דדין כזית דאכילת מצה הוא דין נפרד דל"ש לפסח אבל מדין אכילת הפסח מצה ומרור שווים דא"צ כזית, עכ"פ לפ"ז יוצא דה"מ בפסח ראשון דיש מצוה נפרדת דבערב תאכלו מצות אבל בפסח שני דלא נתחדש זה נשאר הדין דעיקר אכילתו רק בהדי פסח וא"צ כזית

³⁰ הי' זה כשביקר ר"א לאפיאן בא"י וחיפש את מרן בפנובוז כדי לשאלו על כמה דברים שכ' בספרו אבי עזרי ולא מצאו, גם כתב לו מכתבים, וכשהבין מרן שמדובר כאן בת"ח מופלג, החליט לבקרו בלי הודעה מוקדמת, ואמר לו "אפאר זאכן זייט איהר גערעכט און אפאר זאכן בין איך גערעכט" [כמה דברים אתם צודקים ובכמה דברים אני צודק] - מפי הג"ר בנימין אופנהיימר שליט"א חתן מו"ר זצ"ל שיש ברשותו תמונה מאותו מעמד.

דין אמירת ג' דברים בפסח שני

עוד יל"ע בהא דאר"ג כל שלא אמר ג' דברים אלו לא יצא יד"ח פסח מצה ומרור האם נאמר בפ"ש, והרחיב בזה מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל [בילקוט שיעורים מועדים ח"א סי' ל"ב] והביא ד' שפ"א הנ"ל לענין סיפור יצ"מ וציון לשו"ת בנין ציון סי' ל' בזה וכ' דכ"ז תלוי איך נפרש דין אמירת ג' דברים אלו, דהנה נחלקו ראשונים ואחרונים מה הכוונה לא יצא יד"ח, דד' רש"י [בפ"י על ההגדה] ורמב"ן [מלחמות ברכות ב:] ור"ן [על הרי"ף סוכה יב:] ועוד דהכוונה שלא יצא יד"ח פסח מצה ומרור, אבל ד' הרמב"ם פ"ז מחו"מ ה"ה [ע"פ דיקדוק הגר"ח המובא בעמק ברכה] ומאירי ועוד אחרונים [רמ"א בדרכי משה תע"ג סק"ט וערוך לנר סוכה כח. ובנין ציון שם, פמ"ג תע"ב סק"ה תפ"ה סק"א חיי אדם קכ"ט ס"א] הוי האמירה זה חלק ממצות סיפור יצ"מ ולא יצא הכוונה לסיפור יצ"מ, [ומו"ז הג"ר בנציון זצ"ל דקדק מד' התוס' קטו. ד"ה ואמרתם דזה דין באכילה, וגם מד' מהרש"א שכ' דטעם האמירה שיהי' בגדר לשמה בקרבנות הרי דזה דין באכילה ולא מצד סיפור.]

וא"כ אי זה דין בעצם אכילת פסח מצה ומרור, נוהג גם בפסח שני שהרי גם בו מחוייבים בג' אכילות אלו, אך אם הוא דין בסיפור יצ"מ תלוי בספק השפ"א הנ"ל.

אם הקרבת פ"ש הוא אחר התמיד

הנה מבואר בפסחים נט. דפסח קרב אחר תמיד של בין הערבים, דיאחר פסח שנא' בו בערב ובין הערבים לתמיד שלא נאמר בו אלא בין הערבים בלבד, והסתפקו התוס' יומא כט. ד"ה אלא לענין פסח שני שלא נאמר בו בערב האם יכולים להקריבו קודם התמיד או שמא דינו כפסח ראשון כשאר מצוות שבגופו, והוכיחו ממה שלא נמנה במשנה בחילוקים בין פ"ר לפ"ש מ' דאין הבדל בזה. וכן מסקי התו' במנחות מט. ד"ה תלמוד אלא שביומא שדחו דבלא"ה תני ושייר עוד דינים. והחת"ס פסחים פט. הוכיח מגמ' שם דעליו להתנות על פסח שני דאולי הוא שלמים מ' דזמנו כשלמים קודם התמיד.

והנה המשנה למלך פ"א מק"פ ה"ג תמה על הרמב"ם שלא גילה דעתו בזה, אולם מרן החת"ס [שם ובדרשות ח"ד עמ' מ"ה] כ' דשפיר גילה דעתו ממה שכתב לפרש בפ"א מתמידין ומוספין ה"ג הטעם לאחר פסח אחר תמיד דא"א שיקריבו ישראל את פסחיהם בב' שעות ותמה הכס"מ הלא בגמ' מפורש הטעם מקרא וכנ"ל, אלא וודאי הרמב"ם הי' לו הוכחה מגמ' פ"ט דפ"ש קודם לתמיד והי' ק' לו טעמא מאי הלא כ' ככל חקת הפסח יעשו אותו, ובהכרח דטעם האיחור כיון דנעשה בציבור, וא"כ פ"ש דלא נעשה בציבור ל"ש זה. ולד' החת"ס אם יבנה ביהמ"ק בין פ"ר לפ"ש לדעת ר' יהודה דאז עושים

הציבור פ"ש [ראה לעיל בהערה שהארכנו בד"ז] אז באמת יעשו הפסח אחרי התמיד.

לפני המסע כבר נקבע מקום המנוחה

ע"פ ה' יסעו בני ישראל וגו' [שם י"ח]

וברש"י שנינו במלאכת המשכן כיון שהיו ישראל נוסעים הי' עמוד הענן מתקפל ונמשך ע"ג בני יהודה כמין קורה תקעו והריעו ותקעו ולא הי' מהלך עד שמשה אמר קומה ה' וכו'.

ולכ' צ"ב דמה שייך בקשה זו דקומה ה' לתחלת הנסיעה דזה מתאים יותר לאמצע הנסיעה שלא יתרחק יותר מדאי, ודייק מזה הגרא"י ברזל זצ"ל דרצון ה' הי' דמיד בתחלת הנסיעה כבר יהי' להם מקום מנוחה דמעת שנסעו כבר הי' מקום החני' מוכן וכ"ז שלא הי' מקום לחני' לא יצאו, א"כ קריאת משה קומה ה' ואל תתרחק יותר ושם הארון כבר מחכה בנ"י וזה גופא ההכשר למסע. ויש כאן לימוד לדורות שגם אם האדם צריך לנסוע מביתו ידע שה' כבר מכין לו את מקום מנוחתו ויבטח בו.

הרמז במה שהענן הי' כקורה

עוד יש לרמז במה שהענן הי' מתקפל ונמשך כקורה דכמו שמצינו ריש עירובין דהקורה שמניחין ע"ג מבוי הוא להכר שמבוי זה אינו כרה"ר, ה"נ כאן אף שהענן נעלה הי' כאן היכר שגם בעת נסיעתם הם מופרשים ומובדלים מכל העולם, ובפרט אי קורה משום מחיצה. ועוד רמז בדרך צחות, דר' יהודה הרי סובר קורה משום מחיצה ולכן הי' הקורה נמשך ע"ג בני יהודה.

אריכות הפסוקים בענין המסעות

ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים וגו' ויש אשר יהי' הענן ימים מספר וגו' ויש אשר יהי' הענן מערב עד בוקר וגו' או יומים או חודש או ימים וגו' [שם י"ט - כ"ג]

צ"ב מהו כל האריכות כאן ומה הכתוב להגיד בכ"ז. וכתבו הרמב"ן והספורנו דבא הכתוב לספר בשבתן של ישראל בלכתם אחרי הקב"ה במדבר, דהיו חונים במקום ששכן שם הענן גם אם לא הי' נוח להם והי' מקום שממה, וגם היו ממתנינים שם זמן ארוך אע"פ שהי' מקום רע מאד, ולפעמים הי' מקום החני' במקום טוב להם ולמקניהם, ושם הי' שוכן הענן רק ימים מספר, או שהיו יגיעים מאד מעינוי הדרך מ"מ נסעו, וגם עצם החני' הי' רק ע"פ ה' ולא מצד אהבת המקום, ולפעמים יעמדו רק לילה אחד ויסעו בבוקר הגם שהי' טורח גדול ע"ש עוד.

הרגישו במעלת כל יום ויום

ויש לרמז בהדגשת ענין הזמן והימים דהרגישו מעלת יום יום לכן לא התלוננו, ובהמשך למה שביארנו לעיל בענין שירת הלויים דענינו הי' שהרגישו מעלת כל יום ויום, כן הי' כלל ישראל במסעם במדבר דבכל מצב שלא הי' וגם אם הי' קשה להם מ"מ לא התלוננו, כיון שהרגישו היחידיות בכל יום ושכל יום של חיים הוא מתנה מהקב"ה.³¹ [וזה להיפך מחטא המתאוננים ומה שבקשו בשר שיבואר לקמן שהם פגמו בענין הימים, ולכ"כ שם [י"א י"ט] "לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא לעיל, ולא ראו מעלת כל יום ויום ולא שרו השירה המיוחדת של כל יום, שתמיד הרגישו שחסר להם בחיים ולכן העונש שהי' להם באמת נמאס החיים כמ"ש "עד אשר יצא מאפכם והי' לכם לזרא".]

הוצרכו לברר ניצוצי הקדושה

והטעם באמת למה הי' משתנה החניי' והמסעות בכל עת, ביאר באור החיים הק' לפי מאמר אנשי אמת, דטעם העברתם במדבר היה לברר ניצוצי הקדושה השביות ביד שוכן מדבר צי', דהרי המדבר הי' מקום גדול ונורא מקום נחש שרף ועקרב המרמז לקליפות גדולות ועצומות, והיו צריכים לברר משם ניצוצות, והקב"ה היודע נסתרות הי' משער שיעור מספיק לבירור מקום ההוא, דכפי גודל הסט"א והקליפה שהי' במקום, כך הוצטרכו להיות שם יותר כדי לתקן המקום, אבל מקום שלא הי' צריך לבירור לא חנו שם כלל.

ויסוד זה כתוב גם בספר הלשם [ח"ב עמוד 165] בשם הג"ר יצחק מוואלוזין זצ"ל ונדפס בספרו פה קדוש, והוסיף דבאמת במקום כזה שהי' צריך יותר בירור הי' יותר קשה לעבוד הקב"ה דהי' פחות חשק בכל דבר רוחני, אבל זה הי' עיקר העבודה להתגבר על הקושי ולעבוד הקב"ה בכל מצב ועי"ז גופא נעשה הבירור. ואילו לא הי' חטא המרגלים והיו במדבר רק ג' ימים הי' נעשה תיקון זה ע"י לימוד תורה בא"י, וכפי שכותב אור החיים הק' בפ' יתרו אבל ע"י החטא הוצרכו להיות במדבר מ' שנה כדי לגמור כל התיקונים.

והלימוד מכל זה אמר הג"ר אליהו דיסקין שליט"א הוא לכל אחד ואחד בכל מסע החיים, דהרי יש לאדם ימי אהבה וימי שנאה, ויש ימים שקל לו לקום בבוקר ויש לו חשק לתורה ולתפלה ויש ימים שקשה לו מאד ואין לו

³¹ הנה מלת יש דאיתא להנחיל אוהבי יש ר"ת יובל שמיטה מרמז על כל עניני זמן והוא הזמן הנכון, והאריך בזה הג"ר משה שפירא זצ"ל בימי העומר ויתכן שזה נרמז במש"כ כאן ויש אשר הי' הענין וגו' ויש אשר הי' הענין וגו'.

חשק, והוא מעדיף ימי האהבה והוא לא יודע דעיקר התיקון והעליי' שלו נעשה בימי השנאה.

דוגמא לזה משאול המלך שלכ' נראה שהיום הכי גרוע בשבילו הי' ביומו האחרון, מה שמסופר במדרש נויק"ד כ"ו ז' שהעלה את שמואל באוב ושאל מה יהי' כשיצא למלחמה וענה לו שמואל אשר לא שמעת בקול ה' אלהיך ולא עשית חרון אפו בעמלק ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים, ואמנם אם יכרח ינצל אבל אם את מקבל עליך מדת הדין מחר אתה ובניך עמי, מאי עמי אמר רבי יוחנן עמי במחיצתי, וכו' נטל שלשה בניו ויצא למלחמה אמר ריש לקיש באותה שעה קרא הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת ואמר להם באו וראו בריה שבראתי בעולמי בנוהג שבעולם אדם הולך לבית המשתה אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין וזה יוצא למלחמה ויודע שנהרג ונוטל בניו עמו ושמת על מדת הדין שפוגעת בו" הנה מתחלה חשב שאול דזה היום הכי גרוע שלו בכל חייו שהנה עומד להיות נהרג הוא ובניו עבור חטאו, אבל בסוף התברר שזכה באותו יום למה שלא זכה כל ימיו, ומה שלא זכה אף אחד, שלא מצינו בשום מקום שהקב"ה יכנס המלאכי השרת ויכריז בהתפעלות ראו ברי' שבראתי בעולמי, [חוץ אחרי בריאת אדם הראשון ב"ר י"ב] וכן אצל דוד שנר' שהיום הכי שחור שלו הי' כשברח מאבשלום עם רק כמה אוהבים ורוב כלל ישראל הי' נגדו, ופגש בראש הסנהדרין שמעי בן גירא שקילל אותו קללות נמרצות, שהי' כלול בזה בזיונות הכי גדולות וקיבל הכל באהבה, מאידך גילו חז"ל שבאותה שעה נבחר כרגל רביעי במרכבה, שלא זכה גם אחרי שאמר לו הקב"ה כי טוב יום בחצריך מאלף, הרי לך דעיקר השכר והמעלה שיש לאדם מקבל מימי השנאה שמרגיש שקשה לו ומקבל הכל באהבה. ויצה"ר בא לומר לאדם היום קשה לך תחכה ליום קל יותר ולא יודע שעכשיו דוקא יכול לזכות למעלות עצומות שלא יוכל לזכות ביום קל. ועי"ז נאמר ג"כ בפ"ד דאבות מ"ט כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימו מעושר וביאר הגר"א שקאי ג"כ על עניות בדעת.

כפילות ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו

על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה: [שם כ"ג]

צ"ב הרי כבר נאמר לעיל פסוק י"ח ופסוק כ' ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו, ולמה כפלו כאן, וראב"ע כ' דבא לומר שכך עשו בקביעות כל ימי היותם במדבר, וספורנו פי' ע"פ ה' יחנו גם בזמן הקצר שחנו בו בלא שהספיקו לסדר עניניהם וע"פ ה' יסעו גם בהעלות הענין אחרי זמן ארוך כשכבר סדרו כל עניניהם דלספורנו כל הפרשה כאן בא לספר שבחן של ישראל וכמו שהבאנו לעיל.

מעשה, ככה בכל פעולתיו. ובשער האותיות אות אלף אות מ"ו כתב "בכלל דביקות האמונה, שיאמר על כל פעולה שרוצה לעשות, אפילו לזמן קרוב, "אעשה זה אם ירצה השם", הן שיהיה דבר גדול או דבר קטן, וסימנך 'עצת ה' היא תקום' [משלי יט, כא], 'היא' ראשי תיבות א'ם 'ירצה ה'שם, ואז 'תקום', ו'אי"ה מקום כבודו' [קדושת כתר מוסף שבת ויו"ט]. וכן אם ירצה לעשות איזה משא ומתן, כגון לקנות או למכור איזה סחורה, יאמר: אני בוטח בה' ומקווה בזו הסיבה ישלח לי השם יתברך מזונותי וצרכי, כי היעשה ה' ארובות בשמים, להוריד לו שק מלא מעות, רק השי"ת מזמין ברצונו הטוב ע"י הטבע, כמו שאמרו חז"ל [ילק"ש ח"ב רמז תתפ"ג], "יתברך ה' אלהיך" [דברים יד, כט], יכול אפילו יושב בטל, ת"ל 'אשר תעשה'. ויבטח כי העסק זו היא הסיבה ששולח לו הש"י הקצוב לו, וכ"כ בחוה"ל שער הבטחון סופ"ג. ואם הרויח, יאמר: הרווחתי בעזרת השם יתברך, כמ"ש [דברים ח, יח] 'וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל'. וכן להיפך, אם אירע לו איזה רעה או הפסד, יאמר: מאת ה' היתה זאת לי עבור איזה חטא, ויפשפש במדה כנגד מדה, ויתקן המעוות, לא כמו איזה בלי דעת נמשל כבהמות, כשמזמין השם יתברך הפסד בממון, אז אחר כך מקמץ בנתינת צדקה, וכיוצא בזה, והרי הוא כמכבה אש בתבן, שלפי רגע נכבה האש אבל אחר כך מתלהב ביותר. וגם דומה למי שהוא צמא, ומרווה צמאו במים מלוחים, שלפי רגע זו מרווה הצמא, אבל אחר כך יצמא ביותר ויותר. אלא יפשפש אולי חטא באיזה ממון ויחזירו לבעליו, או אולי מנע איזה צדקה, ויתן ויחזור ויתן, ויודה לה' ויהיה מודה ועוזב.³²

ואף שב"ה ואכשיר דרא ורגיל בלשונינו המילים האלו "אי"ה ובעז"ה" מ"מ יש מקום גדול להתעלות בהוספת מחשבה והתבוננות במילים אלו.

והמלבי"ם פי' דבפסוק זה נתחדש דבנוסף למה שנסעו ע"פ הענן, נסעו ג"כ ע"פ הדיבור דלכן כ' בסוף הפסוק ע"פ ה' ביד משה, שכל פעם לפני נסיעה או חניה בא דיבור מאת ה' למשה ע"ז וזה"פ ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו שכאשר פירקו המשכן בחנייתם וכן כשנסעו קיימו מצות עשה ואח"כ נאמר את משמרת ה' שמרו שכשנתעכבו במקום אחד ימים רבים בא ג"כ דיבור מאת ה' למשה ע"ז, ובמה ששמרו ולא נסעו קיימו מצות לא תעשה שלשון שמירה נאמר תמיד על לאו.

ובעיקר מש"כ ע"פ ה' ביד משה ואעפ"כ שנסעו ע"פ הענן כ' רש"י לעיל פסוק י"ח ע"פ ברייתא דמלאכת המשכן דהנסיעה ה' בין ע"פ ה' והן ע"פ משה דבמ"ש על פי ה' יסעו כתב "כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה, תקעו והריעו ותקעו ולא היה מהלך עד שמשה אומר קומה ה', ונסע דגל מחנה יהודה" ובמש"כ ועל פי ה' יחנו כתב "כיון שהיו ישראל חונים, עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה, ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, הוי אומר על פי ה' וביד משה" ובברייתא דמלאכת המשכן פי"ג מבואר דע"פ שלשה היו נוסעים ע"פ הקודש וע"פ משה וע"פ חצוצרות, ע"פ הקודש שנא' ע"פ ה' יסעו, ע"פ משה שהי' אומר להם מבערב בהשכמה אתם נוסעים, התחילו ישראל לתקן בהמותיהם ואת כליהם לצאת ע"פ חצוצרות שנא' ותקעתם תרועה ונסעו המחנות.

ובאמת צ"ע למה הי' צריך גם הוראת משה, ולא הי' מספיק בהוראת הענן לבד, וי"ל שהקב"ה מסר הנהגת כלל ישראל למשה רבינו, וזהו ההדגשה "ע"פ ה' ביד משה" דעיקר צורת הנהגת כלל ישראל נמסר מהקב"ה ביד משה והוא זה שמורה להם רצון ה'.

כל פרשה זו הוא הוראה לדורות לכל יחיד

ובאמת י"ל דהא דכפל הפסוק כאן, הוא לרמז דכל פרשה זו יש בזה הוראה לכל יהודי לדורות וכמ"ש לעיל ע"פ ר' איצל מוואלוזין ובעל הלשם, על ימי אהבה וימי שנאה, ועוד יש לימוד נוסף מש"כ כאן בשלה"ק [בודך חיים תוכחת מוסר אות י"ב] "על פי ה' יסעו [בני ישראל] ועל פי ה' יחנו" ואחר כך כתיב 'על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו'. יש רמז מוסר בכאן, על כל פעולה או תנועה שהאדם עושה, יאמר: 'אם ירצה השם' או 'בעזרת השם'. למשל, בלכתו בדרך יאמר: 'הנני נוסע בעזרת השם יתברך, ובדעתי לחנות במקום פלוני בעזרתו יתברך אם ירצה'. וכשבא למקום החניה אז יחזור ויתן שבח, ויאמר: 'הנה בעזרת השם יתברך באתי הנה, ובדעתי ליסע לזמן פלוני בעזרתו יתברך אם ירצה'. נמצא שם שמים שגור בפיו בשעה שעולה במחשבתו, ובשעת

³² באוצר פלאות התורה הביא בשם ספר זכירה [ענין עוה"ז ד"ה שוב] מעשה נפלא בענין אי"ה [והביאו החיד"א בספרו חזרי בטן ספר תולדות שני], וז"ל מעשה באדם אחד עשיר שהי' לו קרקעות הרבה ולא הי' לו שוורים לחרוש מה עשה נטל האיש כיס עם מעות בידו והלך לעיר אחרת לקנות שוורים ופרות וברך פגע בו אליהו ושאל לו "להיכן אתה הולך" אמר לו "לשוק הזה לקנות שוורים" אמר לו אמור "אי"ה" א"ל "אם יגזור אם לא הרי המעות בחיקי", א"ל "לאו בהצלחה תהיי" הלך לאותו מקום וניטל ממנו כיסו בדרך וקנה שוורים ולא מצא המעות וחזר לביתו בפחי נפש. שוב הלך נטל מעות אחרים והלך למקום אחר שלא יפגע בו אליהו ופגע בו אליהו ונדמה לו כזקן, א"ל "להיכן תלך" א"ל "לשוק זה לקנות שוורים" א"ל אמור "אי"ה" והשיב לו עוד הפעם כנ"ל. וכשבא בדרך הפיל עליו אליהו שינה, ונטל ממנו הכיס, וכשהקיץ לא מצא המעות. וחזר לביתו בפעם שלישית ונטל מעות אחרים בידו והלך לשוק אחר, ופגע בו אליהו, וא"ל להיכן תלך א"ל "לשוק זה לקנות שוורים אי"ה" א"ל אליהו לך לשלום ולהצלחה מיד החזיר לו אליהו כל המעות גם הראשונים, והכניסם לכיסו ולא ידע מאומה, וקנה שוורים במאה דינרין וכשפתח השק מצא שם גם מעות הראשונים וקנה שם שוורים ופרות ואח"כ מכר מזה למלך באלף דינרין זהב, והרויח הרבה. לכן יזהר כל אחד לומר כל פעם אי"ה ועי"ז יצליח.

ה"ענן" שיש לכל יהודי בחייו

ויש באמת תוספת עומק בהנהגת הענן שנוגע לכל יהודי שמצינו בדברי ר' ירוחם ממיר שהאריך בזה דלכל יהודי יש הנהגה של "ענן" וזה תו"ד [דעת תורה פ' שופטים ביאורים דברים פרק יח פסוק י ובדעת חכמה ומוסר חלק ב מאמר לבן כשבא לבאר דרך הנהגתו של אברהם אבינו כתב, ש"מה שאנו קוראים שכל, ה' אצל אאע"ה על דרך "ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו". הוראת השכל היתה אצלו רק בבחינה זו של לנחותו הדרך, "לך כפי אשר אראך", ולמשל פסע פסיעה והי' ספק אצלו להיכן שילך, ל"סטויפץ" או ל"טורעץ", נפל במחשבתו "טורעץ" נסע לשם, וכן כסדר, לא ידע כלום, ה' תועה מעיר לעיר, רק "ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו", כן ה' מנהגו ודרכו, עד שגילה לו את הארץ.

נמצא כי בזה הדרך צריך שיתנהג בה האדם, והוא באמת מעלת שלימות גדולה, לילך אחרי ה', היינו שלא לילך כלל בעצמו, רק גם בכל הליכותיו, גם הגשמיים, שלא לפסוע פסיעה בלתי ע"פ הוראת רצון ה', וזה ה' דרגתם והנהגתם של האבות הק', שלא פסעו פסיעה בעצמם כלל. וכן רואים אנו בפרשת אליעזר עבד אברהם, שאף שידע שם המשפחה ושם העיר של קרובי אברהם, והי' לו היכולת בעצמו למצוא את רבקה, מ"מ הוא לא רצה כלל בזה, לילך בעצמו, אלא בחר לו העצה הכתובה בהפרשה, והי' הנערה וגו' [בראשית כד, יד], אין לנו ציור במושג רחב כזה, רק עשיר שכמותו יוכל להתנהג ברחבות כזאת, הנה אנכי נצב וגו' והי' הנערה וגו' אותה הוכחת [שם], וזהו משום שלא רצה לילך בעצמו כלל, רצה שלא יהי' תועה כלל, שילך בדרך אמת, ולא מצא עצה אחרת, ומפרט זה נוכל להבין שגם בכל מהלך דרכו היתה הנהגתו רק על דרך זה, וזהו הליכה אחרי ה'.³³

³³ שמעתי מפי ידידי הרב מאיר דוד דיסלר שליט"א לרגל אירועי הבת שלי בשעה טו"מ, שכשהוא הי' עסוק בשידוכים אז בהשגחה נפלאה פתח איזה ספר דרוש קדמון וראה שם פ"י נפלא בהא דתענית ד. שלשה שאלו שלא כהוגן, לשנים השיבוהו כהוגן, לאחד השיבוהו שלא כהוגן. ואלו הן: אליעזר עבד אברהם, ושאלו בן קיש, ויפתח הגלעדי. אליעזר עבד אברהם - דכתיב והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך וגו', יכול אפילו חיגרת אפילו סומא - השיבו כהוגן, ונודמנה לו רבקה. שאלו בן קיש - דכתיב והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו, יכול אפילו עבד, אפילו ממזר - השיבו כהוגן, ונודמן לו דוד. יפתח הגלעדי - דכתיב והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו', יכול אפילו דבר טמא השיבו שלא כהוגן - נודמנה לו בתו. וצ"ב למה באמת יפתח שאני, ותי' דיפתח הי' קבלה להביא קרבן, וזה מביא האדם בעצמו ותלי בו שנא' אדם כי יקריב מכס קרבן וגו' ולכן צריך לחשוב ולקחת בחשבון כל האפשרויות, אבל אליעזר ושאלו הי' בענין שידוכים וזה אין אדם עושה כלל שהכל נגזר מפי הקב"ה לפני יצירת הולד שבת פלוני לפלוני, ומה שמבקשים מן האדם הוא רק לעמוד בצד ולעשות קצת השתדלות ולא להפריע לחקב"ה, וכמו שאמר הגה"ק ר' שלמה מזויעהל זי"ע למחותנים שהם רק עומדים בצד החתן והכלה אבל העיקר נעשה ע"י הקב"ה, ולכן גם שאליעזר ושאלו עשו איזה טעות בצורת בקשתם מ"מ השיבוהו כהוגן, וזה לימוד גדול למי שעושה שידוך שישליך יתנו על השותף השלישי ויעזוב עצמו להיות מונהג מן

וזהו אחרי ה' א' תלכו - זה הענן, והיא מצוה לדורות לילך אחר הענן. היינו שנצטוונו על דרגא זו, שלא לילך בעצמו כלל, רק ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו. ואם כי אין לנו ענן, שלענן זכו רק דור המדבר במדרגתם הגבוהה באמונה, אבל בכ"ז גם בכל הדורות, וגם ליחיד כפי מעלתו ודרגתו, מזדמנים לפניו סימנים, שמראין לו מן השמים, לנחותו הדרך אשר ילך בה. וזהו הדרך לאדם, ומצוה לדורות, לילך אחרי ההנהגה האלקית המתגלית לפניו, אף בלא שום ידיעה לאן ולהיכן שמוליכין אותו.

מספרים על גדולים שיצאו לדרךם לנסוע, וכשנתהפכה העגלה בדרך חזרו מנסיעתם, ותלו שסימן הוא שאין רוצים מן השמים נסיעתם, שאם הי' רצון ה' שיסעו, היו נוסעים בשופי בלי שום עיכובים ומכשולים. וכמו"כ מצינו בגמ' [חולין צה:] דרב בדיק במברא, ופרש"י אם מזומנת לו אזיל ואם בקושי מצא לא אזיל, ושמואל בדיק בספרא, ור"י בדיק בינוקא, דשייל לינוקא פסוק לי פסוקך, הרי לנו שעל האדם לחפש ולידע בכל דבר ודבר הסימנים שמראין לו רצון ה', ובזו הדרך עליו להתנהג. עי"ש שהביא שהי' טענה על בלעם שלא הלך אחרי הסימנים שהראה לו הקב"ה שאין רצונו שילך, ומאידך אליעזר עבד אברהם שהשכים בבקר ואמר להם "שלחוני ואלכה לאדוני אל תאחרו אותי, כי ה' הצליח דרכי" [בראשית כד, נן]. מהו הפירוש של הצלחה, אין זה סתם דבר טוב בעלמא, הצלחה - הוא שה' הולך לפניו להנחותו הדרך, והיינו שראה כי כל אשר קרה לו בדרך מהחל ועד כלה, הי' רק כי ה' הולך לפניו להנחותו בדרך אמת, שהוא לא פסע פסיעה כלל מעצמו, וזהו אל תאחרו אותי - כי מכיון ששלוחי דרחמנא מחכים עליו, איך יאמר להם להמתין עליו עד שיפוש מעמל הדרך, כשאדם רואה הצלחה - "וה' הצליח דרכי", הרי זה סימן לפניו שה' מוליכו, ועליו למהר ללכת, ויוכל להיות בטוח במעשיו, משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' [תהלים קיב, יב].

כללו של דבר, אל יתעקש האדם ללכת בעצמו, אלא יניח עצמו להוליך אותו מן השמים, וזהו "אחרי ה' א' תלכו". עכ"ד ר' ירוחם.

מקומו של האדם הוא תמיד עם הקב"ה

ולהשלמת מעלה זו דהליכה אחרי ה' יש לצרף כאן דבריו הנפלאים של הגר"ח שמואלביץ זצ"ל [בשיחות מוסר מאמר ל"ג] שביאר עומק מעלת כלל ישראל במש"כ עליהם זכרתי לך חסד נעורין וגו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ירמי' ב' ב' שהשבח אינו המסירות נפש

השמים ע"י העמוד הענן הפרטי שלו ולא יתעקש ללכת בעצמו [וכד' ר' ירוחם המובא כאן בהמשך] ואז יהי' נכון לבו בטוח בה' שהזווג החדש יצליחו לבנות בית נאמן ונצחי לכבוד השי"ת.

שלו זה איך שהקב"ה מנהיג אותו, ויש לו לחיות בצורה כזו של הליכה אחרי ה' ולהרגיש כל הזמן שהוא נמצא אצל הקב"ה, ובאם אחד ישאל אותו איפה אתה נוסע יענה אני נוסע אחרי ה' שסיבב שאסע עכשיו למקום זה ולכן רק בעזר ה' ואם ירצה ה' אגיע לשם כיון שאני תמיד הולך אחרי ה' ועצתו.

הנהגת ה' ע"י משה וגדולי הדור

ובמש"כ כאן ע"פ ה' ביד משה וביארנו לעיל דעיקר הנהגת ישראל נמסר למשה יש ג"כ בזה הוראה לדורות דהנה כתבנו בריש פ' בשלח לבאר ד' רש"י שם שהודגש שבחן של ישראל שכשאמר משה לחזור לפני פי החירות אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם, ומשמע שבעצם היו יכולים לטעון שהם לא מבינים איך יתכן לחזור, וק' דלמה ה' משה צריך לומר להם לחזור הלא בלא"ה היו הולכים ע"פ הענן, דהרי כתוב שם לעיל וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם בדרך וגו'. וחדש השפ"א שם שנת תרל"ח מטעם זה כי כיון שהקב"ה רצה שיאמינו בני"י למשה לחזור לאחוריהם, לא הראה להם ע"י הענן, רק האמינו למשה רבינו ולא ידעו שזה ציווי הקב"ה, וכמ"ש רש"י דזה שבחן של ישראל, ולכן טענו עליו אח"כ המבלי אין קברים וגו' כיון שסברו שמה מעצמו אמר כן, ואעפ"כ כיון שמתחלה האמינו במשה לכן זכו אח"כ לישועה, וחזרו והאמינו למשה אח"כ. והבאנו שם בשם ליקוטי יהודה שהוסיף ע"ז דאמרי אמת אמר בשעת הוואך נאכט של בנו בפי' בשלח תרפ"ה לפרש עפ"י מש"כ ואמר פרעה לבני"י נבוכים הם בארץ וגו' כיון שראה שהענן עומד במקומו, ובני"י הולכים אמר בוודאי יש עירבוביא אצלם נבוכים הם בארץ ג-א צוודעכץ צווישן זיין ובתחלת הנהגתו אמר האמרי אמת דברים אלו ואמר דמכאן משמע שאם מלאך אומר כך והרבי אומר כך צריך לשמוע לדברי הרבי, כי יתכן שהרבי מבין טוב יותר.

והוסיף הג"ר ישראל דוד שליזינגר שליט"א דבזה מדוייק הלשון אין לנו אלא דברי בן עמרם היינו לאפוקי מהוראת הענן.

וכן מבואר בתפארת שלמה שם דלכן נקט הלשון בן עמרם, ד"הרי ידוע דבזכות האמונה יצאו ממצרים, והנה אמונת חכמים הוא ממ"ח קניני תורה, ושורש אמונת חכמים הוא להאמין בצדיקי הדור כל אשר יאמרו גם בדבר הרשות ובעניני עוה"ז וגם שהוא נגד השכל והגם שאינו נביא כי בזה חכם עדיף מנביא, כי הנביא שיאמר בשם ה' שייך רק האמונה בה' ע"י הנביא, אבל אמונת חכמים הוא אמונה בדברי החכם עצמו גם שהוא נגד השכל אעפ"כ נהנין ממנו עצה ותושי' וגם שאינו מפיי' ה' כי כאשר יגזור כן יהי' גם בעצות עניני עוה"ז, וכן

בעצם הליכתם במקום ציה וצלמות אלא שכל הליכתם הי' אחרי ה' בלא להרגיש כלל בקושי המדבר, והיו הולכים אנשים נשים וטף במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, ואינם מרגישים בדבר כלל אלא כאילו הולכים הם בארץ מיושבת מקום גינות ופרדסים וזהו "חסד נעוריק אהבת כלולותיך" שכל הטבעים לא היו קיימים לגביהם שאין לפניהם אלא הקב"ה, "לכתך אחרי" בלא לשים לב למצב הסובב אותם משל לתינוק הנישא בזרועות אמו אשר גם כשהיא הולכת אתו למקום חיות רעות וליסטים אין התינוק מרגיש כלום ואין לו אלא זרועות אמו החובקת אותו. וכמאמר דוד המלך [תהלים קלא ב] "אם לא שויתי ודומתי נפשי כגמל עלי אמו כגמל עלי נפשי" ובמס' שבת לא: אמרו שאין הסותר חייב אלא ע"מ לבנות במקומו ופריך דהרי כל מלאכות נלמדות ממשכן ושם סותר ע"מ לבנות שלא במקומו הוא ומשני דכיון שנא' ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי. ויל"פ הכוונה כי מקומם של ישראל במדבר הי' ע"פ ה' אצל הקב"ה ולא נשתנה מקומם ע"י שעברו ממקום למקום אלא לעולם מקומם הי' אצל הקב"ה כביכול כתינוק הנישא בזרועות אמו שגם כשהיא מהלכת ממקום למקום מקומו של תינוק אחד הוא בזרועות אמו, וכע"ז אמרו בעירובין נה: דיושבי צריפין אין מודדין להם אלא מתחום בתיהם דאינם קבע אבל דגלי מדבר אע"פ שהיו יושבי צריפין כיון דכ' בהו ע"פ ה' יחנו וגו' כמאן דקביעי דמי, ור"ל דעיקר קביעות חנייתם הי' אצל הקב"ה וד"ז לא נשתנה כלל גם בנסעו ממקום למקום עי"ש עוד. עכ"ד הגר"ח שמואלביץ זצ"ל.

[עפ"י פי' הג"ר אליהו דיסקין שליט"א פסוק ביהושע פרק ג פסוק ד כשהושע צווה את ישראל שילכו אחרי הארון "למען אשר תדעו את הדרך אשר תלכו בה כי לא עברתם בדרך מתמול שלשום" וצ"ב הרי היו בדרך במדבר ארבעים שנה, ורש"י פי' דכאילו חסר כאן שלא הלכו בכזה סוג דרך] אולם להנ"ל יל"פ דמתמול שלשום לא נקרא שהיו בדרך כיון דע"פ ה' יחנו וע"פ יסעו כמקומו דמי זה נחשב כאילו נמצאו במקום אחד. וזה לא ווארט של הרגש מוסרי רק שעושה נפק"מ להלכה במי שסתר בנין ע"מ לבנות שלא במקומו יפטר מחטאת, כיון שלא הי' כן במשכן, והגר"ח שמואלביץ הרגיש הווארט הזה על בשרו כשהי' בגלות שנחאי חמש שנים אח"כ נסעו כמה שבועות בספינה והגר"ח ישב בירכתי הספינה והי' שקוע בשב שמתתא [הו"ל ספר אח"כ שנקרא תורת הספינה] וא' שאל אותו שם איפה נמצאים עכשיו וענה מה פירוש איפה "אנחנו עכשיו בשמעתתא ג"ו דהגר"ח כל נסיעתו הי' משמעתתא א' לשמעתתא ב' משמעתתא ב' לשמעתתא ג"ו וראה לקמן בענין תינוק הבורח מבית הספר מה שהארכתי על אא"ז הגריט"ל ראקאו זצ"ל בענין זה שכל עיקר הנופש והמנוחה שלו הי' להיות שקוע בתורה וזה נתן לו מרגוע ושמחה מכל צרותיו]

ולפ"ז י"ל דפסוק זה האחרון נכפל להורות לנו דיש לנו לקחת פרשה זו לדורות שיש לכל יהודי הענן הפרטי

והמקור ממסכת סופרים פי"ד ה"ח וז"ל "מיד גולל ספר תורה עד שלשה דפין, ומגביהו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל אנשים ונשים לראות הכתוב ולכרוע ולומר, וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, ועוד אומר, תורת י"י תמימה משיבת נפש עדות י"י נאמנה מחכימת פתי, פקודי י"י ישרים משמחי לב מצות י"י ברה מאירת עינים, יראת י"י טהורה עומדת לעד משפטי י"י אמת צדקו יחדיו, הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים".

הרי מבואר דמעיקר הדין יש לומר הפסוק וזאת התורה עד סוף הפסוק הכתוב בפ' ואתחנן [דברים ד' מ"ד] בלי שום תוספת. וכ"ה מנהג הספרדים ומוסיפים גם לומר כל שאר הפסוקים הכתובים במס' סופרים. אבל מנהג אשכנזים להוסיף המילים "ע"פ ה' ביד משה" ולא נתפרש מאין בא הוספה זו. גם לא ברור מאיזה מקום בתורה הוציאו קטע זה האם זה מפסוק שלנו או מלעיל ד' ל"ז או מ"ה, דמיירי מפקודי בני קהת ומררי, או לקמן י' י"ג שכתוב "ויסעו בראשונה ע"פ ה' ביד משה". או דלא התכוונו לפסוק מסויים רק שרצו לצרף מילים אלו לפסוק וזאת התורה וכאלו המציאו המשך לפסוק כדי לגלות שהתורה של משה הוא ע"פ ה'.

וכבר תמה בזה בערוך השולחן או"ח קל"ד ס"ג וז"ל "ופלא שאנו אומרים וזאת התורה וגו' על פי ה' ביד משה וכן נדפס בסידורים, וקשה טובא חדא דאין זה פסוק בשום מקום דוזאת התורה הוא בואתחנן [דברים ד, מד] וע"פ ה' ביד משה הוא סוף פסוק בבהעלתך במסעות [במדבר י' י"ג]³⁴ ועוד דבמסכת סופרים אינו כן" ובספר "ברוך שאמר" לבנו הג"ר ברוך עפשטיין זצ"ל בענין וזאת התורה נקט דהכוונה לפסוקי פרשת נשא ולא הביא כלל פסוק שלנו, והעיר דאיך מפסיקין באמצע פסוק הלא קי"ל דכל פסוקא דלא פסקי משה לא פסקינן, ולא ציין כלל לדברי אביו בעל ערוך השולחן.

הנהגת הגר"ח מוואלוז'ין בזה

והנה בספר כל הכתוב לחיים הביא בשם ספר שערי רחמים בשם הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל [יארצייט י"ד סיון] שפקק על הוספה זו דלא נמצא פסוק כזו, אלא שהמנהג נתייחד מתחלה לומר בהוצאת ס"ת ויהי בנסוע וגו' ובהכנסה ובנוחה יאמר וגו' ובאמצע נהגו לומר ע"פ ה' יסעו בני וע"פ ה' יחנו וגו' ומזה נשתרבב לומר רק הסוף של פסוק זה, ואינו נכון כי כל פסוקא דלא פסקי משה אנן לא פסקינן. וכ"כ בשם הגר"ח בפ"י מקור

יהי בזמן הגאולה ומי שאינו מאמין בזה מעכב הגאולה ולכן כאשר הוצרכו ישראל לזכות לגאולה ע"י אמונה נתן להם הקב"ה נסיון ע"י משה נגד השכל, והם התחזקו ואמר אין לנו אלא דברי בן עמרם היינו אע"פ שלא הי' משה רבן של הנביאים ואף אם יאמר דבר זה מלכו ולא ע"פ נבואה נשמע לו, וזהו ויאמינו בה' ובמשה עבדו, בשתי האמונות האלו עברו וזכו לקרי"ס לנס הגדול הזה השייך לקבלת התורה, וגם שם נאמר וגם כך יאמינו לעולם וזה דרך קניות התורה באמונת חכמים עכ"ל.

ובזה יישב הרב שליט"א מה נתחדש בשבחן של ישראל כאן יותר ממה שכבר כ' בפ' בא [לעיל י"ב כ"ח] וילכו ויעשו בני וכו' וברש"י שלא הפילו דבר מכל אשר צוום, אלא דשם ציוום משה בעניני הלכה דיני קרבן פסח מצה ומרור וכדו' אבל כאן צוום בעניני דרכי החיים איפה ללכת, וזה כבר יותר נסיון, וכפי שכ' החזו"א בקובץ אגרות ח"ג מכתב צ"ב "השיטה לעשות את התורה לחלקים שנים, הוראה באיסור והיתר חלק אחד, והוראה בשוק החיים שחלק שני, להיות נכנעים להוראת חכמי הדור בחלק הראשון, ולהשאיר לחופש בחירתם בחלק השני, היא השיטה הישנה של המינים בירידת היהדות באשכנז, אשר הדיחו את עם ישראל עד שיתערב בגוים ולא נשאר לפליטה. - ההפלאה בין הוראת או"ה להוראת הגדרים והגזירות, הפלאה זו היא גילוי פנים בתורה, ומבזה ת"ח, ונמנין בין אלו שאין להם חלק לעוה"ב ונפסלין לעדות." ע"כ ממש"כ שם בפ' בשלח.

ולפי"ז י"ל דזה מה שנרמז בפסוק זה דהנה הנהגת הענן את כלל ישראל הוא רמז למה שהקב"ה מנהיג את ישראל לאורך הגלילות שהם גולים ממקום למקום, וכן זה רמז לכל הנהגת החיים של כל יהודי שצריך להיות מונהג ע"פ רצון ה' [ער דארף זיך לאזן פירן פון די רבש"ע] וכדכתבנו לעיל מר' ירוחם, והרבה פעמים רואים שהחיים לא הולכים בדיוק כפי התוכנית שחשב מתחלה ויש לו להאמין שזהו בעצם התוכנית שהי' מיועד כן מתחת בריאתו, אבל בנוסף לזה יש לו לדעת שיש לו לבטל עצמו לתלמידי חכמים מנהיגי ישראל תלמידיו של משה רבינו ובכל שאלה בחיים להתייעץ אתם וכפי אשר יורו לו לעשות כן יעשה, כיון שהקב"ה מסר הנהגתו לגדולי התורה.

מקור מה שאומרים בהגבהת התורה וזאת

התורה וגו' ע"פ ה' ביד משה

והנה בשו"ע סי' קל"ד ס"ב כתוב "מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתוב ולכרוע, ולומר: וזאת התורה וכו' תורת ה' תמימה וכו'"

³⁴ לא ברור אם הערה"ש בעצמו עשה ציון זה דקאי על פסוק ויסעו לראשונה וגו' דאולי כיוון לפסוק שלנו דע"פ ה' יחנו וגו'.

והנה בהא דכל פסוקא דלא פסקי משה כבר נאמרו הרבה קולות עי' פסקי תשובות או"ח סי' נ"א אות י"ט רשם עשר קולות בזה, והעיקר מה שנוגע לענינו זה מש"כ בחיי אדם כלל ה' ס"ב דלא אסרו חז"ל אלא באומר דרך קריאת פסוקים, ולא באומר דרך תפילה ושבת, או דרך התעוררות תחינה או בקשה. [אבל מש"כ שם בשם מגן גיבורים סי' נ"א דביש טעם מפסיק כמו אתנחתא או זקף קטן מותר ולפ"ז יהני גם כאן דיש זקף קטן לפני ע"פ ה' יחנו כבר דחה בשו"ת חת"ס או"ח סי' י' מסוגיא ערוכה מגילה כב. דדנו רב ושמואל אי דולג או פוסק במעשה בראשית והרי שם מפסיק במקום אתנחתא וכי' שם לשואל "וכל שהאריכו מכ"ת בהמצאה זו לפע"ד אינו נכון" ותמוה שבשו"ת רב פעלים או"ח ח"א סי' י"א חיפש ומצא המצאה זו בחת"ס שם והסכים לזה ויישב בזה הרבה שאלות, ולא הזכיר כלל שהחת"ס דחאו מגמ' ערוכה, ובהערות פסקי תשובות שם ציין לחת"ס ולס' רב פעלים ונפש חי' דהכי מסתבר ושכן משמע בכמה מקומות בש"ס והרי החת"ס כ' דאדרבה בש"ס לא משמע כן] והביא שם משו"ת דברי חיים יו"ד סוף סי' ס' על ענין הלכה זו "אין בזה כלל ברור, והנח להם לישראל, אם אינם נביאים בני נביאים הם, ואם הלכה רופפת בידך, הלך אחר המנהג". עי"ש עוד באריכות. ועדיין צ"ע מה ראו צורך להוסיף מילים אלו לזאת התורה.

מעיקרי האמונה שתורת משה הוא ע"פ ה'

והנראה בעז"ה ע"פ מש"כ בשו"ת כת"ס או"ח סי' כ' כשבא לבאר מה המקור לברכת התורה דילפי' בברכות כ"א ממש"כ כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקיני אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא אתם הבו גודל ופיר' רש"י בברכות דכונת ר"י אמר רב דברכת התורה מקרא ע"פ ש"ס דיומא ובכ"ז אינו מובן היטב איך יליף מהאי קרא לברכת התורה. וי"ל דעיקר בקיומן של מצות שנהי' מאמין באמונה שלימה כי התורה מן השמים וזאת התורה אשר שם משה לפני ב"י ע"פ ה' ביד משה, הגם שלא שמענו מפי ה' רק עשרת הדברים, כבר הבטיח ה' למשה הנני בא אליך וכו' וגם כך יאמינו לעולם גם מה שאצוה על ידך יאמינו כי מאתו יצא, ונ"ל משו"ה כשגמר משה לכתוב כה"ת כתיב בפי' וילך ויהי' ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם, ויצו משה את הלויים נושאי ארון ברית ה', מתאר אותם נושאי ארון ברית ה' כי הלויים הם מורי התורה ועליהם מוטל לשאת את התורה

ממדרש שהש"ר פ"ב אות י"ג דמשוי לתינוקות שמראים באצבע על האזכרות שבס"ת כמראה איקונין של מלך שהוא דרך זילזול אלא שהקב"ה אומר שאעפ"כ ודילוגו עלי אהבה וחזינן דנאהב לפני הקב"ה מאידך יש להוכיח משם להיפך דבעצם זה זילזול רק בדיעבד נאהב לפני הקב"ה. וכן נראה סברת בעל שבט מוסר הו"ד בספר רוח חיים שם. והגה"צ ר' אבגדור מילר זצ"ל העיד שראה פעם בספר של גוי שכתב שהתפעל מאד ממעמד זה שכבר עושים היהודים מאות בשנים להראות כסדר באצבע על הס"ת שזהו התורה אשר קיבלו ממשה רבינו וזה מראה על אמיתות תורתנו.

הברכות לסדר ר' עמרם גאון [לרא"ל פרומקין] ובפי' דובר שלום בסידור אוצר התפלות בין פסוק ויהי בנסוע ללקיחת ספר תורה ובחזרתו שייך להגבהתו וסיבובו הפסוק ע"פ ה' יחנו וגו' ממסעות הארון וכנר' כוונתו להוסיף פסוק ע"פ ה' יחנו על פסוק וזאת התורה המפורש במס' סופרים. וכ"כ בשם הגר"ח מוולוז'ין הרי"א לאנדא בפי' למס' סופרים הו"ד בסידור הגר"א לרנ"ה הלוי בהל' קריה"ת ליקוטי דינים וביאורים אות ד', וכן נדפס בסידור זה אחרי הגבהת התורה לומר וזאת התורה וגו' ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו וגו' אלא שצ"ע מה זה שייך להגבהה, [והגר"ד שלינגר שליט"א ר"ל ע"פ משנת לעיל דע"פ ה' יחנו מורה שהכל זה רק הנהגת ה' וביד משה מרמו לנאמנות משה שגם שאחז התורה לא הוסיף מדילי' כלום א"כ י"ל דאם בא להחזיק ס"ת בשעת הגבהה ויחשוב שהוא זה שמחזיק הס"ת לזה אומרים פסוק זה שהכל ע"פ ה' ובסידור רבי נפתלי הירץ כ' הנוסח בשם הגר"ח לומר זאת בעת הגבהת ס"ת ממקום למקום וזה א"ש למנהג הספרדים דאחרי הגבהה מוליכים הס"ת לבימה וא"ש אז הפסוק ע"פ ה' יחנו וגו' דכעת מוליכין הס"ת, אלא דעדיין צ"ע הלא לא מוזכר פסוק זה במס' סופרים וכנר' שנהגו או תיקנו אח"כ לומר פסוק זה ואח"כ קיצרו ההתחלה ונשאר רק ע"פ ביד משה והדביקו את זה לזאת התורה וזה דוחק גדול. ובקובץ ישורון [תש"ס עמ' תרכ"ו במאמרו של הרב מנחם אדלר] הביא שנוסח שלנו מצאו לראשונה בסידור נוסח פולין ויניציא שנ"א ואח"כ במחזור הדרת קודש ויניציא שנ"ט אבל במנטובא שיי"ח ובר' הירץ ש"כ ו- ויניציא שמ"ז ליתא והיום נדפס בכמעט בכל הסידורים האשכנזים ואילו הנוסח המובא בשם הגר"ח לא מצאנו באף סידור קדום. וכתב שם ששאל את הגר"ש דבלצקי זצ"ל שהוסיף הערות לסידור רנ"ה האם אמירת ע"פ ה' יחנו וגו' הוא מנהג הגר"א וענה דאין בזה שום מנהג מהגר"א ובסידור אשי ישראל הדפיסו כמו בסידור הישן ובסידורים הקטנים ע"פ נוסח הגר"א לא שינו כלום, ושהוא בעצמו נוהג לומר רק "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני" ובל"י שום תוספת ע"כ.³⁵ [וכן נהג הגה"ק ממונקאטש כמובא בדרכי חיים ושלום אות רכ"ד]

³⁵ ובענין להראות באצבע לא נמצא זכר לזה בפוסקים ראשונים ואחרונים חוץ מספר רוח חיים להגר"ח פלאגי זצ"ל סי' ג' אות ר' וילקוט מעם לועז פ' כי תבוא, וכבר כ' הגר"ח גרוסברג זצ"ל בספרו זר זהב פ"ב רביד הזהב סק"ח במליצת לשונו "לא ידעתי מי שיראה באצבע מקור המנהג הזה" ובספר דרך ישרה הנהגות הגר"ש דבלצקי זצ"ל עמ' ת"ס הובא בשמו דלפעמים מרוב דיקדוק על ההצבעה עד באים לבטל חיוב הכריעה כנגד הכתב שהוא דין מפורש בשו"ע ממס' סופרים, [ובשו"ת הר צבי ח"א סי' ס"ד דהרבה אין נזהרים בכריעה זו, אבל כ' דאין לזוז מהנהגה זו שכ"כ בברוך שמי' "וסגידנא קמי' ומקמי' דיקר אורייתיה" וכן הורה הגר"ח זצ"ל דיש לכרוע עכ"פ קצת וע"פ אריז"ל צריך גם לראות הכתב ולקרוא ממנו] ויתכן גם ריעותא בהצבעה זו נגד הס"ת הפתוח שכאילו רק זאת התורה ולא השאר ואכן הוא לא נהג להראות באצבעו, והביאו שם דהגר"ח פלאגי הביא מקור לזה

אתן וא"כ אם כל פעם שמגביהים הס"ת נכריז שזהו תורת משה וזה ע"פ ה' וזה מרמז ג"כ לפסוק זה דע"פ ה' יחנו וגו' שממילא נבין שבכל דור ודור אנו עדיין במצב של ע"פ ה' יחנו וע"פ יסעו ע"י גדולי הדורות שהם מורים לנו באיזה דרך נלך ואף דאולי יהי' נראה פעמים שהענן של הקב"ה הולך בדרך אחרת, מ"מ אין לנו אלא דברי בן עמרם נשמע לרבי ולא למלאך וכדברי השפ"א הנ"ל.

במקום דלא אפשר אין קפידא בכל פסוקי וכו'

ולפ"ז א"ש מה שלא הקפידו על הכלל דכל פסוקי דלא פסקי משה, דהנה בגמ' מגילה כב. מבואר דנחלקו רב ושמואל בפ' דמעשה בראשית שיש בו רק ה' פסוקים וצריך לחלקו לשתיים דדעת שמואל דפוסק באמצע פסוק ג', ורב אמר דולג לתחלת פסוק ג', ולא רצה לפסוק דקסבר כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה. ופריך לשי' שמואל והא אמר רבי חנניא קרא צער גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול, ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד עשויין, ומשני התם מ"ט משום דלא אפשר, ה"נ לא אפשר דל"ש לדלוג, גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין. הרי דבא"א בענין אחר יש היתר לפסוק באמצע פסוק, וא"כ י"ל דכיון דיש חשש דבהכרזת וזאת התורה וגו' יחשבו אותם עמי הארץ שהם בגדר "נכנסים ויוצאים" שמשה רבינו המציא דברים מעצמו, אנו מוכרחים להוסיף מיד המילים "ע"פ ה' ביד משה" ועוד יותר מזה הרי עיקר הטעם דאסור לפסוק בפסוק או פרשה דלא פסקי' משה דאנו צריכים להקפיד למסור התורה בדיוק כפי שמסרו משה [באמת חפשתי ולא מצאתי לאחד שיפרש טעם הדין] אבל כאן אדרבה ע"י הוספה זו אנו מאשרים ומחזקים מסירת תורת משה להגיד שכל התורה של משה רבינו הוא דברי הקב"ה בלי תוספת מעצמו.

וכדאי לצטט כאן דבריו הנלהבים של מרן הח"ח זי"ע בס' חומת הדת בהערות לפרק ו' כשמזהיר לא להתפעל מאלו המלעיגים על שומרי תורה ומצוות בכלל ובני תורה העמלים בתורתם בפרט וז"ל "וכבר אמר דהמע"ה ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. ובאמת מה שאירע כמה פעמים שמלעיגים מאיזה איש הירא וחרד ועוסק בתורה הוא מפני שאינם מבינים כלל מהו תורה הגם שאומרים בעת הגבהת התורה וזאת התורה אשר שם משה וגו' על פי ה' ביד משה אבל אינם יודעים כלל את עצם קדושתה וענינה הנורא מאוד וע"כ אין לעג שלהם נחשב לכלום ואל יפול לב האדם ע"ז. ודבר זה דומה לאחד שדר בכפר והיה מפורסם לסוחר גדול בעניני העמדת מזון לחיל המלך ונשמע עליו שקיבל סך עצום מהמלך על מפעליו ובקשו אנשי הכפר שיראה להם הסך שהשיג מן המלך והם חשבו שהביא אתו שקים מלאים

ולהגדילה והיינו נושאי ארון ברית ה' וציוה אותם לקוח את ספר התורה הזאת וכ' רש"י לקוח הוא מקור כמו זכור שמור הלוך היינו שיקחו תמיד תחת כח ידם ס"ת כולו כמו שכתובה לשניהם ושמתם אותם מצד ארון ברית ה' היינו שיחקקו בלב ישראל אמונה אומן כי כמו הלוחות שמונחי' בארון מאת ה' המה וכלם עדים בדבר כן ספר תורה כולה מאת ה' היא וקדושתו כמו קדושת הלוחות, ויש להבין בזה פלוגתת חכמי ישראל יש אומרים דף ה' בולט מן הארון ושם ה' מונח להראות כי ניתנו מרועה אחד ס"ת כמו הלוחות, וי"א מצד הלוחות ה' מונח לרמז כי כל מה שכתוב בזה ס"ת רמוז וכלול ביו"ד דברות ונאמרה ונשנית בפרטית בספר תורת משה.

ונ"ל שזה היא כונת ברייתא בש"ס יומא כי שם ה' אקרא וכו' אמר משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא אתם הבו גודל לאלקיננו, כונתו דאמר מרע"ה בכ"ש שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא היינו שאמר משה לישראל כל מצוה ומצוה והזכיר שם ה' ואמרם בשמו לא יעלה ע"ד כי משה מדעתו אמרה כי חכם גדול הוא ומאתו יצאה תורה לישראל ע"פ חכמתו ותבונתו כי רבה היא ויתנו לו הגדולה, להשמר מזה אמר משה כי שם ה' אקרא, בכל שעה שאני מזכיר שם ה' הבו גודל לאלקיננו כי היא גדולתו כי צוה כל החוקים האלה לטוב לנו כה"י לחיותינו כהיום הזה. ומזה למד ר"י אמר רב ברכת התורה מה"ת ממקרא זה דהבו גודל לאלקיננו שאנו מחוייבים לברך אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו כמו שכתובה לפנינו ולא נאמר בה חוץ מזו, ואמרו ז"ל כל האומר כה"ת מה"ש חוץ מזו כאלו כופר בכה"ת כולה, וחיובא הוא לברך בכ"י בוקר השכם ברכת התורה שיאמר בפה מלא מה שבלבו כי מאמין באמונה שלימה כי כה"ת מה"ש, וכן מברכי' ברכה זו קודם קריאת ס"ת עכ"ד הכתב סופר עי"ש עוד.

ולפ"ז י"ל דלפני כמה מאות שנה שהתחיל שרשי נגע ההשכלה להתפשט ראו גדולי הדורות שיש סכנה שיש אלו החושבים שמשה רבינו בהיותו חכם גדול המציא ח"ו דברים מעצמו, ועד"ז היו אלו שחשבו שמנהיגי ישראל ממציאים דברים מעצמם וכן ה' אפשר לחשוב בפסוק וזאת התורה אשר שם משה לפני בני' דיש משמעות ששם לנו התורה מעצמו, וא"כ כל רב בישראל יכול ג"כ להחליט דברים מדעתו, לכן הנהיגו להוסיף ע"פ ה' ביד משה להודיע אמונה זו שקיבלנו מסיני שכל מש"כ בתורת משה הרי הוא ע"פ ה'. והדגשה "ביד משה" שהנהיגה התורה נמסר למשה ותלמידיו שהם יקבעו בכל דור ודור מהו רצון ה' כעת. [ועי' דרשות חת"ס ח"ב שיי"ב טור ג' ד"ה כתיב דהנהגת והשפעת התלמידי חכמים והחזקתם הגשמית מכונים ידי משה והוזכר בחי' חת"ס כאן ד"ה

של העם וכולל בתוכו כל העם.³⁷ ויתכן דע"י עסק פרשה זו אפשר להתדבק בכוחו של משה דכל ענינו של פרשה זו הוא צורת החיבור והאיסוף למשה.

החצוצרות להנהגת הדור משתנים בכל דור

והנה בספר מאורי שערים להג"ר לייב גורביץ זצ"ל ע' רכ"ה בהספדו על הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל אמר מה ששמע ממנו, לבאר מש"כ רש"י עשה לך דאתה עושה ומשתמש בהם ולא אחר, והוא ממנחות כ"ח: דלך ולא לדורות, וצ"ע מ"ש חצוצרות משאר כלי המקדש שלא הי' מצוה להחליפם בארץ, ותי' דכלי המקדש הם כלי עבודה והעבודה שהי' במדבר לא ישתנה בא"י, אבל החצוצרות הי' למקרא העדה ולכוונם בדרך הנכונה, וזה אינו שווה בכל דור, ובא"י כבר א"א לעורר את העם ולכוונם באותה צורה כמו שהי' במדבר כיון שזה כבר דור אחר, וכן כל דור ודור צריך השפה והסגנון שלו, ומורינו המשגיח הגה"צ ר' מתתיהו סלומון זצ"ל אמר בשמו קצת בנוס"א³⁸ דהנה אם הי' הגדול הדור לנו להחליף לימוד הגמרא ללימוד הלכה, לא היינו שומעים לו, אבל אילו הי' אומר לנו שבמקום מסילת ישרים נלמד חפץ חיים היינו שומעים לו, וביאור החילוק, דלימוד הגמרא הוא עצם החיים ועל עצם החיים ל"ש לוותר, אבל לימוד מוסר הוא רק מורה דרך איך להגיע לחיים הנכונים וזה כל דור כפי המצב שלו וזה רק גדולי הדור יכולים לדעת.³⁹

³⁷ ובאמת כל מי שממונה על הציבור והרבה באים להתייעץ אתו ומוסדות התורה מונהגים על פיו ועל פיו יושק כל דבר, גם אם איננו ת"ח מופלג ובעל רוח הקודש ועושה מופתים מעלתו כמו מלך שהוא מאחד כל עושי דברו מיחידים לציבור, ואין לזלזל בו, וכ"כ בש"ך חו"מ סי' ת"כ סק"ט בשם שו"ת מהר"י לבית לוי סי' מ"ח באריכות דהמבזה פרנס וממונה על הציבור דינו כמבזה ת"ח ודוגמא טובה לזה הוא אדמו"ר בזמנינו, דגם אם פעמים מצד עצמו איננו אדם גדול כ"כ, מ"מ כיון דציבור גדול מונהג תחתיו אסור לזלזל בו דיש לו סייעתא דשמיא, וכן הי' מעשה אצל ר' ירוחם שהי' עם תלמידיו באיזה מקום, והי' שם אדמו"ר צעיר ותלמידי מיר שהי' כבר בני שלשים היו יותר מבוגר מן האדמו"ר וחשבו לזלזל בו אם אינו יכול ללמוד, וצעק עליהם ר' ירוחם דכיון דהחסידיים לא באים אצלו בשביל כבוד ולא בשביל כסף רק להתחזק באידישקייט יש לו סייעתא דשמיא, גם אני אמר ר' ירוחם - אין כוחי רק בזכות הציבור ואילו היו נותנין מטאטא על הסטנדר הי' ג"כ יכול לחזק אחרים. - הג"ר אליהו דיסקין שליט"א.

³⁸ מפי ש"ב הג"ר יחזקאל יעקבזון שליט"א.
³⁹ כמה הדברים מתאימים למן הגרי"ג אדלשטיין זצ"ל [יארצייט י' סיון] שהי' לו שפה מיוחד לדור שלנו שהיה מדגיש הרבה שיש לחנך אך ורק בדרכי נעם ובלי לחץ, והעיקר להרגיש טעם ומתיקות בלימוד ע"י שלומד מה שלבו חפץ ואכמ"ל. וד"ז נוגע להרבה ענינים, כגון אם גדולי הדור החליטו לבחור בראש ממשלה מסויים, או לדוגמא ימין לעומת שמאל, דמוקרטים לעומת ריבופליקנס ולהיפך, אין הדבר מתחייב שכן הוא תמיד דהכל תלוי במצב, וכן הוא בענין חינוך הילדים, וכן הוא בענין סוג הניגונים - שהזמרים בזמנינו אמנם שינו בסוג הנגינה שהי' פעם, דיש שצריכים לשנות קצת לצורך הדור, שאם יתעקשו לשיר דוקא כמו פעם ילכו הבחורים - שבלא"ה אין יכולים להתמיד בלימודם תמיד, - וישתו ממם הרעים ויתקלקלו ח"ו, וצריך תמיד לראות מצב הדור ועפ"ז להתנהג וא"א תמיד להתעקש שיהי' דוקא כמו פעם. ופשוט דהכל צריך להיות בהכוונת גדולי הדור.

כסף יהב ויאות לדבריהם ויראה להם השטר (סעריע) אשר קיבל מן הממשלה על מפעלו ולעגו עליו הבעבור זה הנייר היה כדאי לך כל העמל והתלאה זה כמה שנים אנו שמענו עליך שקבלת סך עצום ויהי בעיניהם כמתעתע ויען להם הוי אנשי בער ברבע מהשטר הזה אני יכול ליקח כל הרכוש אשר בכל הכפרים שסביבותיכם. והנמשל בפשיטות כי ידוע מה שכתוב במשלי יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה ואחז"ל כל אבנים טובות ומרגליות שבעולם לא ישוו בדבר אחד מן התורה. וכ"ש מי שזכה שלמד כל סדרי משניות או כמה מסכתות מן הש"ס דיודע הוא מה שכתוב בזוה"ק דכד ירית מסכת חדא ירית עלמא חדא וגם כמה מאות אלפים מלאכי השרת יש לו שנבראו לו ע"י תורתו וכידוע שכל תיבה ותיבה היא מ"ע בפ"ע כמו שכתב הגר"א בשם הירושלמי והם אוהביו לנצח כמה יש לו לשמח ע"ז ולא יחוש ללעגם כלל" עכ"ל.

ולפ"ז יש לומר כוונה חדשה לבני תורה בעת אמירת וזאת התורה, כשמדגישים "ביד משה" היינו רבותינו ממשיכי דרכי של משה רבינו שאנו עמלים להבין דבריהם הכל נכלל בזאת התורה ועל ידיהם אנו זוכים לחיי עוה"ב, וכל עיקר ההנהגה שלנו בגלות שהוא בגדר "ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו" אולם זה רק ע"פ ה' ביד משה. ורק בזכות "זאת התורה" אנו עדיין חיים וקיימים עד היום הזה, ולזה בא הביטוי בסליחות "אין לנו שיעור רק התורה הזאת" וכל עיקר הנהגת ישראל במדבר הי' ע"י ארון הברית ועליה אמר משה קומה ה' ויפוצו וגו' ונחה יאמר שובה וגו' לרמוז דעיקר ההנהגה בכל הגליות יהי' רק ע"י כח התורה וכמבואר בדברי רש"י הירש שם.³⁶

תפקידו של שופר הוא לקבץ ולאסף

עשה לך שתי חצוצרות כסף וגו' והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות: [י' ב']

וברש"י שיהיו תוקעין לפניך כמלך, כן מבואר ברמב"ם פ"ו מבית הבחירה דמשה דינו הי' כמלך, ותפקיד השופר הי' לאסף כלל ישראל סביבו דזהו תמיד תפקידו של שופר לקבץ נפזרים כמו קיבוץ גליות שיהי' ע"י תקיעה בשופר גדול. ורק במלך שכתוב עליו "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם" יש ענין זה לאחד ולאסף כל היחידים לעשותם כציבור אחד כיון דהמלך הוא הלב

³⁶ כשביקר מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל אצל מרן הגרי"ז זצ"ל בכסלו תשי"ט סיפר לו בין השאר מה שמסורה בידו מאבותיו עד הגר"ח מוואלווין שאמר ובכה שהתורה תגלה מגולה אל גולה ולבסוף תגלה לארה"ב - ארחות ישרים לאאמור"ר שליט"א עמ' קס"א.

התקיעה בחצוצרות בעת צרה בזמנינו

וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם והרעתם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' א ונושעתם מאיביכם. [שם ט']

מבואר ברמב"ם [פ"א מתעניות א-ג] ע"פ ספרי כאן דבכלל הצר הצורר אתכם כלולה כל צרה שלא תבוא על הציבור וכמו ששינונו [תענית פ"ג ה-ח] על אלו מתריעין בכ"מ וכו' וד"ז מדרכי התשובה שבזמן שיהי' צרה ויזעקו ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם וכו'. ומבואר בגמ' ר"ה כ"ז. דתקיעה זה נעשית בכ"מ ולא רק במקדש אלא שבמקדש הי' שופר עם חצוצרות ובכ"מ הוא או שופר או חצוצרות. וא"כ יש לתמוה למה בזמננו אין תוקעין בחצוצרות בעת צרה וכבר תמה כן במג"א תקע"ו סק"א, וכ' שם במשנ"ב בשם פמ"ג לתרץ דנוהג רק בא"י ורק כשהיא תחת רשות ישראל. עוד תי' דדוקא כשרוב ישראל בא"י. ולפ"ז בזמנינו דרוב מבני ישראל [החרדים לדבר ה', דלכ' אין לצרף חילונים המחללים שבת בפרהסיא] הם בא"י נתחייב להריע בחצוצרות מדאורייתא ואכן יש בירושלים שנהגו כן למעשה וחדשו מצוה זו. אולם בא' המלחמות כאן בארץ העיר כן אחד למרן הגרא"ם שך זצ"ל והראה לו דברי המג"א שנתק' בזה וענה [כפי שמתאים לרב שך] "אני לא מבין מה אתה מוצא במג"א, הרי המג"א אומר להיפך דהמנהג הוא לא לתקוע רק שנתק' בטעם המנהג" וא"כ אין לשנות המנהג.

והנה ברמב"ם [פ"ג מתקיעת שופר ה"ב] כ' דתרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות ואין אנו יודעין איך היא וכו' וצ"ב מה שנשתנה מצות תקיעת שופר משאר המצוות שלא נתעורר לנו כ"כ הרבה ספיקות, וביאר דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל⁴⁰ דהרי מבואר ברמב"ם דבעת צרה אפשר לתקוע גם בשופר, וא"כ י"ל דכוונת הרמב"ם כאן שסבלנו כ"כ הרבה צרות במשך הגלות וכל הזמן היינו צריכין לתקוע בשופר, עד שהיינו מכולבלים ולא ידענו מה הם התקיעות דר"ה ומה הם התקיעות של הצרות ל"ע ומזה נתעורר הספיקות.⁴¹ [זה לפי הצד דבכל גווני תוקעים]

אם יש חיוב שמחה בשבת

וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו' [שם י']

ובבעל הטורים בשם ספרי "וביום שמחתכם אלו השבתות" וכתב דוביום שמחתכם בגימ' "גם ביום השבת" ונראה לכאורה מזה דיש חיוב שמחה בשבת. אולם רבי נתן בספרי אמר ד"וביום אלו התמידין" ויתכן דחולק דליכא חיוב שמחה בשבת.

ואין הדבר פשוט, וכבר נכתב בזה הרבה,⁴² ונביא חלק המראי מקומות בזה.

הנה בבה"ג במצוה מ"ז מנאו למצוה, ובוודאי מקורו מספרי זה, אולם בהגהות זית רענן להמג"א משיג על הברית אברהם דנקט דיש חיוב שמחה, וכ' דלא מצינו דשבת הוי יום שמחה, ולכן גרס וביום אלו השבתות וכן גרס הגר"א וכ"פ הנצי"ב [על ספרי] והח"ח [בליקוטי הלכות תמיד פ"ז יד: בפ"י זכת תודה] וכן רבי צדוק [בפרי צדיק קוני' שבימת השבת אות ג'] הגי' בדברי הבה"ג כיון שלא מצינו ענין שמחה בשבת, ובשדה חמד [ח"ט עמ' 256] מביא עוד אחרונים שגרסו כהגר"א, אולם בכמה ראשונים הובא דברי הספרי כגירסתנו בהמנהיג [הל' שבת סי' א'] בטעם שלא נופלים על פניהם במנחה ע"ש, ובב"י [אורח סי' רפ"א] בשם שבלי הלקט לענין הנוסח ישמחו במלכותך וחותמים וישמחו בך ישראל וכו'.

מאיך מצינו בדברי תו' הרא"ש ותו' ר"י החסיד [ברכות מ"ט. ד"ה אי, ובר"י החסיד ד"ה ולא ידענא] דליכא חיוב שמחה בשבת ולכן לא מזכירין שמחה בהזכרת שבת, וברמב"ן [תורת האדם ובמלחמות מו"ק פ"ג בד"ה הא דת"ר] בשם רבי אחאי גאון [בשאלות פ' חיי שרה ט"ו] ובה"ג בטעמא דשבת עולה למנין שבעה ואינה מפסקת משא"כ רגל כיון דרגל כתיב ב"י שמחה משא"כ בשבת,⁴³ וליישב ד' הספרי י"ל כנ"ל שגרסו כהגר"א, או דס"ל להלכה כרבי נתן, ובביאורי הגר"פ פערלא [עשה ניט סי' עמ' תנו ד"ה וראיתך תי' דשבת הוא רק יום שמחה אבל ליכא ציווי על דיני שמחה וכן מדוקדק ממש"כ רק וביום שמחתכם].

ובאחרונים נקטו כד"פ דליכא חיוב שמחה בשבת ע"י ב"ח [סו"ט תקצ"ז] שהסביר שי' רבי נוטרנאי גאון הסובר דאסור להתענות בר"ה אבל בשבת שובה מותר, עפ"י מהרי"ל סוה"ל יו"ט דאין להתענות ביו"ט תענית חלום

⁴² א' מהמאמרים שנכתבו בזה הוא ע"י הר"ר מנחם מענדל ויסבוים בספר זכרון זכרון יהושע, והתעורר להתעמק בזה, ע"י שפעם הי' בערד והי' העירוב מקולקל, ואחר תפלת ערבית אמר כ"ק אדמו"ר בעל הלב שמחה "שמחים לשמרו ולערב ערובו" דכמו שעירוב צריך להכין לפני ש"ק כך גם שמחה צריך להכין לפני ש"ק" הרי משמע מדבריו דיש חיוב שמחה בשבת, ודברי הלב שמחה צריך לימוד ולכן כתב בזה.

⁴³ ובחי' רבי שמואל כתובות סי' ו' ביאר דדחיית אבלות הוא דוקא אם עצם הזמן הוא זמן שמחה כמו יו"ט אבל אם יש רק דין ניהוג שמחה אינו דוחה אבלות ואזיל שם דבשבת ליכא חיוב שמחה כלל רק דין עונג.

⁴⁰ בצל הקודש עמ' ר"ז.

⁴¹ זה אמר דו"ז זצ"ל בעת שביקר אצלו אאמו"ר שליט"א עם אחי ר' יעקב ור' בניציון שליט"א בכ"א אלול תשס"ב ושמה מאד עם פשט זה ואאמו"ר שליט"א הוסיף דאפשר דע"י התקיעות בר"ה מעוררים זכרון הצרות הישנות ומעוררים רחמי שמים.

אורה ושמחה וזהו דרשת ירושלמי לענין פורים שחל בשבת ימי משתה ושמחה, לאפוקי שבת שכבר נעשה יום שמחה. והנצי"ב [בהעמק שאלה חיי שרה ובעמק הנצי"ב על הספרי כאן] כתב דענין שמחה דשבת קאי על שמחה רוחנית, ובשפת אמת [סוכות תר"ס] כתב בשם חיי' הרי"ם דבשבת יש שמחה בעצם היום גם בלי מעשה שמחה כאכילת שלמים, ובפרי צדיק [נצבים ע' 158] דבשבת יש בו התגלות מאור הראשון שהוא בחיי' שמחה ואף שלא נצטוו על שמחה אבל ישראל בעצמם משיגין השמחה, וכע"ז כ' בלב שמחה פ' בהעלתך בשם אביו האמרי אמת בשם השפ"א דלכן לא נתפרש ענין השמחה בשבת כיון דא"צ לפרשו כי הוא דבר המובן מאליו.

יסוד החילוק בין שבת ליו"ט

והנראה לפרש כ"ז, לחלק בין שבת ליו"ט, דביו"ט אנחנו עושים השמחה, ולכן כשיש אבלות בהכרח א"א להתנהג אבילות דא"כ יתבטל השמחה לגמרי, וכמו בחתונה אם הבעל שמחה בעצמו יהי' באבילות יתבטל כל החתונה, אבל בשבת הבעל שמחה הוא הקב"ה דהוא זה ששמח בזה ששבת מכל מלאכתו, רק שזכו כלל ישראל להצטרף לשמחת המלך, והוא כביכול מזמין אותנו לסעודה שלו, כדאמרי' "אתקינו סעודתא למלכא קדישא", ואם יש צער ואבילות מבקשים ממנו שלא יפריע השמחה, אבל אין סבה שלא ימשיך האבילות בצנעא, כיון שאין הוא בעל השמחה רק שהוא משתתף בשמחה הגדולה, ולכן ליכא ציווי על השמחה כיון שהוא שמחת הקב"ה שאנו מצטרפים לו, וזה כוונת השפ"א ור' צדוק דהשמחה יורד מאליו, ואנו זוכים להשיג מאותה השמחה, ולכן א"צ למעשים ופעולות חיצוניות של שמחה כין דיש שמחה מצד עצם היום. וזה מש"כ וביום שמחתכם דאנו זוכים לשמוח עם הקב"ה גם בלי ציווי.⁴⁴

המנגינה המיוחדת ב"ועל צבא"

ויסעו בני ישראל וגו' ועל צבאו נחשון בן עמינדב ועל צבא וגו' ועל צבא וגו' [שם י"ד]

הנה בהרבה קהלות ישראל המנהג הוא, שבפסוקים אלו מנגנים הפסוקים כמו במ"ב מסעות דפ' מסעי ושירת הים, [מנהג החת"ס לא הי' לשיר מ"ב מסעות] וברוב ספרי המנהגים שהזכירו מ"ב מסעות מ"מ לא הזכירו המנהג דמסעות דכאן [הזכירו רק דבפ' מתאוננים ינמיכו הקול] אולם בספר דברי קהלות [מנהגי קהלת פרנקפורט דמיין לר' אהרן

כיון דכתיב ב' שמחה ור"ה אקרי חג, אבל שבת לא כתיב ב' שמחה.

בס' בכור שור [בחיי' לתענית ל.] דמותר ללמוד דברים הרעים בשבת כיון דלא כתיב ב' שמחה. ובשו"ת רעק"א [בהשמטות לס' א'] דאכילת פת ביו"ט הוא משום עונג ולא משום שמחה, והוכיח כן ממה דבשבת יש חיוב פת, והרי ליכא חיוב שמחה. ולכן נשים פטורות מפת כיון דפטורין מעונג אף דחייבות בשמחה. ובשו"ת חת"ס [או"ח סי' קס"ח] העתיק מחיי' לשבת קי"א דבשבת המצוה הוא תענוג ולכן במתענג להתענות מותר, אבל ביו"ט כתיב שמחה ולכן בעי' אכילה דוקא ואפי' אינו מתענג באכילה.

רבים מאחרונים נשאו ונתנו בדברי הירושלמי נפ"א ממגילה ה"ד] לענין פורים משולש לא לעשות סעודת פורים בשבת שנא' ימי משתה ושמחה ד"את ששמחתו תלוי' בב"ד ולא מי ששמחתו תלוי' בידי שמים" הובא בב"י סי' תרפ"ח, והבינו הפר"ח והיד אפרים שם דס"ל דיש חיוב שמחה בשבת, וכתבו האחרונים [הגרי"ש נאטנזון בעל שואל ומשיב בכמה מקומות, ובשו"ת בית יצחק לר' יצחק שמעלקיש או"ח קי"ד] דיש בזה מח' בבלי וירושלמי, דאי נוכיח מבבלי סוף מגילה דסעודת פורים עושים בשבת הרי דס"ל לבבלי דליכא חיוב שמחה בשבת.

ונפק"מ בזה הוא אי טעמא דאין נושאים נשים בשבת הוא מחמת אין מערבין שמחה בשמחה, דכ"ה פשטות ד' הרמב"ם פ"י מאישות וכהבנת הב"י אבה"ע ס"ד ושמ"ק כתובות ז., אולם ד' המ"מ שם דאי"ז הפי' ברמב"ם.

ויש הרבה לשונות המורים דשבתות הם ימי שמחה, בילקוט שמעוני רמז תתנ"ה טול מהם שבתות ויו"ט שהם ימי שמחה ותענוג, ר"ח פסחים ס"ח: , רש"י ביצה טז. תוס' כתובות ז: ד"ה והוא לענין דין פנים חדשות ובחיי' הר"ן שבת ס: ועוד ואכמ"ל.

והנה בזה"ק מוזכר כמה פעמים גודל החיוב לשמוח בשבת בפרט בסעודת שבת ונדפס בזמירות לפני הסעודה, וי"א דסתם ספרי רשב"י והוא זה שסבר דיש חיוב שמחה בשבת, והנה נוסח הזמירות שבת הוא לשמוח בשבת, ביום השבת שישו ושמחו וכו' ושמחים לשמרו וכו' כל זרע יעקב יכבדוהו כדבר המלך ודתו [היינו ציווי המלך] לנוח בו ולשמחו בו וכו' מנוחה ושמחה אור ליהודים וכו' יום זה לישראל אורה ושמחה, ע"כ יתן האדם לנפשו עונג וגם שמחה, ועוד רבות.

ומצינו מי שעושה פשרה בזה, דלעיל הבאנו מהגרי"פ דהוא יום שמחה אבל אין ציווי על דיני שמחה וכ"מ ממש"כ וביום שמחתכם וכה"ל הזמירות יום זה לישראל

⁴⁴ שו"ר מה שהעמיק והרחיב בזה ידידי הג"ר צבי היימן שליט"א בספרו הנפלא שובע שמחות על עניני מצות שמחה ביו"ט מעמוד רמ"ו עד עמוד ע"ר ע"ש. והוא אזיל שם בעיקר כמהלך הגרי"פ שהבאנו דשבת הוא יום שמחה ואין בו דיני שמחה.

ע"ל דבא לרמז למש"כ לעיל בשם הספורנו שבחן של ישראל בהארכת החני' במקום אחד ובקיצורו ולא התלוננו כלל, וכן מש"כ שם בענין ע"פ ה' יחנו להיות מורגש תחת הנהגת הקב"ה תמיד וללכת אחרי ה' בשמחה בכל מצב, א"כ י"ל דהמנגינה בא לרמז על מה שכלל ישראל הלכו אחרי הקב"ה במדבר בארץ לא זרועה ולא התלוננו בענין המסעות.

הפצרת משה ביתרו

ויאמר משה לחובב וגו' אל נא תעזוב אותנו כי ע"כ ידעת וגו' והיית לנו לעיניים שם (כ"ט – לא)

צ"ע טובא למה הפציר בו כ"כ שישאר אתם ומה הכוונה "והיית לנו לעיניים" עי' רש"י ומפרשים בזה.

ופי' חת"ס דעיניים הכוונה לבתי עיניים, דישראל אין להם שייכות לעולם החיצון משא"כ גר הי' לו שייכות שם ויודע העולם של הגוים, וי"ל לדבריו דהתועלת בזה הוא, דכיון דישראל לא יודע ומכיר העולם החיצון הוא חושב שחסר לו כל התענוגים הגשמיים שיש לגוים בעולם החיצון ומרגיש תקוע במדבר בלי כלום, לזה יש תועלת ביתרו שמגיע מכבודו של עולם ויודע שהכל הוא הבל הבלים ואין שום שמחה אמיתית בחיים כאלה, וכפי שסיפר לי ידידי הרב אברהם ישעי' במברגר שליט"א שאמר לו גר צדק שאין אנו יודעים כלל באיזה גן עדן אנחנו יושבים כאן, שבעולם החיצון יש כ"כ הרבה רוע ורציחות וגירושין, ומשה ידע שיש בישראל נסיון זה כפי שכ' מיד אח"כ בפ' מתאוננים, ולכן בקשו שישאר כאן כדי להורות דרך לכלל ישראל שאין כלל מה לחפש בעולם החיצון.

ענין הבריחה מבית הספר

ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וגו' ויהי בנסוע וגו' ויהי העם כמתאוננים וגו' (שם ל"ג ל"ה) וברש"י עשה לו סימניות מלפניו ולאחריו ⁴⁵ כדי להפסיק בין פרענות לפרענות לומר שאי"ז מקומו.

וצ"ע דבשלמא פרענות אחרונה הוא חטא מתאוננים, אולם פרענות ראשונה מה הוא. ונחלקו בזה רש"י ותוס' שבת קט"ז. דד' רש"י דקאי על חטא התאוה דהאספסוף

⁴⁵ אנו נקטינן דהכוונה לנוני"ן הפוכין לפניו ולאחריו, וכבר נכתבו הרבה הסברים למה דוקא נו"ן וגם למה דוקא הפוך. ופי' חדש בזה כתוב בקובץ זכור לאברהם עטרת יהושע ד"ת שרשם הג"ר אברהם שישא צ"ל ממורו ורבו הגה"ק ר' יהושע בוקסבוים מגאלנאטא הי"ד עמ' נ"א דנו"ן בלשון תרגום הוא דג, ובמדרש יחסי ב"ר צ"ז ג' עה"פ וידגו לרוב משווה ישראל לדגים שגדלים במים, וכיון שיוודת טפה אחת מלמעלה מקבלים אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהם, כך ישראל שגדלים בתורה וכיון שהם שומעים דבר חדש מה"ת מקבלין אותו בצמאון, וא"כ י"ל דבזה שברחו מהר סיני ואמרו שמא יתן לנו הקב"ה עוד תורה, עשו היפוך תכונת הדגים ולכן נתהפכו הנוני"ם.

גייגור] נדפס בשנת תקע"ח] שרשם בדיוק כל המנהגים של כל יום, כתב בפ' בהעלתך דמקרא ועל צבאו נחשון וגו' וב' פסוקים שאחריו הוא בניגון ויסעו מים סוף, וב"פ שאחריו שבסדר מסעי, רק שמאריך במלות "ועל צבאו ועל צבא" לנגן בהן כעין פשטא קטן שעליהן, וכן ינגן "ועל צבאו אלישמע" וגו' וב"פ שלאחריו, אבל ב"ועל צבא" שבמטה גד שאין בהן פשטא קטן לא יאריך לנגן כ"א בניגון "ויסעו מדפקה" שבסדר מסעי [לא הבנתי איך בדיוק מאריכים ב"ועל צבא" יותר ממסעות ולמה נקט פסוק ויסעו מדפקה שהוא הפסוק האחרון מג' פסוקים דמסעות, אולי הכוונה דכל פסוק שלישי שבג"פ הוא יותר מהר. ואגב- יש קוראים במסעות רק ב' פסוקים ביחד או מנגנים ב"פ ופסוק אחד פשוט, ולא הי' המנהג כן רק ג' פסוקים ביחד כמבואר בספר הנ"ל בפ' מסעי וכן אני זוכר בילדותי מהבעל קורא הבלתי נשכח של בית מדרשו של אאמור"ר שליט"א הר"ר מרדכי אברהם משה הלוי דינר וצ"ל שניגן בניגון מיוחד כל הג"פ].

ויל"ע למה אנו עושים עסק כ"כ ב"ועל צבא" מה מונח בזה, דבשלמא במ"ב מסעות הרי יש במסעות אלו דברים גבוהים, אבל זה שכל אחד נסע על צבאו ועל דגלו מה הענין בזה.

צורת המסעות הוא שכל אחד יכיר את מקומו

ושמעתי מפי הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א, דהנה בכלל צ"ע דכל הפרשה מיותר דהרי כבר כתיב בפ' במדבר "כאשר יחנו כן יסעו איש על ידו לדגליהם" [י"ז] וא"כ כבר ידענו כל צורת הנסיעה, ועי' רמב"ן כאן שעמד רק למה הזכיר שם נשיאי הדגלים, וכתב דבא הכתוב לומר שגם בלכתם בדרך ילך הנשיא בראש צבאו ויעשו כמצותו ולא ילכו כצאן אשר אין להם רועה וכו' אבל השאלה הוא על עיקר הפרשה דמיותר.

וביאר הרב שליט"א ע"פ דברי שפתי צדיק פ' במדבר בשם שפ"א דבצורת הנסיעה קנו מדת המכיר את מקומו שהוא א' ממ"ח קניני התורה, וביאור מדה זו לדעת מהר"ל הוא שעל כל יחיד ויחיד לדעת מה מצבו בעבודת ה' ומה תפקידו ומה כשרונותיו, ולא יחשוב שאילו הייתי במקום ובמצב אחר ובכשרון אחר, הייתי מתעלה הרבה יותר, רק עליו לדעת ולהאמין שאם הקב"ה הניחו במקום זה ובמשפחה זה ובכשרון זה, אז שמה הוא מקום עלייתו ותפקידו, וזה הי' חלק מלימוד במסע לדגליהם שכל אחד יש לו מקום מסויים בשבט מסויים תחת מנהיג מסויים ושמה הוא תפקידו בעבודת ה', ולזה א"ש שאנו עושים עסק לנגן פסוקים אלו, ללמדך דרך בעבודת ה' בכל מסעות החיים, שיתרצה בכל מקום שהוא נמצא, ובאיזה משפחה שהוא נמצא, וכן באיזה מקום שהוא לומד וכדומה. [וזה מצטרף לענין שירת הלויים שביארנו שהוא להיות מרוצה בכל המצבים]

המנוחה והנופש שהרגיש א"י זצ"ל בתורה

הקדושה

וכיון שבט"ו סיון הוא היארצייט של א"י הגה"צ רבי יו"ט ליפמאן ראקאו זצ"ל והי' מיוחד בזה, שגם כשהי' לו קושיים גדולים בחיים מ"מ הי' שמח ומאושר כל יום על שזוכה ללמוד ולהרכיץ תורה, וזה הי' עיקר הנופש והמנוחה שלו, לכן נעתיק חלק ממכתביו בזה.⁴⁶

כבר העתקנו מש"כ דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל בהקדמתו לברכת יו"ט שנקרא ע"ש אביו ונעתיקו שוב כיון שכ' שם ממש נקודה זו וד"ל:

"אודה לה' על חסדו וכו' בזכות אבותי הקדושים, והעיקר זכות אאמו"ר הגה"צ מוה"ר יו"ט ליפמאן זצ"ל מי שהי' כל ימיו קודש לה' וכו' ואצלו נתקיים הפסוק "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" כי הי' איש אמת בכל הליכותיו והי' שמחת התורה מאיר מפניו תמיד ורגיל הי' לומר למה נקראתי "יו"ט" כי כל יום ויום הוא יום טוב בשבילי כאשר אני זוכה להביץ את דברי רבינו עקיבא איגר, כי עוד בתקופה שהי' לומד בוואלוזין נתקשר בדרך לימודו של רעק"א, ואח"כ כשלמד אצל ש"ב הגרא"ז מלצר זצ"ל הי' דרכו של הגרא"ז לשואלו "מה אומר רעק"א בענין זה" וכמה שהתפעל ממנו אמר לו פעם "איהר מוזט זיין א בן גילו של רעק"א" בטח אתם מבני גילו של רעק"א" וכו' ע"כ מהקדמה הנ"ל.

ובמכתב לדו"ז זצ"ל כתב⁴⁷: הסברתי לרבי בן ציון [מו"ז זצ"ל] מאז שבאנו מגרמני' עד עכשיו, היינו במצב של חוסר מנוחה מחמת המלחמה, [איבד שתי ילדיו המצויינים שלמדו בישיבת טלז] אח"כ החולי הקשה של אמא ע"ה, מצינו השמחה הכי גדולה בתורה, יש לנו ב"ה מעלות המדרגה שנוכל לומר כרב יוסף אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא, חדאי לך נפשאי השמחת הנפש הוא למעלה מכל, זה עושה את האדם שמח, שכל שאר דברים הם קטנים נגד זה...

בענין נסיעה לנופש: כתב "לנופש כמעט לא נסעתי מעולם, השי"ת יעזור שאמצא השמחה בתורה וזה נותן לי כח, זהו תמיד תפילתי שהתורה תתן שמחה ועונג ורחני"...

⁴⁶ אגב אבי בזה מה שאמר א"י זצ"ל לאחות זקנתי מרת סטביעצקי ע"ה אשת הרה"ח ר' יודל ע"ה חסיד גור מובהק, בעת אירוסי מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל לאחותה זקנתי ע"ה שהגיעה מבית חסידי מובהק, שאף שלמשפ' ראקאו לא היה שייכות לחסידים כלל עד אז [שהגיעו מרוסיה וליטא- סלוצק אוודא וואלוזין] אבל "אן אמתין ליטוואק ואן אמתיע חסיד פארשטייען זיך" [-ליטוואק אמיתי ויר"ש, עם חסיד אמיתי ויר"ש מבינים זה את זה לפי שהכל מכוונים רק לעשות רצון ה']
⁴⁷ כל המכתבים דלקמן בספר ארחות ישרים לאאמו"ר שליט"א.

אשר בקרבו תנוך ג"י בנסעם מן המחנה התאוות תאוה, אבל כבר הק' עליו תוס' שם ורמב"ן כאן דהרי חטא המתאוננים כתוב ראשונה וא"כ אין כאן הפסק, ולכ"כ דהפרענות הי' בצורת הנסיעה דהי' כתינוק הבורח מבית הספר, אלא דק' דלמה זה נקרא פרענות ולא חטא, ועוד יש להביץ מה הוא גודל החטא בזה.

והנראה בעז"ה בהקדם דברי החת"ס עמ' מ"ג ליישב קו' הרמב"ן על רש"י דגם רש"י מודה לתוס', אולם צורת הנסיעה כבריחה מבית הספר שהוא כפריקת עול, זה גופא הביא התאוה לבשר, ולכן כבר בעצם הנסיעה מונח החטא דתאוה, לכן שפיר נקרא פרענות ראשונה.

וביאור ענין בריחה מבית הספר ביאר הג"ר אליהו דיסקין שליט"א דתינוק חושב דכל המבוגרים הם נגדו, ההורים שלו לא מרשים לו לאכול מה שרוצה ולא לשחק מתי שרוצה, וגם הרבי בחדר במקום שיהי' הפסקה שעה וחצי ולימוד רבע שעה הוא עושה ההיפך, וכן הרופא שיניים מתכוון לצערו ולהכאיבו, עד שמתבגר ויש לו דעת, ומביץ שאם לא הי' מחנכין אותו כהוגן הי' גדל בור ועם הארץ וחולה גדול.

כן יש הסוברים, שבשמים עומדים עם מקל גדול ואומרים לאדם אם אתה רוצה לזכות לעוה"ב תסבול, ואם אתה רוצה עוד יותר, תסבול עוד יותר, דכוונת הקב"ה הוא שנחי' בצער ובמכאוב ח"ו כדי לזכות לנצחיות, ומחשבה כזה הוא עוות גדול ופגיעה עצומה בהקב"ה, שכל כוונתו הוא רק להטיב לנו וצריך להרגיש האושר בתורה ומצוות, וכשנסעו מסיני הי' להם מחשבה כזה, וכתוצאה מזה הגיעו לחטא מתאוננים ותאוה, שהתאונו שאין להם בשר לאכול, וגם בכו על עסקי עריות שנאסר להם דהכל הי' מהמחשבה המעוותת כאילו הקב"ה רוצה ח"ו ברעתם. וזה כענין הכתוב "ותרגנו באהליכם לאמר בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו": [דברים א' כ"ז]

והנה מי שחי צורת חיים כזה שחושב שהכל הוא לרעתו, וכמו תינוק כלפי הוריו ומוריו, אין לך פרענות גדולה מזו שמעניש את עצמו שחי במחשבה שהוא צריך לסבול כל הזמן, ואינו יכול לעשות מה שרוצה, אבל צורת חיים האמיתי הוא שאין לך חיים טובים ומאושרים מלהיות שקוע בתורה ובמצוות ולהיות סמוך על שלחנו של הקב"ה, וזה הי' דרגת ישראל בימים הטובים במסע המדבר וכמ"ש לעיל בביאור אריכות המסעות, וזה מצטרף לענין שירת הלויים שהארכנו לעיל דהם רואים מעלת כל יום ויום, וכל יום יש לו שירה המיוחדת שלו, וכן מי שחי עם הקב"ה וראה הטבה של הקב"ה הרי כל יום ויום הוא מאושר.

וידידי הרב אהרן הכהן ארנטרוי שליט"א רצה לחדש, דחלוק זמן מקידוש דהגם דזמן ל"ש רק בקדושה חדשה, אולם קידוש י"ל דאינו דוקא שכשנכנסים מיום חול לקודש, אלא גם בהתחלפות היום כיון שזה יום חדש זה מחייב קידוש חדש, ולכן גם אם זה הי' קדושה אחת ממש מדאורייתא היינו מקדשים פעמיים וזה חידוש גדול. ונפק"מ בהבנה זה לדינא אמר ידידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א במי שלפני צאת השבת עבר הקו התאריך דיש לו לקדש שנית הגם שלא נכנס מיום חול לקודש, אי לא דשם יותר פשוט דשם הוא מצד הגברא אבל במקום זה הרי הי' יום חול מקודם, גם יל"ע בביצה שנולדה לפני שעבר הקו התאריך והכניסו למקום השני האם יאסר או שנחשב כקדושה אחרת.

אולם באמת מו"ז בילקוט שיעורים שם הדגיש דלשונות הראשונים הוא תמיד יומא אריכתא ולא קדושה אחת וא"כ אי זה יום אחד ארוך ל"ש גם לקדש שנית כשזה באמת קדושה אחת ויל"ע.

כח פ' ויהי בנסוע להבריח הקליפות

ויהי בנסוע הארון וגו' [שם]

לעיל הבאנו הביאור למה עשה בה סימניות מלמעלה ולמטה לפי שאין זה מקומה עי"ש אולם זה רק שיטה א' בגמ' שבת קטז. אולם רבי סובר דלא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו וכדבר שמואל בר נחמן א"ר יונתן דמ"ש חצבה עמודי' שבעה אלו שבעה ספרי תורה, ופירש"י דפרשה זו ספר לעצמו נמצא שלמעלה ספר לעצמו ולמטה ספר לעצמו נמצא דספר במדבר נחלק לג' ספרים. וצ"ב מה הענין בזה שיהי' ספר אחרת ומה כ"כ החשיבות בזה.

והנראה בעז"ה דכבר הבאנו מש"כ באור החיים הק' דהמדבר הי' מקום גדול ונורא מקום נחש שרף ועקרב המרמז לקליפות גדולות ועצומות, וכ"ז הי' גורם לכל הירידות והמכשולות שאנו קוראים בפרשיות אלו, וכיון שע"י קריאת הפרשה אנו מתחברים שוב לאותם מכשולות ע"ד קריאה מעורר הזמן, וקריאת תוכחה, ויש בזה סכנה עצומה שנכשל שוב באותם עוונות וח"ו לא נתחבר לחלק התיקון, לכן יש צורך להוציא ס"ת אחרת, כמו שע"י הוצאת עוד ס"ת בשבת ויו"ט מתרבה הקדו' דכל ס"ת מרבה עוד קדושה, ובכל תוספת קדו' מוציאים עוד ס"ת כדי לקבל אותה קדושה המיוחדת, כן בקריאת פרשה זו שיש בתוכה שתי פסוקים עם כח עצום להברחת הקליפות, הוא תיקון שח"ו לא נכשל שוב בחטאי דור המדבר. ובזה יל"פ למה כל פעם בהוצאת ס"ת אומרים פסוקים אלו, דהרי בהוצאת ס"ת יש ריבוי

נסע פעם לעיר פאריז וכשחזר שאלו אחד מתלמידיו אודות מה שראה שם, ענה ואמר "רק תורה ראיתי שם" דמן האניי' הלכנו לביהמ"ד ושמה פגשנו שני יהודים לומדים ומפלפלים ברמב"ם קשה, וישבתי עמהם עד שהגיע הזמן לסדר עסקי, אמנם מיד חזרתי וישבתי עם אותם יהודים ופלפלנו בתורה ככה עסקנו בכל זמן פנוי עם יהודי פאריז...

ובמכתב האחרון לחייו שכתב ביום שעלתה נשמתו למרום יום ג' בהעלתך תשי"א כתב באידיש אודות נסיעה לנופש "נאטירליך ווירדע איינע קליינע ש"ס נעהמן, דעהן אנע דיזעס קיינע ערהאלינג אי"ה ווירד שאן אלעס ע"פ דרכי התורה קאמען אי"ה געהאנדעלט ווערדן.... [תרגום: כמובן אקח אי"ה ש"ס קטן כי בלי זה אין נופש הראוי אי"ה יסודר הכל ע"פ דרכי התורה]

בדברים אלו השאיר לנו צוואתו האחרונה דאין שום נופש ותענוג בעוה"ז בלי ש"ס קטן, ורק בזה הצליח לעבור החיים הקשים שלו כיון שהרגיש כ"כ מאושר והי' לו יו"ט כל יום ויום.

והנה במכתביו האחרונים לחייו [אמור ובהר תשי"א] כתב "כשהנני זוכר בדבר טוב שמביא דו"ז המלבושי יו"ט אני חושב על נכדיי כשהם יתעסקו עם הקושיות של זקנים וימצאו דרך ליישבם מה גדולה יהי' השמחה" עוד כתב הנני מקווה שנכדיי ירצו להראות לי שהם יתרצו קושיית זקנם, הלואי שיהי' לי הזכות לזה [וסיים כמובן שהרצייתי הקושיא בשיעור אבל לא יכלו לעזור לי, ורק הסכימו שהדבר קשה ונזכרתי מר"ל שאמר שיש לו הרבה קושיות וכו']

וכדי לקיים רצון אא"ז וצ"ל אביא ממנו קושיא אחת ממה שהדפיס אאמו"ר שליט"א בקונטרס חדות יו"ט מדברי תורתו, ולנסות ליישב ושיהי' לו לנח"ר ולע"נ.

בטור ושו"ע סי' ת"ר הובא נדון הראשונים אי יש לומר זמן בליל שני של ר"ה כיון דלחומרא אנו נוהגין אותו כקדושה אחת וביצה שנולדה בזה אסורה בזה, א"כ אולי לא נחשב כקדושה חדשה כדי לומר זמן, אולם רש"י הכריע לומר זמן דממנ"פ אולי זה בתורת ספק או דעיקר היו"ט הוא ביום שני ואכמ"ל [ראה ילקוט שיעורים למו"ז וצ"ל מועדים ח"ב שהאריך טובא בביאור דברי רש"י].

וצ"ע טובא הרי ז"פ לכו"ע דעושים קידוש בליל שני גם על הצד שהוא קדושה אחת, ומ"ש משהחיינו דאי נימא דזה קדושה אחת אריכתא, א"כ גם קידוש לא נימא ועד כמה שאנו עושים קידוש כיון דסו"ס יש צד דזה קדושה אחרת א"כ גם זמן נימא. וקצת מזה העיר המאירי ביצה ד' לאלו שחוששים לא לומר זמן דחששו שיקולו בביצה דא"כ גם קידוש לא יגידו. ע"כ הקושיא.

וברש"י למשפחותיו על עסקי משפחות על עריות שנאסר להם. וצ"ע טובא הרי כבר נאסרו מיד במתן תורה ולמה רק עכשיו בכו. והעיר בזה בשפתי חכמים ותי' דקודם שנחלקו המחנות היו הכל מעורבין יחד והיו שכיח אצלם עריות, אבל משנחלקו למחנות הי' כל שבט לבד ולא הי' נשים של שבט אחר אלא הכל של שבט אחד [וצ"ע וכי בזה יש פחות עריות הרי יש הרבה יותר עריות] עוד תי' דלפני שנתחלקו המחנות היו כל השבטים מעורבים זה בזה, והיו שכיחין אצל שאר נשים שאינם עריות, אבל משנחלקו ונשאר כל שבט בפנ"ע ולא נשאר בהדדי אלא העריות דהיינו של אותו שבט לכך בכו [ג"ז צ"ב הרי היו עשרות אלפים בכל שבט והעריות הם רק קרובי המשפחה ממש]

עוד הביא ממזרחי, וכ"כ בחזו"א או"ח סי' קמ"ה דלא ניתנו כל הפרשיות מיד במתן תורה וא"כ יתכן דפ' עריות ניתן להם רק עכשיו.

והנראה בעז"ה ע"פ מה שהקדמנו דב"ויסעו מהר ה"י מונח בריחה מבית הספר וזה הי' שינוי מהותי בכל המבט על עבודת ה' שכאילו הקב"ה אומר לנו שאם תרצו לזכות לעוה"ב צריכים אתם לסבול, וכתוצאה ממבט זה הגיעו כל הטענות, וא"כ יתכן דאותו דבר בעצמו שבפעם אחר הי' נראה כדבר טוב ומתנה מהקב"ה, אבל בנמצאים במצב של ויסעו מהר ה' מסתכלים על הכל בהסתכלות רע וכבר ממילא התחילו לבכות על המצב של איסור עריות.

ע"ל עפ"מ"ש השפ"א והזכרנו בריש הפרשה דבאמת לא היו ראויים כלל להכשל אלא דהמקומות של הסט"א במדבר הם הם שגרמו הנסיונות, וזה הי' מוטל עליהם לתקן, א"כ י"ל דלפני שנסעו מהר סיני הרי לא הגיעו עדיין למקומות המסוכנים הצריכים תיקון, ורק כשהגיעו לשם נתעורר אצלם כוחות הרע ולכן התחילו לבכות.

לזכות לשפע מהקב"ה צריך קדושה

והנה בערך לפני שלשים שנה בשעה שדו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל תיקן בעיר גייטסהעד שבחנות המזון דשם יהי' הפרדה בזמנים לבנים ולבנות [שיש שם ישיבה וסעמינר] הי' זה בפ' בהעלתך ודרש מורינו המשגיח הגרמ"ח סלומון זצ"ל⁴⁸ בגודל ענין הגדר והקדושה, וביאר פסוק זה למה בכו למשפחותיהם, והסביר ע"פ מה שאמר רבו הגה"צ רבי אלי' לאפיאן זצ"ל [נדפס חלק מזה בהקדמת לב אליהו] לאחד שישב אצלו בשעת ברכת המזון ולאחר סיום הברכה פנה אליו ר' אלי' ואמר "אנו אומרים ונא אל תצריכנו וכו' כי אם לידך המלאה הפתוחה" וכו' וק'

קדושה ואז יש סכנה שיתגברו הקליפות שלא נזכה לזה, ולזה בעי' כוחו של משה דוקא.

החיזוק בפסוקים אלו אחרי חג השבועות

ועד"ז צריך כוחם של פסוקים אלו מיד אחרי שבועות שקיבלנו קדו' עצומה וחלק מיוחד בתורה, ויש סכנה עצומה שיתגברו הקליפות לגזולם מאתנו וכמו שהי' התגברות בדור המדבר שהביא לחטא העגל ושיפסידו מעלתם שקיבלו במעמד הר סיני, כן יש כל שנה ושנה בימים אחרי שבועות, ולכן יש לנו להתחזק בפסוקים אלו, ונבקש מהקב"ה דבעת נסיעת הארון היינו הנסיעה של כוח חג השבועות "קומה ה" היינו שלא יתרחק מאתנו, וגם שיתפזרו כל הקליפות והשונאים ושנוכל להשתרש היטב בחלק המיוחד שקיבלנו בשבועות, וכמו שמשה אמר כן מיד בנסיעת הארון ולא חיכה עד שעת המנוחה, היינו דמיד צריך כבר לדאוג שלא יתרחק הארון ממנו, ה"נ כבר מיד בעת צאתנו מיר"ט שבועות כבר עלינו להתפלל קומה ה' שלא יתרחק ההשפעה ממנו.

צורת החיים במדבר

ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה' וגו' [י"א א']

הנה סוף פרשה זו הי' שאמר משה שלא יכול לשאת לבדו וגו' ואז מינה הקב"ה ע' זקנים ואח"כ קיבלו הבשר וצ"ע ל"ל מינוי ע' זקנים כדי לקבל הבשר, ואיך הם יקילו במשא העם, הרי עדיין יתאוננו על חסרון בשר.

ויבואר כ"ז ע"פ מה שהסביר הגה"צ רבי אבגדור מילר זצ"ל דעיקר מה שרצה ה' להשריש לכלל ישראל במדבר במה נתן להם מן למען ענתך וגו' דהי' גדר עינוי ומ"מ ירגישו "לא חסרת דבר" שהשמחה שלהם לא יהא בנוי על אכילה ושתי' ומשחקים, רק שיהיו שמחים בעצם החיים וזה שהם בריאים וכדו' דאל"כ מעולם לא יהיו מרוצים גם אם ישחט להם כל הבקר והצאן, וא"ש דתשובת הקב"ה אליו למנות שבעים זקנים והכוונה שהזקנים ילמדו אתם אורחות חיים להיות שמחים בחלקם.

ולפ"ז כל פרשת המתאוננים הוא היפך מה שהרחבנו לעיל בענין שירת הלויים שהם ראו השירה המיוחדת בכל יום ויום, ולכן לא מגיעים לתלונות ועי' מש"כ לקמן עה"פ לא יום אחד וגו' המשך לזה.

מה שדוקא כאן בכו למשפחותיהם

וישמע משה את העם בכה למשפחותיו [שם י']

⁴⁸ שמעתי מש"ב הג"ר יחזקאל יעקבזון שליט"א שהי' אז בישיבה גדולה.

כוונתם, לזה הי' המבחן כיון שהם היו שוטרי בני" במצרים ושמה סבלו מכות עבור ישראל, הרי הראו בזה שכל ענינם הוא להקל מצערן של ישראל, וא"כ כאן ג"כ הנדבה של העגלות בא מהשתתפות בצערן של ישראל, ולכן אמר הקב"ה למשה "קח מאתם" אבל משה לא ידע מתחלה אם זה דבר טוב, לזה אמר הקב"ה שזה בא ממקום טוב מאד. וזה תמיד ענין הנשיאים והזקנים שאין להם עבור עצמם כלל רק כל כוונתם עבור ישראל וכן הוא בכל מנהיג ישראל.

ומזה למדנו דמי ששואף להיות גדול, יש לו לדעת דלא יספיק כלל אם יהי' גאון עצום בתורה, דזה אולי טוב עבור עוה"ב שלו, אבל כדי להיות מנהיג ישראל הדבר הראשון הוא להיות מוכן למסור נפש עבור כלל ישראל ואפי' ללכת לגיהנם עבורם. וכפי שאמר כן מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל למו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א שעוסק גם בקירוב רחוקים דפעמים צריך להיות מוכן גם להענש בגיהנם לטובת ישראל.

האריכות בענין הימים

לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום: [שם י"ט]

צ"ע טובא האריכות בפסוק זה דהול"ל בקיצור שיוכרחו לאכול חודש ימים, וממילא ידענו דלא יספיק יום ולא יומיים. ועמד בזה באור החיים הק' ותי' לפמ"ש לעיל דהי' חיוב עליהם לאכול הבר, ולצד שיש לך אדם שמשלים תאותו באכילת בשר ביום אחד ויש בב' ויש בה' ויש בי' ויש בעשרים, ויאמר האדם הנה השלמתי תאותי ולא יאכל עוד, לזה בא הציווי להמשלים תאותו ביום אחד כתב אזהרה לא יום אחד, ולהמשלים תאותו בב' בא עליו האזהרה ולא יומיים וכן כולם.

המתלונן פוגם במעלת כל יום

והנראה בעז"ה ע"פ מה שנתבאר לעיל לענין המסעות במדבר שכתוב ג"כ אריכות בענין הימים דיש אשר יהי' הענין ימים מספר וגו' ויש אשר יהי' הענין מערב עד בוקר וגו' או יומם ולילה וגו' או יומים או חודש או ימים, וביארנו דהענין הוא שמחשיבים כל יום ויום בנפרד כמתנה מהקב"ה ויש לכל יום ענין ויעוד מיוחד, וזה הי' מעלת ישראל בנסעם במדבר שהגם שהי' קשה מאוד המסע מ"מ לא התלוננו כלל כיון דהסתכלו על כל יום כמתנה מהקב"ה, וכדהסברנו דזה הענין בשיר של יום של הלויים דכל יום יש לו שיר בפנ"ע, וא"כ זה לעומת זה באלו שמתאוננים הם לא ראו מעלת כל יום ויום, ולא שרו השירה המיוחדת של כל יום ויום, ותמיד הרגישו שחסר להם בחיים, ולכן העונש בזה שבאמת נמאס הם

דאם ידו של הקב"ה מלאה ופתוחה ורחבה, למה יש כ"כ הרבה אנשים שאין להם, והתשובה היא שכתוב גם "הקדושה" ומי שאינו שייך לקדושה כיצד הוא יכול לזכות לברכת שמים. והראה בידו הפשוטה, ושאל: איך הקב"ה נותן מזון ביד פתוחה למעלה או למטה, והשיב "לא זה ולא זה" אלא ידו של הקב"ה איננו פשוטה, רק כביכול לעצמו, וצריך לגשת להקב"ה לקבל השפע וכדי לגשת להקב"ה צריך להיות קדוש, ואמר הגרמ"ח זצ"ל דלכן בכו כלל ישראל, דעד לפני מ"ת הי' הרבה יותר בקל לקבל השפעת הפרנסה ומעכשיו יש להם להתנהג בקדושה.

להיות מנהיג ישראל צריך להיות מוכן

לההרג עבורם

ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי וגו' [שם ט"ז]

הנה מה שהדגיש הקב"ה אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי פירש"י "שהם היו השוטרים במצרים והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם" ובפשוטו זה בגדר שכר וכדסיים רש"י "עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן" אולם יתכן לפרש בדרך אחר ע"פ דבריו הנוראים של האור החיים הק' כאן שכתב לבאר הא דכתיב אספה לי וז"ל "שיאמר להם שהגם שזקנים הראשונים נהרגו לא ימנעו עצמם מגשת אל המינוי, הגם שיהיו נאספים פירוש נהרגים לי לשמי כדרך אומרו כי עליך הורגו כל היום" הרי כתוב כאן דבר נורא שמנהיג ישראל אמיתי צריך להיות מוכן גם למיתה לעונש עבור כלל ישראל, וא"כ י"ל דלכן חיפש הקב"ה דוקא השוטרים דכמו שאז היו מוכנים להיות מוכים עבור ישראל כן בהנהגת ישראל עכשיו יהיו מוכנים להיות מוכים מהקב"ה עבור כלל ישראל.

ועד"ז פי' הרה"ק מאיזביצא זי"ע לעיל בפ' נשא⁴⁹ בפרשת הנשיאים כשהביאו העגלות לעזור לשאת את המשכן, כתוב ויקריבו נשיאי ישראל וגו' הם נשיאי המטות ופירש"י שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם וכו' וצ"ב איך נכנס ידיעה זה לכאן האם להגיד לנו שעבור זה זכו להיות נשיאים, ופי' הרה"ק הנ"ל, דבאמת להביא עגלות להקל במשא המשכן הוא כפריקת עול שלא רוצים להתאמץ במצוה, אולם כיון שהתחילו לשאת את הקרשים וראו שק' להם מאד ול"ש כלל, נתמלאו הנשיאים עליהם רחמנות ולכן רצו לנדב עגלות, ואם זה כן הרי אינו כפריקת עול אדרבה זה בא מהשתתפות בצערן של ישראל, אבל מי יודע מה

⁴⁹ שמעתי מהגרמ"י רייזמן שליט"א.

שנתע שפעם יהי' למלך על ישראל לכן מגיע לה עכשיו השכר להיות אשת המלך, אבל מי שמגיע רק אחרי שכבר האיש מכובד ביותר כבר אין לזה ערך כ"כ ועל אותה משקל אמרו חז"ל [יבמות כד:] אין מקבלים גרים בימי שלמה ולימות המשיח שנא' הן גור יגור אפס מאותי גר אתך עליך יפול [הבא להתגייר יתגייר בעוד שאין אני אתכם ורק מי שגר אתך בעניותך עליך יפול לעוה"ב] דלכוא להתגייר בימות המשיח איננו חכמה כלל דאז כבר רואים גודל כבודם של ישראל⁵⁰ ורק מי שמתגייר בזמן שהם בשפלות מקבלים אותם.

טעם שהודגש עניות משה רבינו

והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה: [שם ג']

צ"ב איך נכנס פסוק זה לכאן, וכ' המפרשים דתלוי במח' תנאים בספרי האם רק ה' שמע תלונת משה ואהרן או שאף משה שמע, דאי רק ה' שמע קמ"ל קרא

⁵⁰ פעם תיאר הג"ר ראובן אלבו שליט"א מה יהי' לימות המשיח שיעמדו בתור כל ראשי ומלכי המדינות [טרמפ, ביידן, דזונסון, מלכת אנגלי ומשפחתה] ויתחננו שיתן להם הזכות להכין כריכה ולצחצה נעליים של ילד יהודי שהולך לחדר ללמוד תורה, וזה באמת פסוק מפורש בישע"י מ"ט כ"ג "והיו מלכים אומניך [שיגדלו אותך] ושרותיהם מיניקתך אפים ארץ ישתחו לך" וגו'. והעיר ידידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א דבזה מובן למה השאיר הקב"ה כח כבוד המלכות בעולם-באנגליא, והלא אין להם כ"כ שליטה בלא"ה, והכל זה רק ענין של כבוד, אלא י"ל דזה בשביל לקיים פסוק זה בנביא צריך שיהי' דין "מלך".

ואכן ראשי המדינות היום אינם מלכים ול"ש לברך עליהם שנתן מכבודו לבשר ודם וכדכ' בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב קל"ט כיון שמעמדו תלוי ועומד בהחלטת בית הנבחרים ובכחם להדיח אותו בכל עת, ומלכות לזמן אינו דומה למלך, ולא דמי למלכות אנגלי שעל כל חוק חדש המלכה חותמת, ולא מתחלפת אלא המלכות בידה וביד צאצאיה וכבודה ככבוד מלכים ממש, ואף שאינה מתערכת בסדרי השלטון מ"מ צריך חתימתה על כל חוק וכבודה לא פחת כל הדורות. ודו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל אכן פסק לברך עלי' דיש לה איזה איי הים ששם הורגים אנשים ובשליטתה לצוות מי להרוג עי' בצל הקודש עמ' ל"ח.

עוד הוסיפו הפוסקים [עי' פסקי תשובות סי' רכ"ד אות ז] דבלא"ה ל"ש בזמנינו לברך ברכה זו על נשיאי המדינות כי לבושם וחזותם של נשיאים וראשי ממשלות הם כאזרחים רגילים ואינם בבגדי מלכות פאר וכבוד כמלכים ואין בסביבתם פמליא מכובדת ברוב פאר והדר כדרך המלכים ומה שמקיפים אותם אנשי בטחון ומשטרה אי"ז בגדר פאר והדר, אבל מלכת אנגלי יש לה בגדי מלכות ופמליא מכובדת בצורה של מלכות ולזה יש מצוה לראות שמא יבחין בין מלכי גוים למלכי ישראל ולמהריל"ד קו"א אות כ"ה הוא מ"ע דאוי דזה מכבודו של מלך ישראל להבחין בכבוד מלכי גוים. עכ"פ לפ"ז משי"כ והיו מלכים אמניך קאי על מלכת אנגלי ובני משפחתה שהם יבואו להתדפק על בתי בני ויבקשו להיות שמרטיף או מינקת.

וראיתי להגרי"צ זילברשטיין שליט"א בהקדמתו לספר מלכים אמניך ה' אמירה לעכו"ם שחקר אם לע"ל כשיתקיים והיו מלכים אמניך ויעמדו בתור לשרת אותנו, האם נברך עליהם ברכת שנתן מכבודו דאולי ראיתם לא תוגרם שום התפעלות ואולי לא יהי' נחשב כמלכים, אולם לכי' י"ל דמשי"כ והיו מלכים אמניך אינו שפעם היו מלכים רק דהחידוש יהי' שעדיין יהיו במצב ובגיגוני מלוכה, ועם פמליא מכובדת שלהם, ואעפ"כ יבואו לדפוק על דלתי בני ישראל אם יש משהו שיכולים לעשות דזה יהי' עיקר הכבוד לכלל ישראל, ונתפעל כ"כ מעוצם טובת הקב"ה שבא מלך כ"כ מכובד ואעפ"כ בא לשרת אותנו וא"כ אולי אכתי נברך ברכה זו.

החיים עד אשר יצא מאפכם והי' לכם לזרא, וזה העונש במי שלא מחשיב כל יום ויום.

בקברות התאווה קברו את התאווה עצמה

ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאווה כי שם קברו את העם המתאווים: [שם ל"ד]

צ"ב דהול"ל קברות המתאווים דהרי קברו אותם שהתאוו ולא התאווה עצמה, ונראה דהתשובה בזה נרמז בדברי השפ"א שהבאנו לעיל, דכיון שהי' מקומות אלו מקום נחש שרף ועקרב הי' בו שליטה גדולה של הסט"א, ואם לא היו ישראל מתקנים מקומות אלו הי' נשאר פגם לדורות, וכדי לתקן זה בהכרח היו נכשלים קצת כיון שהיו מוכנים לתקן שורש החטא, וא"כ בקברות התאווה הי' מקום המעורר לתאווה, וכיון שהרגישו התאווה לא היו יכולין לסבול היריהור זה וע"י שנכשלו תיקנו את המקום, והתאווה באמת נקבר שם, וא"ש שנקרא קברות התאווה.

משה לא לקח אשה מיוחסת

ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח כי אשה כושית לקח: [י"ב א']

וברש"י ע"פ חז"ל דהטענה הי' על מה שגירש ציפורה, אולם פשטי' דקרא מ' דהטענה הי' על עצם הדבר שלקח אשה כושית. וברשב"ם פי' ע"פ עיקר פשוטו דלא קאי על ציפורה רק על מלכה אחת שלקח בהיותו מלך בארץ כוש מ' שנה ולא ידעו שאף פעם לא נזקק לה.

אולם ברוקח פי' דקאי על ציפורה והטענה הי' על עצם זה שלקח אשה גיורת שאינה מיוחסת, דאהרן לקח לו אחות נחשון שבדק באחי' ומרים נישאה לכלב בן יפונה, ויש לזה השפעה על המשך הדורות וכדחזינו באמת ההבדל בין בני אהרן ומרים ובני משה. אלא שלפ"ז צ"ב באמת מאי טעמא דמשה, ות"י הרוקח דכיון דהפותח פתח לחבירו נפשו חייב לו, והי' לו הכרת טובה עצומה לציפורה שבהיותו בבור ז' שנים במדין הגישה לו אוכל תמיד, לכן נישאה, ואף שאולי עי"ז יהי' לו הפסד בהמשך הדורות מ"מ אם יבגוד במי שעשה לו טובה, יהי' חסר בשלימות עצמי, ואז לא הי' לנו שלימות משה רבינו, וזה אומר הקב"ה בכל ביתי נאמן הוא דיש לו כח עצום של נאמנות.

והוסיף הג"ר אליהו דיסקין שליט"א דלפ"ז א"ש הסמיכות לפ' בחירת הזקנים דפירש"י אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו שהם השתתפו בצרתן של ישראל בהיותם במצרים לכן מגיע להם כבוד עכשיו, עד"ז כיון שציפורה עשה טובה למשה בהיותו בגולה גם בלי

מה שהם אומרים לנו שכל השיקולים שלהם הוא רק רצון ה' ולא שום דבר אחר.

ענותנותו של הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל

ומכיון שמשה רבינו הוא למעלה מהשגתינו, לכן כדאי שיהי' לנו דוגמא לנגד עינינו מגדול בזמנינו שהי' לו ג"כ הנהגות אלו. ולכן כאן המקום להביא מה שסיפר הג"ר ארי' זאב גינזבורג שליט"א מארה"ב על מרן הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל,⁵¹ שבשנת תש"ל בהיותו בחור כבן חמש

⁵¹ קשר מיוחד הי' למשפחתנו משפחת ראקאו עם ר' משה, וכפי שאמר ר' משה למו"ז הג"ר בנציון זצ"ל אשר לבד ממה שהיו מחותנים ע"י שאחות אא"ז הג"ר יו"ט ליפמאן זצ"ל נישאה להרה"ח ר' שלמה חיים פיינשטיין זצ"ל מחסידי קוידנוב שהי' אחיו של הג"ר דוד אב"ד אוזדא אביו של ר' משה, גם היו ידידים מופלגים וקרובים ע"י שהגר"מ הי' גם מניני זקנינו ראש משפחתנו בעל קדושת יו"ט מקאפוליא. ומו"ז רשם לעצמו מביקורו אצלו בפעם הראשון פא"פ וכתב "היום זכיתי להתקבל אצל הגר"מ בהתקרבות גדולה וכמו שסיפר הוא עצמו שהסבא ר' בצלאל [אביו של אא"ז הגריט"ל] היו מקורב מאד למשפחה יותר ממחותר בעלמא, סיפר עוד שהי' ת"ח עצום גם שאחיו הגדול למד רעק"א עם אאמו"ר בישיבת מיר – לפני שנסע לוולאזין. הוא והרבנית קרבני מאד באמרום שהלא רק מעט נשאר מהמשפחה.. בקשני לסעדו עמהם ארוחם צהרים". ובסוף מכתב אחד למו"ז כתב ר' משה "ונא להודיעני מכל אשר את כתרה וקצת מדרכי אביו הגאון ז"ל אם אפשר לפניו" כתב מכתב הסכמה נלהבת לספרו של מו"ז ילקוט שיעורים.

עוד כתב לו מכתב התנצלות על שאיחר לתת הסכמה ולפני שאעתיק את המכתב אשלים מש"כ בזה בספר מסורת משה ח"ג עמ' תט"ו שמספר נכדו של הגר"מ שיום אחד קיבל רבינו מכתב ממו"ז זצ"ל ע"י הגרי"מ פיינשטיין שבו טען שיש לו חלישות הדעת על מה שרבינו לא השיב לו ליתן לו הסכמה על ספריו, אף שהוא קרוב משפחה במקום שאחרים שאינם קרובים מקבלים. ואמר לי רבינו שבוודאי ישלח ההסכמה שפשוט שכח לשלוח ובפרט שיש לו חלישות הדעת. ושאלתי את רבינו האם ר' בנציון הוא באמת קרוב או רק "בן עיר" והשיב שהם מחותנים שדודו של רבינו אח של אביו ר' דוד ואביו של ר' יו"ט ליפמאן נשאו שתי אחיות [זה טעות, דודו של ר' משה נשא את אחות של ר' יו"ט ליפמאן ושמו הי' ר' שלמה חיים] ושמו של אביו ר' יו"ט הי' רב בצלאל ואותו רב בצלאל הי' עדיין באוזדא כשהי' שם רבינו בימי גלותו אחרי הפוגרום, והוא הי' ממש חסיד של רבינו, שאף שרבינו הי' צעיר והוא הי' זקן וגם הי' למדן מ"מ ממש הי' לו יראת רב מרבינו, והי' רגיל לומר שמה שכ' בתורה "ויאמר" הוא כעין נוטריקון בהיפוך [מהסוף להתחלה] בלי ה"ו רבי משה אבן יפה [אבן יפה פירושו של פיינשטיין] וכתב שם הנכד שאכן בלילה כתב המכתב ומסרו לנכדו שהביאו בכוקר לתפלה ושמו על הסטנדר שלו למעלה ממחברתו ובשחרית כשישב רבינו לומר ברכת ק"ש הבחין שהיא מונחת למעלה ועמד במיוחד מכסאו והושיט ידו לשולחן והסירו ושם אותה בצד. [ועיי"ש עוד ובח"ב עמ' תפ"ב שסיפר שאא"ז [אביו של הרב ראקאו מאינגלאנד] השפיע על אחיו ר' שלמה שהי' ג' שנים מבוגר מרבינו ללמוד במיר אף שהי' צעיר מאד רק כבן ט"ו והבטיח לשמור עליו אבל בסוף נחלה ונפטר בט' אדר תרס"ז, ואמר רבינו שזה לא הי' אשמת אא"ז כלל דבאותם ימים כל תלמיד הי' אצל בעה"ב ושלמה הי' מספיק מבוגר ולא הי' צורך שמישהו ישמור עליו]

וכעת נעתיק את מכתב ההתנצלות. ומו"ז השתוקק לפרסם מכתב זה כי דברי הגאון זצ"ל מאלפים ומברכים בעד עצמם ומוכיחים על הקשר המיוחד ביניהם גם אפשר לראות כאן ענותנותו של מרן ז"ל "כ"ג סיון תשל"ה - מע"כ ידיד מחו" הרב הגאון המפורסם מוהר"ר בן ציון ראקאו שליט"א הר"מ ישיבת חיי עולם בלאנדאן הבירה... הנה ימחול לי ידידי כתרה"ה על אשר אחרתי בדבר רצון כתרה"ה בכתיבת הסכמה על ספריו החשובים שאין לו צורך לידי ולמלמעתי אבל עכ"ז רצוני הי' חזק לשלוח תיכף כדי לעשות רצוני לנו מאד, אבל יאמין לי ידידי שממש אין לי פנאי אף לרגע אחד ביום מפני העניינים העומדים לפני בין בעניני הלכה ואגדה מהבאים אלי בביתי ולהשיבה ובין בענייני ע"י הטלפון אשר הוא כמעט בלי הפסק, ואף שעשיתי תיקון שהטעלעפאן הידוע לעלמא נשמע תחלה אצל איזה מתלמידי הישיבה המשמשים בהוראה והם עונים תחלה ומתקשרים עמי אלא כשרואים שהוא ענין

שהקב"ה קינא לכבודו של משה לא משום שהקב"ה חשש שהדבר יגיע לאזניו של משה ויהי' לו צער וחלישות הדעת כי הי' כ"כ עניו עד שלרוב מעלתו לא יהי' איכפ"ל אלא קינא לו בעבור ענותנותו [ומבין] או משום שדיברו במי שגדול מהם [דרשות הר"ן דרוש ח] או שזה נוגע לעיקרי הדת במעלת נבואת משה [העמק דבר] או קמ"ל הדעונש שנענשה מרים הי' מצד קנאת ה' בלבד ולא מצד שמשה הצטער מזה [ר"ן שם] ולדרך שמשה שמע כ' האלשיך דקמ"ל קרא למה לא ענה משה כלום ולא התנצל, לזה התשובה דכיון דהטעם שפרש מאשתו הוא כי הוא גדול מכל הנביאים והרי הוא עניו ואיך יוכל להגיד זה וכע"ז פי' באור החיים הק'. וי"א דטענתם הי' דמשה מתגאה לפי שה' מדבר עמו ולכן פרש מן האשה או שלכן נשא אשה כושית ולא ישראלית לזה קמ"ל קרא שעניו הי' ולא עשה כן מחמת גאווה, ומש"כ מכל האדם אשר ע"פ האדמה כ' בהעמק דבר דבא להסביר איך לא הרגיש כלל צער כששמע גנותו, ולזה התי' שעשה עצמו כמת שאיננו ע"פ האדמה ואינו מרגיש כל דיבור אודותיו.

עוד י"ל שזה הקדמה לתשובת הקב"ה על טענתם שאמר אח"כ בכל ביתי נאמן הוא ובפשוטו רצה להדגיש גודל מעלתו בנבואה שלכן יצטרך לפרוש מן האשה, אולם עוד יל"פ דר"ל דכיון דהוא כ"כ נאמן א"כ כל מעשיו לשם שמים בלי שום נגיעה עצמית, וכמו שאמר אח"כ "בעבדי במשה" וא"א לחושדו שיעשה דבר נגד רצון ה', וא"כ י"ל דזה בא התורה לומר במה שהי' עניו, דכיון שהי' כ"כ שפל בעיניו ממילא הי' נקי מנגיעות, וכל מה שהחליט לעשות הי' וודאי נקי לגמרי מכל חשבונות עצמיים והכל הי' רק ע"פ מה שהבין שזהו רצון ה' הוא וכמבואר בשבת פז. דנשא ק"ו בעצמו ואמר: ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהן אלא שעה אחת, וקבע להן זמן, אמרה תורה והיו נכנים וגו' אל תגשו, אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי, ואינו קובע לי זמן עאכו"כ.

והנה מדה זו של משה רבינו הוא יסוד גדול באמונת התורה שנמסרה לנו על ידו דכיון שהי' כ"כ שפל בעיניו ממילא הי' נקי מנגיעות ומסר את התורה מפי ה' בטהרתה וכל מה שהוסיף מעצמו הי' הכל ע"פ רצון ה', וזה ג"כ היסוד למה שהתורה העידה עליו אח"כ "בעבדי במשה" שהי' שלם במדת העבדות והביטול לרצון ה' ומי שלא שלם בתכלית מדת הענוה קשה מאד להיות עבד בשלימות. וכאן לימד הפסוק יסוד במנהיגי ישראל שאין להם שום נגיעה עצמית ואין הם נעלבים ונפגעים כשמישהו מוכיח אותם אדרבה הם בודקים הדברים לאמיתתם בלי שיקולים אחרים, וממילא עלינו לקבל כל

לכמה רגעים שתק ר' משה ולא אמר כלום אח"כ הרים הטלפון והתקשר לראש האגודה ר' משה שערער ז"ל ואמר לו יש לי כאן בחור צעיר [-א יונגערער בחור] ששאל שאלה טובה. אני חושב שיש לציבור הבני תורה להתכנס ולעשות עצרת תפלה עבור אחינו שברוסיא, הם דיברו ביניהם לכמה דקות, וכשגמר לדבר אתו, לקח ר' משה פיסת נייר רשם עליו כתובת ונתן לבחור. ואמר לו זה הכתובת של המשרד של ר' משה שערער, הוא נמצא שם עכשיו הוא מחכה לך, לך דבר אתו בענין זה. ונתן לו ידו בחמימות וברוך אותו בהצלחה מרובה. כשהגיע הבחור לר' משה שערער הסביר לו ר' משה ענין אגודת ישראל וגם הגדלות של ר' משה, ואמר לו שר' משה הסכים לדעה שלך שעל האגודה לארגן עצרת רבתי למען יהדות רוסיא, ואכן מיד למחר בבוקר יעבוד ע"ז עם הצוות שלו, וליווה אותו לחוץ והודה לו מאד ע"ז. ואכן הי' אח"כ עצרת מוצלח מאד שעוד זוכרים אותו עד היום. רק אח"כ תפס הבחור מה הי' כאן איך גדול הדור נתן מזמנו היקר לבחור צעיר והתחשב בדעתו, ונזכר מה שאמרו חז"ל על עמרם גדול הדור שגזר שכולם יגרשו את נשותיהם עד שאמר לו בתו הקטנה מרים גזירתך קשה משל פרעה וכו' והקשיב לה, חזינן דכך הוא דרכם של גדולי הדור.

כמה יש להתפעל מסיפור כזה, הרי ר' משה גדול הדור וכל התורה פרושה לפניו, ובוודאי הי' יכול מיד למצוא אלף הסברים למה הבחור לא צודק, וגם את"ל שתופס שהבחור צודק הי' בקל יכול לומר לו אני שומע מה שאתה אומר אשוב ע"ז ויפטרנו לשלום, ואח"כ יתקשר לר' משה שרר ויוכל להגיד כאילו מדעת עצמו שחשב כן לעשות עצרת, והלא כעת יש חשש שהבחור יחשוב שהוא יותר חכם מגדול הדור, ומי יודע איזה עוד מכשולות יוכל לצאת מזה, אבל ר' משה בהיותו הולך בדרכו של משה רבנו שהי' עניו מאד מכל האדם אשר ע"פ האדמה, לא נחשב כלל פחיתות כבוד עבורו לשמוע ולקבל דעתו של בחור צעיר, וקיים בעצמו מש"כ אצל משה "וישמע משה וייטב בעיניו" [ויש בזה מוסר השכל גדול שהי' אפשר לחשוב שערך ר' משה ירד בעיניו הבחור, אבל נתברר ההיפך שלא הפסיד ר' משה מזה כלום דאדרבה כ"כ נתעלה ר' משה בעיניו הבחור עד שאחרי חמישים שנה עוד זוכר הסיפור ומפרסמו לאלפים ורבבות שמתחזקים ומתפעלים מזה]⁵²

עשרה הוחלט לעשות עצרת גדול של עשרות אלפים יהודים מול בית האו"ם עבור יהודי רוסיא שיוכלו לצאת משם, והי' לו חשק גדול להשתתף, אבל כיון שהי' לו סדר בישיבה עד שעה שלש הוכרח לבקש רשות מהמנהל לצאת מוקדם אבל המנהל לא הסכים שיבטל תורה עבור זה, אבל הוא התעקש שיש זמן שצריך להפסיק הלימוד בשביל הצלת ישראל, ענה לו המנהל ששאלה כזו צריך לשאול לר' משה, ובכן התקשר לו ור' משה הסכים שאין לבטל תורה עבור זה. כששאל המנהל את הבחור האם הבין למה ר' משה פסק כן השיב שלא הבין אבל מוכן לקבל את הפסק של גדול הדור, א"ל המנהל שאם לא תבין טעם הפסק א"כ לא תלמד מזה כלום וא"כ עליך לנסוע לביתו של ר' משה ולשאול ממנו להסביר לך טעם הפסק. הבחור נבהל שאיך יעזי לגשת לגדול הדור ולפקפק על פסק שלו אבל המנהל האיץ בו שיסע לשם ולא ידאג. כשהגיע לשם התקבל בספר פנים יפות ע"י הרבנית, ונכנס לחדר לימודו של ר' משה שהי' יושב ולומד גמרא וכשנכנס הרים את פניו המאירות כמו מלאך עם חיוך גדול על הפנים שעוד לא ראה מימיו. הבחור התחיל להתנצל על שמפריע לו והעזי לשאול למה פסק שלא להשתתף בעצרת הלא זה דבר נחוץ מאד לכל אחד להראות אכפתיות עבור אחינו ברוסיא. בלשון רכה ובעדינות ענה לו ר' משה שבני תורה יש להם אחריות, ואין הם מפגינים ועושים עצרת כמו שכל העולם עושה זה לא המהלך שלנו. -רק בחור צעיר הי' יכול להמשיך ולהעזי פניו נגד גדול הדור- ושאל דאם בני תורה אינם יכולים להפגין כמו שאר העולם אז לפחות הי' להם לעשות כינוס נפרד שמתאים לבני תורה, הרי אם לא נעשה כן יהי' בזה חילול השם כאילו לא איכפת לנו מצב אחינו ברוסיא?? מיד שיצאו הדברים מפיו התחרט דאיך יתכן שבחור צעיר כזה יגיד דעה למי שכל כלל ישראל חרדים למוצא פיו ותמה האם יש איזה אבן שגדול מספיק שיוכל להתכסות תחתיו מרוב בושה.

הצריך לפניו ג"כ הם רבים בכל יום, וגם עניני הישיבה הם מרובים דלבד אמירת השיעורים שני ימים בהישיבה הסמוכה ויום אחד בסטעטן איילאנד אשר בני שלום ראובן נ"י עומד בראשה, הרי ענין הכספים בזמן הקשה הזה מוכרח אני בעצמי לעשות הרבה, ולבד כל אלה עניני הכלל מטרידין אותי מאד, וכוחי עתה ל"ע נחלש ומתעייף אני והצריכוני הרופאים לנוח שני פעמים ביום וכמעט שהוא א"א, לכן נדחה מיום ליום, ספרתי כ"ז מפני שבן אחי הגר"י מיכל פינשטיין שליט"א שראה אתכם בא"י כתב לי שכתר"ה תמה על מה שלא שלחתי הסכמתי לעשות רצון כתר"ה לכן אני מוכרח להתנצל והשי"ת יברך את כתר"ה להרביץ תורה הוא וזרעו לעולם ולראות בישועת ה' יתברך בקרוב ולמלאה הארץ דעה,

ידידו עוז משה פינשטיין

ימסור פ"ש וברכת מז"ט לאחיו הגר"ר בצלאל ראקאו הגאב"ד גייטסהעד את הזמנתו על החתונה קבלתי ערב חג השבועות".

עוד מכתב שלח לו בצירוף תשובה ארוכה להלכה שנדפס בשו"ת אגרות משה חיו"ד סי' פ"א. וכשהו"ל ספרו אגרו"מ ח"א או"ח שלחו למו"ז ורשם בראשה בעה"י לזכרון אהבה וידידות לידידי הרב הגאון מוהר"ר בן ציון שליט"א בן מחותני הגר"ר יו"ט ליפמאן ראקאו ז"ל מאת המחבר ידידו מוקירו משה פינשטיין. - כ"ז מארחות ישרים לאאמו"ר שליט"א פרק י"א.

⁵² פעמיים יצא בגורל הגר"א לרמז ר' משה במשה רבינו. א: יום אחר הלוויית ר' משה בשושן פורים בירושלים נתקף אחד בכאבי ראש עזים והי' סכנת ניתוח, והלך להגר"ר יעקב לאנדא זצ"ל רבה של בני ברק שערך גורל הגר"א ויצא הפסוק דלקמן "ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" ונתברר דבעת הלווי' התבטא נגד ר' משה בזה שגרם להפריע הפורים של בני ירושלים. ב: כשהסתפק הגר"י אהרן קוטלר זצ"ל כשהי' בוילנא אחרי השואה לאן ללכת ערך גורל הגר"א ויצא הפסוק "ויאמר

למלאכה לכתחלה שאפשר בזה הזמן ליסע בקאר אף דרך רחוקה חמשה פעמים מהשיעור שעד הישיבה, ועוד ישארו איזה מינוטין לתוספת שבת. ורק אפשר יש איזה נשים טועות שחושבות שמזמן הדלקת הנרות אסור אף לאנשים לא שייך לאסור בזה משום מראית העין, דלא איכפת לן שידועו האמת שלאנשים מותר כיון שעדיין לא קבלו שבת.

אבל מ"מ כיון שמע"כ כותב שיש ח"ו קלקול לאיזו נשים ואנשים שידמו שיש בזה זלזול לשבת קדש אראה בלא נדר שלא ליסע עוד בקאר משעת הדלקת הנרות.

ידידו המברכו בזכות מצות התוכחה שקיים לכבוד השי"ת ולכבוד השבת קדש לשפע ברכה שבא ע"י קיום שמירת השבת ולסוכת השלום, משה פיינשטיין.

ובאבן העזר ח"ב סי' י"א כתב "הנה קבלתי מכתבו הארוך מאד המלא דברי תוכחה על כל גדותיו על מה שלפי דעתו נדמה לו שתשובתי סימן י' וסימן ע"א מספרי אגרות משה על אה"ע יגרמו איזה פרצה בטהרת וקדושת יחוס כלל ישראל. וניכר ממכתב כתר"ה שהיה סבור שיהיה לי קפידא על דברי התוכחה שלו, ואני אדרבה אני נרגש מזה שאני רואה שנמצאים אנשים בעלי רוח שאינם יראים ולא מתביישים מלומר תוכחה. אבל האמת וכו' [ע"ש באריכות] אך עכ"ז אני אומר לו יישר כח על מכתבו כיון שהיתה כוונתו לשם שמים.

ידידו, משה פיינשטיין

עוד יש תשובה נפלאה באגרות משה יו"ד ח"ד סי' נ"א⁵⁴ במי שמחזיקים אותו לחכם ובשביל זה מבקשים אותו שיתפלל עבורם האם יעשה כן, וז"ל בהתחלת התשובה "הנה באתי לבאר הענין מה שזה הרבה שנים שבאים אינשי אלי לבקש שאתפלל עליהם להשי"ת על כל צרה שלא תבוא ח"ו, ושאברכם לכל דבר הצריכים - בין בבריאות הגוף, בין שיברך השי"ת אותם בבנים ובנות, בין בפרנסה, בין בהצלחה בתורה ובעניני הגוף והנפש, ובכל משאלות האדם. ואני עושה רצונם ומברך אותם ומתפלל בעדם, אף שידוע לי מך ערכי וקטנותי בתורה ובמע"ט, שודאי תמיהי על זה אינשי המכירים אותי. וגם ידוע מכמה גדולי תורה שהם אמרו להמבקשים מהם לברך ולהתפלל שהם לא ראויים, אלא ילכו לבקש זה מאחרים שעוסקים בכך. ואני לא דחיתי אותם ולשלחם לאחרים, שצריך טעם" ולזה מוכיח שם באריכות שתפילת כל אדם אפי' פשוט וע"ה ראוייה שתתקבל ותשמע, ולכן חייב כל אדם שבקשו ממנו להתפלל על חולה לעשות כן, ומסיק "ולכן מאחר שאיכא חיוב מדינא לכל אדם להתפלל בעד חברו ולברכו אף כשיודע מעצמו צער חברו, וכ"ש כשמבקשין ממנו, הרי מחוייב

גם יש לצטט משו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' צ"ו שנראה מזה גודל ענותנותו בקבלת תוכחה:⁵³

וז"ל "בדבר נסיעה לאנשים בקאר [-במכונית] אחר הדלקת הנרות לביהמ"ד סמוך ערך שני מינוטין [-דקות] לכל היותר אם יש איזה חשש איסור

מע"כ ידידי יר"ש ר' משה מעצגער נ"י.

נהנתי מאד אשר מע"כ נודרו לקיים מצות תוכחה לפי דעתו ותשואות חן חן למע"כ וח"ו לי להקפיד בזה, ואי"ה בלא נדר לא אסע עוד משעת הדלקת הנרות בקאר אף שאין בזה שמץ איסור אף לא משום מראית העין.

כי ידע ידידי אשר איסור מראית העין הוא רק בדבר שנעשה זה ברוב הפעמים באופן האסור והוא עושה זה באופן המותר אסור מפני מראית העין, כגון לעשות ע"י עכ"ס בקבלנות מלאכה כזו שהרבה עושים בשכירי יום שהוא אופן האסור, לכן אסור גם בקבלנות משום מראית העין, וכן בנשרו כליו במים אסור משום מראית העין לשוטחן בחמה במקום שרואין בנ"א שיחשדו שכבסן. אבל לעשות דבר היתר מפורסם בשביל איזה אנשים שיטעו לחשוב שהוא דבר איסור לא אסור. ועובדא זו שידוע לכל שנשים מקבלות שבת בהדלקת הנרות ואנשים מקבלים שבת בתוספת קטן כי זמן הדלקת הנרות קבעו בעשרים מינוטין קודם השקיעה בכאן וברוב המקומות וא"כ הוא דבר מפורסם לכל אף לנשים שהאנשים עדיין מותרין במלאכה קרוב ל"ח מינוט אף לכתחלה אם לא יקבלו שבת, והשקיעה היתה בפ' ויצא /ארבע ושלשים ושתים/ והיו עוד אחד עשר מינוטין מהרגע שישבתי בקאר שהיה /ארבע ותשע עשרה/ עוד אחד עשר מינוטין

ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה". [שמות ד' כ"ז] והי' בזה רמז שיצטרף לר' משה בארה"ב.

ואם כבר מדברים על גדלותו של ר' משה כדאי להביא מה שסיפר עוד הרב ארי' לייב גינזבורג שליט"א שבהיותו בחור ולמד בא"י דיבר הרבה עם מרן הגריש"א, פעם שאלו האם מותר להשתמש עם שעון שבת, וענה לו למה לא? אמר לו שר' משה מפקפק בזה ענה לו הגריש"א בחריפות "אין ר' משה כזה" אבל הבחור זכר שבוודאי ראה זה באיזה מקום עד דנזכר אח"כ שראה כן בקוני' תורה והוראה שלא הגיע לידי הגריש"א, הלך וחיפש הקוני' והביאו להגריש"א שקראו ואמר לו שאינו מסכים לר' משה ויש לו 6 טענות על דבריו וביקש שישלח טענותיו לר' משה ואכן עשה כן והי' התכתבות ע"ז בין הגאונים. אח"כ שאל הבחור להגריש"א איך הי' כ"כ בטוח שלא נמצא בדברי ר' משה, ענה לו שתמיד שמע על גדלותו של ר' משה בתורה אבל עדיין לא ראה הפסקים שלו, ולא ידע כוחו באמת, עד שפעם אחת בערך שנת תש"ט כשישב בב"ד הגדול בירושלים הי' לו שאלה קשה בכשרותו של גט ולא ידע להכריע, בדיוק אז שמע שראש הישיבה הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל הגיע לארץ והחליט לדבר אתו על השאלה, אחרי שדיבר אתו נעמד ר' אהרן ואמר יש רק איש אחד בכל העולם שיוכל להכריע בשאלה זו וזה ר' משה פיינשטיין, אז התקשר ר' אהרן לר' משה ודיבר אתו כארבעים דקות, וכל הזמן שדיבר בטלפון עמד, וניסה הגריש"א להגיש לו כסא שישב אבל לא רצה, אחרי שאמר ר' אהרן להגריש"א הפסק של ר' משה, הודה לו הגריש"א על זמנו היקר, ושאל לו למה לא רצה לשבת? ענה לו ר' אהרן "האם אפשר לשבת כשמדברים עם ר' משה"? כשראה הגריש"א גודל הערכתו של ר' אהרן לר' משה החליט שילמד כל אחד מתשובותיו וחיידושו של ר' משה עד שידע היטב כל דברי תורתו ולכן הי' כ"כ בטוח שלא נמצא תשובה בענין זה.

⁵³ הראני ידידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א. וסיפר לי ידידי הרב אהרן הכהן ארנטרוי שליט"א שהדיין הג"ר גבריאל קרויס שליט"א ממנטשטטר בהספידו על ר' משה במחזיקי הדת מנשטטר הקריא תשובה זו להראות גודל ענותנותו.

⁵⁴ הראני ידידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א.

חסרה החגיגה חסרה הברכה, ולזה לא מהני תשובה. וא"כ לכ' ה"ה בעצרת.

אולם באמת הי' אפשר לומר דלא מצינו לשון זה רק בדף ט. דמיירי בח' ימי החג, אבל בעצרת לא מצינו לשון זה וי"ל ע"פ מש"כ בתחלת פ' נשא לבאר השייכות בין פ' נשא לקבה"ת דע"י קבה"ת קיבלנו הכח לתקן כל המדרגות ואפי' מי שמרגיש במצב של בני גרשון או מררי, ואפי' מצב של פסול שנאמר עליו מעוות לא יוכל לתקן, והוסיף האמרי אמת [ליקוטי יהודה] דלכן ניתנה תורה בחו"ל כדי לקרב על ידה כל המקומות, ולכך עצרת יש לה תשלומין של שבעה גם בימות החול ונשתנתה משאר יו"ט כי ע"י התורה יכול האדם להתקרב אף בימי החול. וביאר בזה למה בקראי דפ' אמור כ' מיד אחרי שבועות ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך, פאת שדך מרמז על אנשים השפלים לעני ולגר תעזוב אותם, ותעזוב לשון סיוע, כדכתיב עזוב תעזוב, עשות טובה גם להשפלים. וא"כ י"ל דאף דהקרבת פועל לא יוכל להביא אחרי ימי תשלומין אבל השפעות החג יוכל תמיד לקבל בכח התורה. וא"כ בוודאי עניני תורת ז' ימי תשלומין אפשר תמיד לעסוק בה אף אח"כ. וע"ע בהערה בשם הגרי"ד שלזינגר שליט"א.⁵⁵

הנה חקרנו האם ז' ימי תשלומין הם בעצם ימי חול ואין בו סרך קדושה רק דנאמר גזה"כ דאפשר להשלים בו קרבנות החג, או דלהיפך בעצם ימי החג נמשכים כל שבעה וכ"ה שם חג השבועות דזה חג של שבוע, וגם יש בו איזה קדושה מסויימת לענין קרבנות אלא דיש קרא מיוחד למעטו מאיסור מלאכה שנא' ובקוצרכם דבהכרח יש בו היתר קצירה, ולשון התוס' ט. דבעצרת לכו"ע תשלומין דראשון כיון דחול גמור הוא, מאידך לשון רש"י יז: דהוי מקרא קודש לענין קרבנות, ועשינו מזה מח' תורי"ד וראבי"ה דלד' תורי"ד איסור הספד ותענית הוא רק יום אחד דא"א לעשות כל הז' ימים יו"ט, ועוד דהיו חוזרים לבתיהם אחרי יום שני, מאידך הראבי"ה הי' לו גירסא במו"ק כד: דכל ז' אסור בהספד ותענית והעיד דאכן אביו רבינו יואל הלוי לא אמר תחנון כל ז', וכ' דהכי מסתבר דהרי איצטריך קרא למעטו מאיסור מלאכה, וזה יסוד חילוקי מנהגים אי אומרים תחנון בימי תשלומין דד' רמ"א דרק באסרו חג לא אומרים, אבל הפר"ח כ' דהמנהג לא לומר תחנון בכל ז' ימי תשלומין וכן אכן המנהג כאן בא"י.

אני להתפלל ולברך להמבקשים אותי בכל אופן. ואף שמה שמבקשין אותי להתפלל ולברכם הוא מחמת שמחזיקין אותי לחכם, הרי לא יועיל כלום כשאומר להם שהם טועין משום שעדיין לא הגעתי לחכמה, שאדרכה עוד אגדל אצלם מחמת זה שיאמרו שהוא מצד ענוה. וגם הא לא שייך להכחיש את המציאות, שנתפרסמתי בעולם לשם חכם מצד שאני מחזיק ישיבה ואומר שיעורים, ומן הספרים שחיברתי. אף שזה רחוק מחכם שעליו אמר רב פנחס בן חמא שילכו אצלו, ואף מחכם שבהרבה מאות שנה אחר חתימת הגמ', ואף אחר זמן הגאונים, מ"מ אולי סגי לזה גם חכם שבדור הזה. אף שאיכא טעם גדול לחלק מלענין מה שצריך חכם לעניני הלכה, שהוא רק חכם דבכל זמן וזמן, כדבארתי בהקדמתי לספר אג"מ, שלא שייך זה לענין קבול התפילה, דמכל מקום יש לנו לומר דגם לכל הדורות אמר זה רב פנחס בן חמא, אף שידעו חכמי הגמ' שחכמי הדורות מתקטנין. וממילא אף שאיני מחזיק עצמי אף מחכמי הזמן, מ"מ כיון שהחולה מחזיק אותי לחכם, ובדין הוא צריך להחזיק כן, הרי הולך למקום שרב פנחס בן חמא ציוה לילך. ובזכות אמונתו בדברי חז"ל יקבל השי"ת גם תפילתי וברכתי. וזהו טעם נכון ומוכרח לדינא שכל שמחזיקין אותו לחכם ובשביל זה מבקשין אותו שיתפלל ויברך, שמחוייב להתפלל עבורו ולברכו.

לא יאומן כי יסופר גדול העניויות של הגר"מ, שאף שהי' גדול הפסוקים בדורו, והי' יכול לשלוף תשובה עמוקה בכל נושא ונושא בכה"ת כולה כאילו עומד עכשיו בסוגיא בכל זאת לא החזיק עצמו אפי' מחכמי הזמן, וכל מה שהי' נותן ברכות ומתפלל עבור אחרים הי' ע"י שבירר ע"פ הלכה שכל איש פשוט אם מחזיקין אותו לחכם בכוחו לברך והלתפלל עבור אחרים וחייב לעשות כן.

השלמות לפרשת נשא

*תשלומין לתשלומין

הנה בעצם כבר עברו ז' ימי תשלומין דשבועות, אולם יש סבה מיוחדת למה דוקא בשבועות אפשר להמשיך גם אחרי ימי תשלומין. דהנה הבאנו בשם הנצי"ב בספרו מרומי שדה חגיגה ט. בהא דאיתא שם במשנה דעבר הרגל ולא חג אי"ח באחריותו ע"ז נאמר מעוות לא יוכל לתקן דק' מ"ש מכל מצות עשה דמהני תשובה דבשלמא בהוליד ממזר הרי סו"ס ישנו למציאות של ממזר בעולם ואיך יהני תשובה אבל בלא הביא קרבנות החג למה לא יהני תשובה להיות נחשב כאילו עשאו ות' דחגיגה שאני שבאה להשפיע ברכה במועד, וג' רגלים הוויין רה"ש השנה לתבואה לפירות האילן ולמים, ואם

⁵⁵ הגרי"ד שלזינגר עוסק הרבה בימים אלו בסוגיא זו דתשלומי עצרת בסוגיא דחגיגה יז-יח, ואמר דיכול להמשיך לעסוק גם אחרי ימי התשלומין גם תוך שנת תשפ"ו ע"פ השיטה דבהתחיל שמו"ע לפני זמן תפלה יכול להמשיך גם אחרי זמן תפלה.

ביו"ט רק חלק הקרבן משלים אח"כ ועדיין י"ל דזה מדין תשלומין. שו"ר בקבא דקושייתא קושיא י' שהתק' טובא בד' מהרש"א דלב"ש ל"ש תשלומין דראשון, דזה נוחא בשאר יו"ט אבל בעצרת שכ' התוס' ט. דוודאי תשלומין דראשון כיון דחול גמור הוא איך יתקיים לשי' ב"ש ונשאר בצע"ג. ואין לנו ברירה רק לומר דלד' ב"ש עיקר חג השבועות בעצם נמשך ז' ימים ויש לו איזה קדושה, רק דנתמעט מאיסור מלאכה. והוספנו דאי ננקוט דלע"ל קי"ל כב"ש [עי' קוני' דברי סופרים להגר"א ווסרמן זצ"ל סי' ה' אות טז בשם ספרים] אם יבנה ביהמ"ק בימי תשלומין נוכל להשלים קרבנות ראייה וחגיגה וכך הציע הגרי"ד שלזינגר שליט"א.

והנה הבאנו שי' החק יעקב בסי' תע"ג דמי שלא אמר שהחיינו בעצרת יכול להשלים כל ז' והק' עליו בשעה"צ שם ס"ק ה' וז"ל "דבודאי אם יעשה הזמן לרגל יעבור על כל תוסף, ואיך יברך שהחיינו על זה הזמן וגם באליה רבה סימן תצ"ד מקשה עליו, עיין שם, וגם בפרי מגדים כתב דלמעשה אין לנהוג כן" אולם לד' התוס' במנחות הנ"ל ובפרט לד' ב"ש, י"ל דיש לו חלות שם רגל לענין קרבנות ושפיר י"ל שהחיינו.

והנה אותם הנוהגים לא לומר תחנון בז' ימי תשלומין גם לא אמרו אב הרחמים בשבת ולא צדקתך, ע"פ הכלל דכל פעם שאין אומרים תחנון בחול גם לא אומרים אב הרחמים וצדקתך. [רמ"א סי' רפ"ד ס"ן] והעיר ידידי הרב מאיר צבי שווארץ שליט"א דלכ' ל"ש זה כלל בז' ימי תשלומין שיסודו מדין תשלומי קרבנות והרי אין קרבנות אלו דוחים שבת, והי' אפשר' דמה שא"ר לקרבן הוא אריא דרביעא עלי' וע"ד ד' התוס' ב. דגם אם חל יום א' בשבת לא נחשב שאינו ראוי, שוב הראני ידידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א בס' מסורת משה ח"ב עמ' קיט שהמנהג אצל מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל הי' לא לומר תחנון כל ז' ימי תשלומין ונשאל ע"י נכדו האם הי' כן המנהג באירופא והשיב דבאמת זה מח' ראשונים כמו בפסח שני שדין אחד לכולם שזה תלוי בזה, ועיקר מנהג אשכנז אף שק' להגיד מנהג אשכנז מ"מ המנהג אצלנו כך הי' כן לאומרו, ורק החסידים בשכונותינו לא אמרו ובארה"ב מאחר שיש עולם מכל המנהגים ובלא"ה יש מח' ראשונים התחלנו שלא לומר בפסח שני וממילא גם בז' ימי תשלומים אין לאומרו. [ואכן ד' חזו"א לענין פסח שני וז' ימי תשלומין ופורים משולש בשאר מקומות לאמר תחנון והכל מטעם אחד דאי"ז נוגע לנו דל"ש קרבנות וכן פורים משולש נוגע רק לבני ירושלים] לזה שאל הנכד דלמה בשבת אחר שבועות אומרים צדקתך הלא עיקר תלוי בקרבן ובשבת א"א להקריב תשלומי החג, והשיב הגר"מ דמ"מ היום ראוי רק שלא מחללים שבת לזה, ויל"פ עוד דכיון דיום

והראני בזה אחי הר"ר יעקב שליט"א מציאה נפלאה בקובץ קול התורה [ניסן תשפ"ד עמ' תע"ח בחלק נועם התורה לפי סדר הפרשיות בעניני שבועות"פ] שהביא מהגר"ר דוד פיינשטיין שליט"א בשם אביו הגר"מ זצ"ל שהביא חילוקי מנהגים הנ"ל ושתלוי בחקירה הנ"ל, ומצא תוס' במנחות סה: בא' הדרשות להוכיח דאין עצרת אחר השבת כמו הצדוקים, דרבי ישמעאל אומר, אמרה תורה הבא עומר בפסח ושתי הלחם בעצרת, וילמדו זה מזה מה להלן, זמן הבאת שתי הלחם הוא רגל, וגם תחילת רגל. אף כאן, זמן הבאת העומר, רגל הוא, ותחילת רגל, ואם כדברי הבייתוסים, פעמים שאין העומר בא ברגל כלל, וכגון שהיה יום א' דפסח ביום ראשון, או שאינו בתחילת רגל, וכגון שחל יום א' דפסח בשאר ימות השבוע. וצ"ב למה נחשב עצרת כתחלת רגל הלא אין לו רק יום אחד בלבד, והעירו בזה בתוס' ד"ה רגל ותחלת רגל] וכתבו "אף על גב דעצרת יום אחד כיון דיש לחגיגתו תשלומין כל שבעה שייך בה תחלת רגל". הרי דיש לשבעת ימי תשלומין חלות שם רגל עכ"פ לענין קרבנות. עכ"ד הגרי"מ.

ויש להוסיף לזה מה שהבאנו לעיל בענין פסח שני דברי מו"ר הג"ר אשר אריאלי שליט"א שדקדק לשון הגמ' פסחים צג: דלמ"ד פסח שני לאו תשלומין דראשון הרי הוא רגל בפני עצמו, הרי דשייך לשון רגל גם ליום חול גמור דהוי רגל לקרבנות. ויש לציין ד' אור החיים הק' על טענת האנשים הטמאים דלמה נגרע דטענתם הי' דהרי רק היום לא יכלו לעשות [וכלשון הפסוק ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא] אבל למחר היו יכולים לעשות, ולזה הי' טענתם דכמו בחגיגה נאמר דין תשלומין כל שבעה ה"נ יהי' כן הדין לענין קרבן פסח, וע"ז הי' תשובת הקב"ה דבקרבן פסח לא ניתן דין תשלומין כל שבעה רק תשלומין בחודש השני. וא"כ יש כאן דמיון בין פסח שני לז' ימי תשלומין. ועי' להלן בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל דהנדון אי לומר תחנון בפסח שני תלוי בנדון אי לומר תחנון בז' ימי תשלומין ודין אחד לשניהם.

ולעיקר מש"כ בשם חת"ס ע"פ ד' מהרש"א דלד' ב"ש בהכרח דעיקר חובת ראייה מתחיל רק מיום שני וד' התוס' ט. דבעצרת לכו"ע תשלומין דראשון אינו לב"ש, נתקשה ידידי הר"ר ישראל וורשנר שליט"א טובא דא"כ עיקר קרא דג' פעמים בשנה יראה כל זכוורך לא נתקיים בעצם חג השבועות רק אח"כ ולא מסתבר כלל, אי לא דנימא דוודאי גם לב"ש עליו לבוא לעזרה לקיים ראיית פנים ביו"ט גופא ורק חלק הקרבנות משלימים למחר, אולם מד' חת"ס ל"מ כן דא"כ אצ"ל דעיקר החיוב מתחיל ביום אח"כ די"ל דוודאי עיקר חיוב ראיית פנים

⁵⁶ נערך ע"י מחותני הג"ר אליעזר אופנהיימר שליט"א.

שזה מקושר לאותו שד הנקרא טבוח יוצא כל שנה בערב שבועות וטבוח זה מבטל טבוח זה.

זה לא קבוע להיות בשבת הרי מעיקרא תיקנו שש ימים אלו בקביעות שלא לומר תחנון.

* טעם שהמזיק היוצא בערב שבועות נקרא

טבוח ולא טובח

ובעיקר שם המזיק טבוח שיוצא בערב חג השבועות עי' מהרש"א סנהדרין מג: במה דאיתא שם דכל הזוכה את יצרו ומתודה עליו, מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקדוש ברוך הוא בשני עולמים, העולם הזה והעולם הבא, דכתיב זבח תודה יכבדני. ופי' מהרש"א דר"ל הכובש את יצרו כמו שיסד ר' אפרים גבורות הזוכים אשר יצרו טובחים ומודים ומשבחים המה הגבורים ור"ל שכובש את יצרו להבא ומתודה לשעבר, ולפי' מיישב בהא דבכל ערב שבועות יוצא מזיק ושמה טבוח דצ"ע דלא ה"ל לקרותו טבוח אלא טובח שבא לטבוח אחרים אם לא יקבלו את התורה, אבל לפי מה שאמרו הכא שהכובש את יצרו ומנצחו הוא זוכה יצרו, במתן תורה נמי דודאי ההוא זיקא שהוא השטן הוא יצר הרע הוא רוח מ"ה שבא לטבוח את ישראל אילו לא קבלו התורה, אבל כיון שקבלו התורה וכבשו את יצרו הרי אדרבה זבחו ישראל את היצר הרע ושפיר מקרי טבוח וקאמר כאלו כבדו להקב"ה כו'. גם לפי' א"ש למה דוקא בעצרת נקרא יום טבוח.

* יום טבוח או יום טבוח⁵⁸

והנה בפשטות הניקוד הוא יום טבוח וכמ"ש בפ' מקץ אצל יוסף ויאמר לאשר על ביתו הבא את האנשים הפתה וטבח טבח ויחן פי אתי יאכלו האנשים בצרה: [בראשית מג טז] ופירש"י שם "כמו ולטבוח טבח ולהכין, ואין טבוח לשון צווי שהיה לו לומר וטבח". ופי' הרא"ם על משקל "שלח לך" "שלח העז" שהוא צווי, לא "טבח" שהוא על משקל "שלח שרים" שהוא מקור. ואין לומר שהוא צווי על משקל פעול כמו "שמר זכר" כי לא מצאנו מהפעלים שלמדי"הם ח"ת שיהיה הצווי שלהם רק לגזרת פעל, והמקור מהם הוא בהפך, שכלם הם לגזרת פעול "שלוח שרים" "מבטוח בנדיבים" "לזבוח לה'" "סלוח לו". ע"כ ד' מזרחי. וא"כ י"ל כן גם כאן דזה נקרא יום טבוח. וכן שמעתי מרבים וכן מנוקד בכל המשניות והגמרות.

אולם מפי הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א שמעתי שקורא ליום זה יום טבוח וכענין מש"כ בתוכחה דפ' כי

אולם באמת הי' אפשר להוכיח מחמת קושיא זו דפנימיות ענין תשלומין כל ז' הוא להמשיך השפעת החג וזה גם בשבת, וכן הי' מו"ר מרן הגרי"ג אדלשטיין זצ"ל מתריע תמיד בשיחותיו במעלת ימי התשלומין וסגולתם לזכות להמשך השפעת חג השבועות, [ואכן גם נתבקש לשיבה של מעלה בעיצומם של ימי התשלומין י' סיון תשפ"ג ויצאה נשמתו מתוך דבקות בתורה בעת הכנת השיעור] ובא' הפעמים אף אמר לאחד התלמידים ששאל בדבר קיום מצות ביקור חולים הנצרכת למשפחתו וא"ל מרן כי אמנם זה מצוה גדולה וחשובה אך אם אפשר עדיף שידחה זאת לאחר י"ב סיון כי בימים אלו אחרי חג השבועות נמשכת השפעת החג שאפשר לזכות להצלחה בתורה יותר מכל ימות השנה ועדיף לדחות את כל הסידורים לזמן אחר שלא בימים אלו, שלא להפסידם בביטול תורה אפי' הנצרך. וא"כ בוודאי גם בשבת קודש יש ענין זה וגם עדיף טפי בשבת כיון דלכו"ע בשבת ניתנה תורה, וכ' השל"ה דעיקר חובת עונג בכל שבת הוא מחמת שהי' אז נתינת התורה, ונקרא יומא דאורייתא אז בוודאי אין לך יום מיוחד לתשלומי חג שבועות משבת קודש.

והנה במה שנקרא היום אחרי עצרת יום טבוח יותר משאר יו"ט ביארנו ע"פ תורי"ד כיון דזה בעצם יום חול ומ"מ מיוחד בקרבנות לכן ניתן לו שם מיוחד אבל בשאר יו"ט הרי בלא"ה הוא יו"ט. עוד כתבנו ע"פ חת"ס שהעיר למה נקרא טבוח ולא זבוח כשאר שחיטת קדשים ותי' כיון דאין ליום זה קדושה בעצמותו וכיון שקיבלו מאתמול להקריב היום נחשב לפני ה' כאילו כבר הוקרב ונתרצה אתמול ולא נשאר לעשות רק שחיטת חלק הגשמי של הקרבן ולכן לרמז זה נקרא טבוח כמו חולין. עוד כ' שם החת"ס רמז בזה כי בערב פסח הוכו בכורי מצרים בכה אמר ה', ואילו לא קיבלו ישראל את התורה ח"ו הי' מתהפך חלילה על בני", ובערב שבועות נפיק זיקא דשמי' טבוח [שבת קט: ג'] גי' כ"ה, ע"כ אמר הקב"ה כ"ה תאמר לבית יעקב ותגד לבני", והנה להשמר מן המזיק הלז, הם ס' נפש התלויות בס' אותיות ברכת כהנים, שמתחיל בכ"ה תברכו, והם שישים גבורים סביב מטת שלמה, וכ"ז מבואר בקינה דת"ב המתחלת אי כה, ע"כ יום טבוח אחר יו"ט כי טבוח בא"ת ב"ש אותיות ס' נפש. ע"כ ד' חת"ס. וגם לפי' א"ש למה דוקא יום אחרי עצרת נקרא יום טבוח

⁵⁸ ידידי הרב אשר בלוי שליט"א ציין לגמ' ברכות ג. בין שאמר ברכו בין שאמר נברך אין תופסין אותו על כך, והנקדנין תופסין אותו על כך. ובתוס' נדרים מט: ד"ה איכא דמשאל על מלת נקדני ד"מ נקדני כמו הנקדנין תופסים אותו ע"כ וכל המדקד' בדברי' נקרא נקדן. ובשטמ"ק שם "והם המדקדקים ומפשפשים אחר בירור הדבר כמו התרנגולין המנקרין באשפה לחפש מה יאכלו".

⁵⁷ לשון הגמ' [להקידו דם] מעלי יומא דעצרתא - סכנתא. וגזרו רבנן אכולהו מעלי יומא טבא משום יומא טבא דעצרת. דנפיק ביה זיקא ושמה טבוח. דאי לא קבלו ישראל תורה - הוה טבח להו לבשריהו ולדמיהו.

דעי"ז אדרבה ישראל זבחו ושחטו אותו, א"כ עדיף לומר **טְבוּחַ** שכבר הוא טבוח ועומד, ואם נקשר יום טבוח דעצרת להמזיק ששמו טבוח וכד' החת"ס הנ"ל א"ש שפיר גם בזה י"ל **טְבוּחַ**.

והמדקדק והבעל קורא הג"ר גרשון בודנר שליט"א אמר לי דאה"נ בפשטות זה **טְבוּחַ**. אולם יש להציע אולי לנקד **טיבוּחַ** כמו זיבוּח קיטור ניסוך. [סנהדרין סב.] ואולי זה כוונת הגרי"ד שלזינגר שליט"א.

תבוא **שוֹרֶךְ טְבוּחַ לְעִינֶיךָ** וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ [דברים כח לא] דהיינו שיהיו נשחטים לעיניך, אולם אולי בדוקא נקט **טְבוּחַ** ולא **טְבוּחַ** [ולא הספקתי לברר טעמו] וצ"ב דאז משמע דעצם היום טבוח ונשחט, ואי קאי הקרבנות ג"כ קשה למה נעסוק במה שנשחט כעת, ולא במה שעומד לשחוט, והנה לענין המזיק שנקרא טבוח ג"כ הפשטות לבטא **טְבוּחַ** אולם ע"פ ד' מהרש"א הנ"ל שהק' דהול"ל טובח, ותי' דאחרי שקיבלו התורה נקרא טבוח כיון

